

SANKCJE i ROSJA

REDAKCJA

Jarosław Ćwiek-Karpowicz
Stanislav Secieru

PISM

POLSKI INSTYTUT SPRAW MIĘDZYNARODOWYCH
THE POLISH INSTITUTE OF INTERNATIONAL AFFAIRS

SANKCJE i ROSJA

SANKCJE i ROSJA

REDAKCJA

Jarosław Ćwiek-Karpowicz

Stanislav Secrieru

AUTORZY

Jarosław Ćwiek-Karpowicz, Kinga Iwona Dudzińska, Anna Maria Dyner,
Elżbieta Kaca, Piotr Kościński, Marcin Andrzej Piotrowski, Maria Radziejowska,
Maya Rostowska, Stanislav Secrieru, Maciej Szylar, Jewgen Worobiow

Warszawa 2015

© Polski Instytut Spraw Międzynarodowych 2015

RECENZENCI

prof. dr hab. Jerzy Rymarczyk, Kierownik Katedry Makroekonomii,
Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

dr hab. Piotr Załęski, Zakład Badań Wschodnich,
Instytut Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego

dr Nicu Popescu, Instytut Studiów Strategicznych Unii Europejskiej, Paryż

REDAKCJA JĘZYKOWA

Maria Konopka-Wichrowska, Katarzyna Staniewska

PROJEKT GRAFICZNY

DirectDTP.com

ILUSTRACJE

Okładka: © Givaga/SHUTTERSTOCK, www.shutterstock.com

Strony: 13, 45, 93, 107, 113 © Jorgen McLeman/SHUTTERSTOCK, www.shutterstock.com

ISBN: 978-83-64895-26-5

WYDAWCA

Polski Instytut Spraw Międzynarodowych
ul. Warecka 1a, 00-950 Warszawa
www.pism.pl; pism@pism.pl

DRUK

Poligrafia Bracia Szymańscy
ul. Marszałkowska 62/24
00-545 Warszawa

SPIS TREŚCI

Streszczenie	7
Wprowadzenie.....	11
Istota i mechanizm sankcji	13
Sankcje w porządku międzynarodowym.....	15
Amerykańskie sankcje nałożone na Rosję	21
Europejskie sankcje nałożone na Rosję	31
Porównanie sankcji nałożonych przez USA, UE i inne kraje	39
Oddziaływanie sankcji na sytuację polityczną, gospodarczą i społeczną Rosji ..	45
Gospodarka.....	47
Polityka i społeczeństwo	59
Regiony.....	67
Administracja	73
Oligarchowie	77
Sektor energetyczny.....	83
Sektor wojskowy	87
Wpływ sankcji na rosyjską politykę zagraniczną.....	93
Ukraina i Unia Europejska	95
Obszar poradziecki.....	99
Zwrot ku Azji.....	103

Perspektywy	107
Aneksy	113
Aneks 1. Lista osób objętych sankcjami	115
Aneks 2. Lista podmiotów objętych sankcjami.....	137
Aneks 3. Lista podmiotów objętych sankcjami finansowymi.....	141
Aneks 4. Ograniczenia dotyczące technologii podwójnego wykorzystania....	143
Aneks 5. Sankcje dotyczące głębinowej eksploracji ropy naftowej i gazu.....	149
Spis ilustracji.....	153
Noty o autorach	155

STRESZCZENIE

★ Sankcje są w tej chwili najbardziej efektywnym środkiem nacisku Zachodu na politykę Rosji wobec Ukrainy, powstrzymującym Kreml przed eskalacją konfliktu. Restrykcje dotyczą ponad stu członków rosyjskiej elity władzy oraz kilkudziesięciu przedsiębiorstw i instytucji finansowych. Aneksja Krymu i wojna w Donbasie sprawiły, że Rosja jest postrzegana już nie jako strategiczny partner, ale jako zagrożenie dla bezpieczeństwa w regionie. W zależności od jej dalszych poczynań wobec Ukrainy, Zachód będzie zmuszony do nakładania coraz ostrzejszych sankcji. Jednocześnie powinien opracować dokładne wytyczne co do decyzji o ich anulowaniu lub zniesieniu w razie faktycznej i dowiedzonej zmiany podejścia Rosji do kryzysu na Ukrainie.

★ Choć zachodnie sankcje mają na celu jedynie zmianę rosyjskiej polityki wobec Ukrainy, Kreml postrzega je jako zewnętrzną próbę zmiany reżimu funkcjonującego w kraju. Dla najbliższych współpracowników prezydenta Władimira Putina istnieje bezpośredni związek między obecnymi działaniami Zachodu wymierzonymi w rosyjski establishment a masowymi protestami w Rosji przeciwko fałszerstwom wyborczym w 2011 r. i powrotowi Władimira Putina na urząd prezydenta. Aby nie dopuścić do utraty władzy, dążą oni do możliwie największego ograniczenia swobody i konsolidowania autorytaryzmu. Chodzi o dalsze marginalizowanie opozycji, wyciszenie obywatelskiej aktywności

w czasie wyborów lokalnych, zwiększenie cenzury w przestrzeni wirtualnej i promowanie specyficznie rozumianego wychowania patriotycznego w opozycji do wartości liberalno-demokratycznych wyznawanych przez Zachód. Sankcje wykorzystuje również sam prezydent Putin do powstrzymania swojego otoczenia przed ewentualnym zakwestionowaniem jego przywództwa w państwie. Wobec rosyjskiego społeczeństwa i poszczególnych grup społecznych państw UE i Stany Zjednoczone powinny sformułować jasny przekaz, że sankcje wiążą się jedynie z agresywną polityką Kremla wobec Ukrainy i nie mają na celu ukarania czy też upokorzenia samej Rosji, ale podwyższenie kosztów ewentualnej eskalacji konfliktu.

★ Większość społeczeństwa nie obawia się międzynarodowej izolacji Rosji i nakładanych na nią sankcji (66%). Chce zdecydowanej i ostrej odpowiedzi władz na restrykcje ze strony USA oraz państw UE, stąd też m.in. popiera rosyjskie embargo na sprowadzaną stamtąd żywność (78%). Jednocześnie Rosjanie coraz bardziej uświadamiają sobie, że sankcje dotyczą już nie tylko wąskiej grupy osób kierujących państwem, lecz także coraz szerszych kręgów społecznych, a polityka Kremla wobec Ukrainy skutkuje coraz wyższymi cenami na podstawowe towary. Można zatem założyć, że protesty nasilą się wraz z pogarszaniem się sytuacji społeczno-gospodarczej. Jednocześnie w związku z ograniczaniem swobód obywatelskich i coraz trudniejszymi warunkami ekonomicznymi prawdopodobna wydaje się wzmożona migracja młodych i dobrze wykształconych Rosjan za granicę. Exodus ten może również dotyczyć sfery publicznej, co skutkować będzie spadkiem profesjonalizmu i coraz większym nepotyzmem wśród przekraczającej już 7 mln osób klasy urzędniczej. Dlatego mimo sankcji nałożonych na rosyjskie firmy i przedstawicieli elity władzy, UE i USA powinny rozwijać różne programy pomocowe oraz stypendialne skierowane do rosyjskich studentów i kadry urzędniczej średniego szczebla.

★ Głównym problemem rosyjskiej gospodarki jest brak możliwości dalszego pozyskiwania tanich kredytów długoterminowych z Zachodu, które przyczyniły się wcześniej do rozwoju rosyjskich firm, przede wszystkim sektora energetycznego i bankowego. Sankcje powodują także spadek inwestycji zagranicznych oraz odpływ kapitału (w 2014 r. może on osiągnąć ponad 100 mld USD wobec

ok. 63 mld USD w 2013 r.), co przekreśla szanse Rosji na osiągnięcie trwałego wzrostu gospodarczego w kolejnych latach. Trudna sytuacja gospodarcza, którą dodatkowo pogarsza spadająca cena ropy naftowej, zmusza władze w Moskwie do uważnego rozdysponowania coraz mniejszych środków finansowych między największe grupy oligarchiczne, wciąż lojalne wobec Kremla. Aby załagodzić ewentualne konflikty, Kreml wykorzysta zapewne pieniądze zgromadzone na funduszach rezerwowych, jak również podniesie podatki, co jedynie nasili niezadowolenie społeczne. Zachód powinien zatem powstrzymać się od działań mających na celu ograniczenie negatywnych dla rosyjskiej gospodarki skutków sankcji, gdyż tylko w ten sposób jest w stanie wymusić na rosyjskiej władzy zmianę dotychczasowej polityki wobec Ukrainy oraz pełne respektowanie integralności terytorialnej i suwerenności tego państwa.

WPROWADZENIE

Po upadku komunizmu i rozpadzie Związku Radzieckiego niewiele osób przypuszczało, że po ponad dwudziestu latach Rosja, deklarująca kurs prozachodni i prodemokratyczny, znajdzie się pod prężeniem amerykańskich i europejskich sankcji, porównywalnych z tymi, jakie nałożono na ZSRR po inwazji na Afganistan podczas zimnej wojny. Nie ma obecnie jasnych perspektyw rozwiązania konfliktu na wschodniej Ukrainie oraz odzyskania przez to państwo kontroli nad utraconym Krymem, co oznacza, że zachodnie sankcje nałożone na Rosję nie zostaną szybko odwołane. Wręcz przeciwnie – w wyniku ciągłego naruszania integralności terytorialnej Ukrainy przez wspieranych przez Moskwę separatystów ciągle wzrasta prawdopodobieństwo nowych restrykcji.

Najważniejszą rolę w wywieraniu międzynarodowej presji na Rosję w związku z jej agresywną polityką wobec Ukrainy odgrywają sankcje nakładane przez Stany Zjednoczone oraz państwa Unii Europejskiej. Ocena ich efektywności nie jest jednak łatwa. Do tej pory brakuje kompleksowych opracowań, które zestawiałyby wszystkie przyjęte mechanizmy, jak również analizowałyby ich skutki odczuwalne przez rosyjską gospodarkę i społeczeństwo. Pojawiają się zatem pytania: jaką politykę wewnętrzną przyjmą władze kraju wobec prawdopodobnej stagnacji bądź nawet recesji gospodarczej? Czy lojalne wobec Kremla elity biznesowe nie zaczną szukać możliwości zawieszenia bądź

całkowitego zdjęcia sankcji przez Zachód? Jak zachowa się społeczeństwo wobec dalszego pogorszenia warunków ekonomicznych?

Niniejsza książka składa się z czterech części. W pierwszej wytłumaczono istotę sankcji, przedstawiono ich uwarunkowania oraz porównano specyfikę tych nałożonych na Rosję przez USA, państwa UE oraz inne kraje. W drugiej części skoncentrowano się na odczuwalnych już w Rosji początkowych skutkach sankcji, przede wszystkim w sferach takich jak polityka, administracja, społeczeństwo i gospodarka, zwłaszcza jej najważniejsze sektory – energetyczny i zbrojeniowy. W trzeciej wyjaśniono wpływ sankcji na politykę zewnętrzną Rosji, a w czwartej przedstawiono trzy scenariusze rozwoju sytuacji wewnętrznej i zagranicznej kraju.

Kluczowe wydało się zwrócenie uwagi na tendencje, jakie są już zauważalne w Rosji w wyniku nałożonych ponad pół roku temu restrykcji. Niewątpliwie, im dłużej sankcje będą obowiązywać, tym poważniejszy będzie ich wpływ. Co więcej, niektóre działania samych władz Rosji mogą spotęgować negatywne konsekwencje zachodnich restrykcji w rosyjskim społeczeństwie i gospodarce. Zachodzi zatem potrzeba, aby kontynuować tego typu badania i przyglądać się sytuacji w Rosji, zmieniającej się pod wpływem sankcji.

ISTOTA i MECHANIZM SANKCJI

SANKCJE W PORZĄDKU MIĘDZYNARODOWYM

Jedną z często przywoływanych cech porządku międzynarodowego jest brak mechanizmów, które zapewniałyby jego przestrzeganie i postępowanie zgodne z jego regułami. Odpowiedzialność w tym względzie spoczywa na państwach, które mogą reagować, indywidualnie bądź kolektywnie, na naruszenia ładu, m.in. poprzez nakładanie sankcji. Stanowią one formę przymusu mającą zwiększyć koszty działalności prowadzonej przez dany podmiot, a niepożądaną przez inne, i w konsekwencji spowodować jej zmianę. Dlatego sankcje są ważnym narzędziem polityki międzynarodowej – stosowanie ich pozwala państwom w relatywnie mało kosztowny sposób wyrazić dezaprobatę wobec określonego podmiotu i jego postępowania. Sankcje można najogólniej określić jako mechanizmy egzekwowania prawa międzynarodowego, czy to w postaci niezorganizowanych reakcji społecznych, presji opinii publicznej lub piętnowania (*naming-and-shaming*), czy to przez zorganizowane niesiłowe lub siłowe formy przymusu. Można je podzielić na dyplomatyczne, wojskowe, gospodarcze, sportowe oraz skierowane przeciwko osobom fizycznym.

W ścisłym rozumieniu sankcje ograniczają się do środków stosowanych przez Radę Bezpieczeństwa ONZ¹. Na podstawie rozdziału VII Karty Narodów

¹ Zob. projekt artykułów Komisji Prawa Międzynarodowego dotyczący odpowiedzialności państwa za czyny niedozwolone z komentarzem w: *Yearbook of the International Law Commission*, 2001, t. II, cz. 2, s. 75.

Zjednoczonych Rada stwierdza występowanie zagrożenia, naruszenia pokoju lub aktu agresji, a następnie udziela zalecenia lub decyduje, jakie środki należy przedsięwziąć w celu utrzymania lub przywrócenia międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa (art. 39). To Rada ma określić, co stanowi zagrożenie lub naruszenie pokoju, choć jej zdolność do podejmowania decyzji jest ograniczona politycznie przez wymóg jednomyślności jej pięciu stałych członków². Warto zaznaczyć, że w Karcie NZ przewidziano dwie kategorie środków: nie-wojskowe, często współistniejące z podobnymi obostrzeniami podejmowanymi indywidualnie przez państwa lub przez inne organizacje międzynarodowe (art. 41), oraz te, które umożliwiają Radzie autoryzowanie użycia siły, tj. podjęcia działań zbrojnych (art. 42).

Sankcje poszczególnych państw i organizacji funkcjonują niezależnie od środków stosowanych przez Radę Bezpieczeństwa ONZ. Przede wszystkim pokrzywdzone czy zagrożone państwo lub organizacja, w odpowiedzi na działania niezgodne z prawem, może przedsięwziąć indywidualne środki samopomocy, nawet takie, które w innym wypadku mogłyby być sprzeczne z prawem międzynarodowym³. Coraz częstsza jest też praktyka nakładania sankcji przez państwa i organizacje międzynarodowe niezależnie od Rady, w odpowiedzi na poważne naruszenia zobowiązań międzynarodowych w przypadku braku bezpośredniej szkody poniesionej przez państwo czy daną organizację⁴. Tak zwane sankcje autonomiczne (*autonomous sanctions*) mogą być stosowane przez poszczególne państwa lub organizacje międzynarodowe wobec innego państwa lub organizacji niezależnie od środków przyjętych przez rezolucję Rady Bezpieczeństwa. Takie środki mogą uzupełniać te nakazane przez ONZ lub być od nich niezależne, na przykład wtedy, gdy Rada nie jest w stanie podjąć decyzji o sankcjach z powodu braku jednomyślności, jak miało to miej-

² Dotychczas Rada Bezpieczeństwa nakładała sankcje w sytuacjach konfliktów międzynarodowych (patrz UNSC Res 82, 83, 84 (1950) Korea, UNSC Res 502(1982) Falklandy, UNSC Res 660(1990) Irak-Kuwejt), konfliktów niemiędzynarodowych (patrz sytuacja w Somalii, Sudanie, Wybrzeżu Kości Słoniowej czy Mali), łamania zasad demokracji i konstytucyjnego porządku, łamania praw człowieka lub prawa humanitarnego (UNSC Res 1970(2011) Libia), terroryzmu, piractwa czy proliferacji broni masowego rażenia.

³ Zob. projekt artykułów Komisji Prawa Międzynarodowego w: *Yearbook...*, op. cit., s. 75. Warte szczególnej uwagi jest odwołanie do wyroku MTS w sprawie Gabčíkovo-Nagymaros.

⁴ Ibidem, s. 137–139, a także *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, www.opil.oupplaw.com/home/EPIL.

sce w przypadku sankcji nałożonych przez UE, USA i Australię przeciwko Bir-
mie i Syrii, a ostatnio także przeciwko Rosji.

Od sankcji globalnych do ukierunkowanych

Po zakończeniu zimnej wojny sankcje stały się powszechniejsze niż przed-
tem. W latach dziewięćdziesiątych wykształciła się praktyka nakładania sankcji
o bardzo szerokim zakresie. Łączono ze sobą np. embargo na broń, zakaz po-
dróżowania, restrykcje finansowe, utrudnienia handlowe czy przerwy w ko-
munikacji⁵. Takie globalne sankcje dotyczące całe społeczeństwa wdrożono
w latach dziewięćdziesiątych przeciwko Irakowi w odpowiedzi na inwazję na
Kuwejt oraz na program rozwoju broni masowego rażenia, przeciwko byłej
Jugosławii oraz przeciwko Haiti. Z czasem środki te zaczęto krytykować jako
mało efektywne, gdyż powodowały raczej pogorszenie sytuacji ludności niż
elit odpowiedzialnych za niepożądaną politykę państwa⁶.

Pod wpływem tych negatywnych doświadczeń zaczęto odchodzić od sto-
sowania sankcji o charakterze globalnym na rzecz bardziej precyzyjnych roz-
wiązań. Polegają one na skoncentrowaniu restrykcji na konkretnych osobach,
firmach lub instytucjach z możliwością wyłączenia ze względów humanitar-
nych⁷. Odejście od sankcji globalnych w stronę ukierunkowanych (celowych)
można także powiązać z rosnącym znaczeniem praw jednostki w porządku
międzynarodowym i poszerzeniem zakresu interesów chronionych przez Radę
Bezpieczeństwa, wykraczających poza rozwiązywanie konfliktów międzypań-
stwowych. Jednocześnie grupę podmiotów, w które wymierzane są restrykcje,
również poszerzono o osoby i podmioty prywatne.

Sankcje przybierają różną postać w zależności od sytuacji oraz od kraju
czy podmiotu, których dotyczą. Najczęściej mają charakter celowy i obejmują

⁵ K.A. Annan, *We the Peoples, the Role of the United Nations in the 21st Century*, United Nations, New York, 2000, s. 49–50, www.un.org/en/events/pastevents/pdfs/We_The_Peoples.pdf.

⁶ S/1995/300, List z 13 kwietnia 1995 r. od stałych przedstawicieli Chin, Francji, Federacji Rosyjskiej, Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej oraz Stanów Zjednoczonych Ameryki przy Narodach Zjednoczonych zaadresowany do przewodniczącego Rady Bezpieczeństwa; Rada Unii Europejskiej, *Basic principles on the use of restrictive measures (sanctions)*, 10198/1/04 Rev 1, Brussels 7 czerwca 2004 r., par. 6.

⁷ K.A. Annan, op. cit.

np. zamrożenie aktywów, ograniczenia pożyczek i kredytów dla wybranych osób lub firm, blokowanie transakcji finansowych elit politycznych i podmiotów odpowiedzialnych za działania powodujące uruchomienie mechanizmów sankcji, zakaz podróżowania lub odmowę wydania wizy. Mogą mieć także bardziej ogólne zastosowanie i obejmować np. embargo na broń lub konkretne towary o kluczowym znaczeniu dla trwającego konfliktu, zakaz eksportu niektórych towarów i technologii, czy ograniczenia w dostarczaniu określonych usług, bez względu na osoby i podmioty prawne, które stoją za taką działalnością.

Niejednoznaczna skuteczność

Dla oddziaływania sankcji istotny jest sposób ich wdrażania i wykonania oraz nadzorowanie ich dalszego stosowania. Ważna jest także pewna elastyczność systemów sankcyjnych, która umożliwia szybkie reagowanie na zmianę postępowania podmiotu objętego sankcjami. Niejednokrotnie sama groźba zaostrzenia bądź perspektywa zawieszenia sankcji wywierają większy wpływ na osoby podejmujące decyzje w kraju objętym sankcjami niż skutki wdrożonych obostrzeń.

W przypadku sankcji ONZ ważną rolę odgrywają komitety ds. sankcji podlegające Radzie Bezpieczeństwa. Obecnie istnieje piętnaście takich komitetów. Nadzorują one wdrażanie sankcji przez państwa, rozpatrują wnioski od państw objętych sankcjami oraz zajmują się odstępstwami od stosowania sankcji, listami podmiotów podlegających sankcjom i zmianami na tych listach, w tym skreślaniami z nich. Ponieważ komitety te są organami politycznymi, właściwy nadzór nad ich quasi-sądowymi uprawnieniami jest niezwykle istotny ze względu na ryzyko nadużyć, jeśli chodzi o sankcje skierowane przeciwko osobom indywidualnym, zwłaszcza w reżimie tzw. Komitetu 1267 (sankcje wobec Al-Kaidy). Dlatego Rada Bezpieczeństwa stworzyła najpierw centralny punkt do przyjmowania i weryfikacji wniosków o skreślenie z listy, następnie zobowiązała Komitet do corocznej rewizji osób wpisanych na listę i powołała urząd niezależnego rzecznika nadzorującego procedurę wykreślenia.

Ważne jest ponadto skuteczne nakładanie kar za nieprzestrzeganie przepisów sankcyjnych, przy jednoczesnym chronieniu interesów państw trzecich,

które mogą ucierpieć wskutek wdrażania środków restrykcyjnych. Celem jest zminimalizowanie ryzyka prób obejścia przyjętego rozwiązania. Tak uczyniła np. UE w ramach systemu sankcji nałożonych na Iran w 2012 r., kiedy to opracowano program stopniowej realizacji najbardziej restrykcyjnych działań, tak by kraje w dużym stopniu zależne od irańskiej ropy miały więcej czasu na znalezienie alternatywnych źródeł jej pozyskiwania⁸.

Próba oceny efektywności i opłacalności sankcji wymaga zbilansowania kosztów i korzyści gospodarczych oraz politycznych. Uważa się na przykład, że sankcje ekonomiczne nałożone na Iran w 2012 r. skłoniły ten kraj do podjęcia negocjacji w sprawie programu nuklearnego, podczas gdy wieloletnie sankcje wobec junty wojskowej w Birmie / Mjanmie ostatecznie przyczyniły się do zmiany władzy w tym kraju. W tych przypadkach jednak często nie dotyczyły bezpośrednio elit rządzących, zamiast tego prowadziły do destabilizacji i osłabienia gospodarki, handlu i biznesu oraz samego społeczeństwa i stanowiły tylko jeden z wielu czynników, które spowodowały zmiany polityki czy władzy w tych państwach⁹. Z jednej strony zatem sankcje mogą się przyczynić do poprawy przestrzegania przepisów międzynarodowych lub wywołać zmianę polityki. Z drugiej jednak strony, jako relatywnie łatwe i szybkie rozwiązanie, otwierają pole do wywierania nacisku politycznego przez państwa o mocniejszej pozycji w ramach kompetencji „organów egzekwowania prawa” w sposób, który nie zawsze prowadzi do konstruktywnych zmian lub jest w pełni zgodny z prawem międzynarodowym.

⁸ D. Esfandiary, *Assessing the European Union's Sanctions Policy: Iran as a Case Study*, EU Non-Proliferation Consortium, Non Proliferation Papers nr 34, grudzień 2013, s. 7.

⁹ K. Gebert, *Shooting in the Dark? EU Sanctions Policies*, European Council on Foreign Relations, styczeń 2013, s. 4–5.

AMERYKAŃSKIE SANKCJE NAŁOŻONE NA ROSJĘ

Sankcje nałożone przez Stany Zjednoczone na podmioty z Rosji można podzielić na dwa typy: dotyczące zamrożenia aktywów i ograniczenia możliwości wjazdu na teren USA oraz związane z ograniczeniami sektorowymi¹⁰. Sankcje są wymierzone przede wszystkim w najbliższe otoczenie prezydenta Władimira Putina, a ich lista może się jeszcze wydłużyć. Poza decydentami oraz doradcami Kremla, sankcje obejmują te podmioty sektorów finansowego, energetycznego oraz obronnego Rosji, które w ocenie USA miały być zaangażowane w agresję wojskową i ekonomiczną na Ukrainie¹¹. Niezależnie od nałożonych sankcji obniżono również szczebel wielu regularnych konsultacji i rozmów dwustronnych, w tym dotyczących współpracy gospodarczej lub inwestycji¹².

¹⁰ Sankcje te zawarto w rozporządzeniach wykonawczych prezydenta USA, tzw. Executive Orders (EO) EO 13660, EO 12661 i EO 13662, www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Programs/Documents/ukraine_eo.pdf.

¹¹ Zob. aneksy 1–4 do niniejszego raportu oraz dokumentację związaną z tymi rozporządzeniami i ich objaśnieniami na stronie Departamentu Skarbu USA: www.treasury.gov/resource-center/sanctions/programs/pages/ukraine.aspx.

¹² Oznacza to np. odwołanie dotychczasowych spotkań kwartalnych lub co pół roku na szczeblu wice-ministrów i zastępców sekretarzy ds. finansów, energii i handlu. Zob. W. Muldin, *U.S. Suspends Trade and Investment Talks with Russia*, „The Wall Street Journal”, 3 marca 2014 r.

Sankcjami pierwszego typu objęto osoby oraz podmioty gospodarcze i instytucje quasi-państwowe powstałe na terenie wschodniej Ukrainy¹³. Ograniczenia te dotyczą nie tylko osób wymienionych na liście, ale także każdego, kto w jakikolwiek sposób może je reprezentować lub pośredniczyć w kontaktach z nimi. W przypadku podmiotów gospodarczych i instytucji quasi-państwowych sankcje polegają na zakazie nawiązywania kontaktów, zamrożeniu aktywów oraz ograniczeniu możliwości wjazdu na teren USA członkom i pracownikom tych podmiotów.

Sankcje drugiego typu (sektorowe) podlegają ciągłym zmianom: wzrasta ich liczba i zakres. Obecnie jedne z nich – sankcje finansowe – obejmują dwa progi dopuszczalnego zadłużenia: banki nie mogą zaciągać zobowiązań na okres dłuższy niż 30 dni, z kolei przedsiębiorstwom z branży energetycznej umożliwiono, z pewnymi wyjątkami (np. Rostech), zadłużanie na okres nie dłuższy niż 90 dni. W przypadku sektora wojskowego oraz technologii podwójnego zastosowania USA utrzymały dotychczasowy system licencjonowania uniemożliwiający handel tymi artykułami. System ten pozwala każdemu na złożenie wniosku o wydanie licencji, nie ma natomiast gwarancji jego otrzymania. W przypadku technologii podwójnego zastosowania opublikowano listę podmiotów mogących się spodziewać decyzji odmownej. Z kolei sankcje dotyczące technologii głębinyowej eksploracji ropy naftowej i gazu obejmują listę podmiotów i towarów, których nie można eksportować do Rosji. Zakaz obejmuje także świadczenie usług, ale nie usług finansowych związanych z wydobywaniem ropy i gazu, obrotem prawami do wydobywania czy dostarczaniem pojazdów i łodzi, które mogłyby zostać do tego użyte.

Mechanizm sankcji gospodarczych nałożonych przez USA na Rosję polega na stosowaniu zróżnicowanych ograniczeń wobec różnych podmiotów. Bankom i firmom ograniczono możliwość zadłużania się, nie utrudniono natomiast innych aktywności, o ile dany podmiot nie został umieszczony na liście. Tak samo restrykcje dotyczące głębinyowego wydobywania ropy naftowej nie odbierają praw do eksploatacji złóż.

¹³ Zob. w aneksie 1 sekcje 1, 2 i 3 oraz aneks 2.

Spory o zasadność sankcji USA

Przyjęcie sankcji nastąpiło po długich i intensywnych dyskusjach wewnątrz administracji Obamy na temat możliwych odpowiedzi na eskalację kryzysu rosyjsko-ukraińskiego. W poszczególnych częściach administracji miały przy tym występować różnice zdań co do generalnego kierunku polityki USA wobec Rosji oraz zakresu sankcji¹⁴.

Kolejnym krokiem Obamy towarzyszyły podejmowane przez Amerykańsko-Rosyjską Radę Biznesu (USRBC) próby oddziaływania na amerykańską opinię publiczną, administrację i Kongres, m.in. za pomocą reklam ukazujących szkodliwość sankcji dla biznesu w obu krajach¹⁵. Okazały się one nieskuteczne ze względu na ograniczone znaczenie dwustronnej wymiany handlowej między USA a Rosją. W odróżnieniu bowiem od państw UE Rosja miała dotychczas relatywnie mały udział w handlu zagranicznym USA: w 2013 r. przypadało na nią 0,71% amerykańskiego eksportu oraz 1,19% importu. Z kolei dla Rosji handel ze Stanami Zjednoczonymi wynosił 2,7% eksportu i 5,6% importu. Równie niskie są także inwestycje USA w Rosji, szacowane w 2012 r. na 2,9 mld USD, czyli 0,5% wszystkich amerykańskich inwestycji zagranicznych¹⁶.

Przyjętych sankcji nie można uznać za substytut amerykańskiej strategii wobec Rosji, która z czasem może się jeszcze zmienić. Równoległe z przygotowaniem sankcji USA zwiększyły swoją pomoc humanitarną oraz gospodarczą dla Ukrainy, jak również zapowiedziały pakiet działań w ramach NATO i rozszerzenie pomocy wojskowej dla państw Europy Środkowej¹⁷. Stany Zjednoczone pozostają nadal filarem globalnej gospodarki i systemu finansowego, mają też

¹⁴ Por. J. Salomon, C.E. Lee, Reset Rebuff: *How Putin Parried Obama's Overtures*, „The Wall Street Journal”, 19 marca 2014 r.; P. Baker, C.J. Chivers, *A White House Split over Russia*, „The New York Times”, 28 kwietnia 2014 r.

¹⁵ Formalnie kampanię płatnych ogłoszeń firmowała USRBC, ale organizacja ta często współpracuje blisko z ambasadą Rosji w Waszyngtonie i innymi jej placówkami na terenie USA. W jej skład wchodzi ok. 230 firm i organizacji z USA i Rosji – pełny wykaz członków zob. *USRBC: Our Membership*, www.usrbc.org/membership/ourmembersext. Zob. także H. Schneider, H. Yeager, *As Talk of Russia Sanctions Heats Up, Business Draws a Cautionary Line*, „The Washington Post”, 7 marca 2014 r., oraz W. Mauldin, *U.S. Business Leaders Alarmed about Russia Sanctions*, „The Wall Street Journal”, 20 marca 2014 r.

¹⁶ Por. R.M. Nelson, *U.S.–Russia Economic Relations*, „CRS Insights”, 1 sierpnia 2014 r., www.fas.org/sgp/crs/row/IN10119.pdf.

¹⁷ Zob. W. Lorenz, M.A. Piotrowski, *Nowa inicjatywa Obamy szansą na wzmocnienie Polski i regionu*, „Biuletyn PISM”, nr 74 (1186), 6 czerwca 2014 r.

ambicje transformacji światowego rynku surowców energetycznych w ramach tzw. rewolucji łupkowej. Z tych względów przyjęte dotychczas sankcje należy widzieć jako groźbę użycia przeciwko władzom Rosji znacznie szerszego ich wachlarza na rynkach finansowych i surowcowych¹⁸.

Dotychczasowe doświadczenia z sankcjami

Zarówno restrykcje wobec Rosji zainicjowane przez prezydenta Obamę, jak i aktywność amerykańskiego Kongresu w odniesieniu do kryzysu rosyjsko-ukraińskiego należy postrzegać w kontekście dotychczasowych doświadczeń Waszyngtonu z sankcjami. Amerykańscy eksperci różnie oceniają efektywność sankcji jednostronnych i wielostronnych, są jednak zgodni, że w większości przypadków wyrażają one długofalowe interesy i cele USA, choć mogą też być pochodnymi krótkoterminowych kalkulacji i bieżącej polityki¹⁹. Mogą więc zmieniać się w zależności od priorytetów danej administracji lub układu sił w obu izbach Kongresu, czego najlepszym przykładem są sankcje wobec Iranu²⁰.

Kolejne administracje oraz Kongresy USA korzystają dosyć konsekwentnie i regularnie z narzędzi presji ekonomicznej, wymierzonych we władze państwowe lub podmioty pozapaństwowe. Celem takich sankcji są kraje i grupy prowadzące antyamerykańską politykę, zaangażowane w programy lub dalszą proliferację broni masowego rażenia, wspierające terroryzm i łamiące prawa człowieka (najbardziej znane przykłady to Korea Północna i Iran)²¹.

¹⁸ Prezydent USA i wielu jego wysokich urzędników wielokrotnie w ostatnich miesiącach podkreślali, że Waszyngton nie chciałby powrotu do zimnej wojny z Rosją. USA mają jednak nadal wiele możliwości prowadzenia wojny ekonomicznej, np. poprzez destabilizację rubla na rynkach walut, zniesienie ograniczeń na eksport amerykańskiego LNG czy namówienie Arabii Saudyjskiej do zwiększonego wydobycia ropy naftowej.

¹⁹ Por. R.N. Haas, M. O'Sullivan, *Honey and Vinegar: Incentives, Sanctions, and Foreign Policy*, Brookings Institution Press, Washington, 2000; G.C. Hufbauer, J.J. Schott, K.A. Elliott, B. Oegg, *Economic Sanctions Reconsidered*, Peterson Institute for International Economics, Washington, 2009, oraz J. Zarate, *Treasury's War: The Unleashing of a New Era of Financial Warfare*, PublicAffairs, New York, 2013.

²⁰ Z innych powodów przyjmowano sankcje w latach osiemdziesiątych, gdy USA dążyły do powstrzymania „eksportu rewolucji” przez Iran na Bliskim Wschodzie, inne były też przyczyny i zakres sankcji wobec tego kraju po ujawnieniu jego tajnego programu nuklearnego w 2002 r.

²¹ Zob. zestawienie sankcji USA wobec Iranu po 1979 r. w: K. Katzman, *Iran Sanctions*, Congressional Research Service Report, Washington, wersja z 26 czerwca 2014, www.fas.org/sgp/crs/mideast/RS20871.pdf.

Wspólną cechą niemal wszystkich sankcji przyjmowanych przez Kongres i Białą Dom jest zasada eksterytorialności, czyli rozciągania prawa USA poza ich własne terytorium. Przykładami takich obowiązujących – a często wciąż poszerzanych – sankcji ekonomicznych są zestawy licznych rozporządzeń prezydenckich i ustaw wymierzonych we władze Kuby, Iranu, Syrii i Korei Północnej. W ostatnich dekadach przykładami stopniowego (niekiedy szybkiego) rozmontowywania przez władze USA sankcji mogą być kolejno RPA, Nikaragua, Indie, Pakistan, Serbia, Irak i Libia. Przykładami stale zmieniających się list sankcjonowanych podmiotów w zależności od stanu stosunków dwustronnych z USA są także sankcje finansowe wycelowane w konkretne osoby, instytucje lub firmy z Rosji i Chin, podejrzane o dostawy technologii i sprzętu podwójnego zastosowania do wielu z wymienionych krajów²².

Rola Kongresu USA

Sankcji USA nie da się oddzielić od rozwiązań ustrojowych i dynamiki polityki wewnętrznej. Niezależnie od własnych inicjatyw, amerykański prezydent może być zobligowany do konkretnych działań lub też jego kompetencje w tym zakresie mogą być ograniczone przez ustawodawstwo Kongresu. Chociaż ma on szerokie kompetencje ustrojowe oraz realną władzę w odniesieniu do dyplomacji i handlu zagranicznego, to w praktyce są one zawężane przez Kongres. Przyjęta w 1977 r. specjalna ustawa International Emergency Economic Powers Act (IEEPA) z jednej strony uprawnia prezydenta do stosowania nadzwyczajnych sankcji finansowych i handlowych, z drugiej jednak zobowiązuje administrację do regularnego raportowania i konsultowania z Kongresem szczegółów takich kroków²³.

²² Przykładowo po 1991 r. USA 16 razy nakładały jednostronne sankcje finansowe na kilkadziesiąt podmiotów i osób z Chin zaangażowanych w proliferację technologii rakietowych lub nuklearnych do KRL-D, Pakistanu, Iranu i Syrii. Podobne kroki podejmowano w latach 90. wobec indywidualnych firm lub osób z Rosji.

²³ Poza ustawą IEEPA, dodatkowe obowiązki administracji przewiduje także przyjęta w 2001 r. USA Patriot Act. Również większość z ustaw Kongresu z sankcjami wobec Iranu lub Syrii wprowadziła szczegółowe warunki ich realizacji przez administrację federalną. Pełne teksty IEEPA oraz Patriot Act dostępne są pod adresami internetowymi: www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Documents/ieepa.pdf oraz www.gpo.gov/fdsys/pkg/BILLS-107hr3162enr/pdf/BILLS-107hr3162enr.pdf.

W zależności od aktualnego układu sił możliwa jest pełna lub częściowa koordynacja polityki zagranicznej, jak również utrzymywanie się słabszego lub silniejszego sporu między Białym Domem a kongresmenami. Prezydent jako szef władz federalnych może zatem określać i forsować swoje priorytety, ale to Kongres decyduje o budżetach poszczególnych departamentów lub agencji. Niebagatelną rolę w pracach wewnątrz Kongresu odgrywają przy tym zorganizowane kampanie różnego rodzaju grup interesów i lobby. Jest to często widoczne także w odniesieniu do polityki zagranicznej USA, na przykład przy ratyfikacji umów międzynarodowych, zatwierdzaniu sankcji lub pomocy ekonomicznej oraz nominacjach na ambasadorów²⁴. Te same lobby miewają też duży wpływ na władze lub kongresy stanowe, co rzutuje na sytuację zagranicznych podmiotów gospodarczych w danym stanie lub w całych Stanach Zjednoczonych²⁵.

Dotychczasowe debaty w Kongresie USA przebiegały zdecydowanie na niekorzyść Rosji, gdyż zjednoczyły obie partie w sprzeciwie wobec jej polityki. Pomimo przewagi Republikanów w obu izbach Kongresu i systematycznej krytyki prezydentury Obamy, jego decyzje w sprawie konfliktu rosyjsko-ukraińskiego cieszyły się szerokim poparciem na Kapitolu. Izba Reprezentantów i Senat przyjęły bezwzględną większością głosów tekst ustawy wspierającej administrację USA i władze Ukrainy względem Rosji. Ustawa ta weszła w życie 3 kwietnia 2014 r. Przewiduje ona m.in., że Departament Stanu może odmówić wydania amerykańskich wiz urzędnikom rosyjskim²⁶.

Wśród proponowanych środków nacisku na Rosję są także postulaty trwałego wykluczenia Rosji z udziału w pracach grupy G-8, pozbawienie jej członkostwa w Światowej Organizacji Handlu, zakazu pomocy instytucji federalnych dla inwestycji małego i średniego biznesu w Rosji (głównie poprzez gwarancje i kredyty Eximbanku lub Overseas Private Investment Corporation), całkowitego zerwania współpracy NASA z rosyjską Federalną Agencją Kosmiczną, zakazu

²⁴ Za wpływowe uznaje się organizacje proizraelskie, proaudyjskie, protajwańskie oraz diasporę kubańską i ormiańską. Doradcy kongresmanów i eksperci CRS wskazują też na rosnące znaczenie lobby proindyjskiego. Można natomiast zaobserwować dezintegrację i stale słabnące w Waszyngtonie wpływy diaspory z Europy Środkowej i Wschodniej.

²⁵ W latach 2007–2013 władze 26 stanów przyjęły dodatkowo własne ustawy lub przepisy przewidujące kary dla firm i ich partnerów prowadzących interesy z Iranem lub Sudanem.

²⁶ Przedmiotem tej ustawy w większości są pożyczki i inna pomoc ekonomiczna USA dla Ukrainy. Zob. *Support for the Sovereignty, Integrity, Democracy, and Economic Stability of Ukraine Act of 2014*, www.gpo.gov/fdsys/pkg/BILLS-113hr4152enr/pdf/BILLS-113hr4152enr.pdf.

dostaw rosyjskiej broni i sprzętu dla Afgańskich Sił Bezpieczeństwa (ANSF), rozszerzenia sankcji wizowych i finansowych wobec wszystkich urzędników państwa rosyjskiego, uznania władz Donieckiej Republiki Ludowej za organizację terrorystyczną czy bojkotu mistrzostw świata w piłce nożnej w 2018 r.²⁷

Instytucje odpowiedzialne za sankcje

Efektywność sankcji USA wobec Rosji będzie zależeć od zaangażowanych w nie departamentów oraz agencji federalnych. Większość z nich można uznać za instytucje wywiadu gospodarczego lub finansowego. W planowaniu, monitoringu i implementacji amerykańskich sankcji główną rolę odgrywa Departament Skarbu USA. Wraz z Departamentami Sprawiedliwości oraz Stanu koordynuje on działania przeciwko sankcjonowanym osobom lub podmiotom. Przygotowuje projekty i zmiany w prezydenckich rozporządzeniach oraz odpowiada za kontakty z zagranicznymi rządami i instytucjami finansowymi. Działające w jego ramach specjalne Biuro Kontroli Aktywów Zagranicznych (OFAC) analizuje także dostępne mu informacje bankowe i finansowe, wraz z innymi biurami oceniając sytuację sankcjonowanych podmiotów. Dotychczas OFAC zajmowało się śledzeniem aktywności ponad 6000 sankcjonowanych lub podejrzanych o naruszenie sankcji USA podmiotów, a biuro to zaczęto w mediach nazywać „ulubionym gabinetem wojennym” Obamy²⁸. Regulacjom OFAC podlegają wszyscy obywatele USA oraz przedstawiciele filii zagranicznych podmiotów, obecni na terenie Stanów Zjednoczonych. Na podstawie wytycznych OFAC amerykańskie instytucje nadzoru bankowego są zobowiązane pomagać Departamentowi Skarbu przy ściganiu osób lub instytucji naruszających sankcje. Trudno zablokować zakazane transakcje bez pomocy banków, dlatego mogą one być też dotkliwie ukarane za brak współpracy z władzami federalnymi USA²⁹.

²⁷ D.E. Rennack, *Russia Sanctions: Options*, „CRS Insights”, 28 lipca 2014 r., www.fas.org/sgp/crs/row/IN10117.pdf.

²⁸ Zob. A. Lowrey, *Aiming Financial Weapons from Treasury War Room*, „The New York Times”, 4 czerwca 2014 r.

²⁹ OFAC może też wnosić do amerykańskich sądów o ustalenie grzywnien za naruszenie sankcji. Kary mogą być ustalone także na poziomie wielokrotności zakazanej transakcji. W odniesieniu do Iranu OFAC w latach 2009–2012 doprowadził do wszczęcia przez prokuratora federalnego przed sąda-

Tabela 1. Instytucje wywiadu finansowego odpowiedzialne za efektywność sankcji USA

AGENCJE I BIURA FEDERALNE			ADMINISTRACJA RZĄDOWA		
Centralna Agencja Wywiadowcza (CIA)	Federalne Biuro Śledcze (FBI)	Agencja Bezpieczeństwa Narodowego (NSA)	DEPARTAMENT SKARBU	DEPARTAMENT ENERGII	DEPARTAMENT STANU
			Biuro Kontroli Aktywów Zagranicznych (OFAC)	Biuro Wywiadu i Kontrwywiadu (OIC)	Biuro Badań i Wywiadu (INR)
			Biuro ds. Finansowania Terroryzmu i Przestępstw Finansowych (OTFFC)		
			Sieć Śledztw Przestępstw Finansowych (FCEN)		
			Biuro Analiz Wywiadowczych (OIA)		

Źródło: oprac. własne.

W przypadku sankcji odnoszących się do sektora energetycznego Rosji w ich implementację zaangażowany będzie także Departament Energii USA. Biorąc pod uwagę przyjęte już sankcje oraz główną rolę technologii i firm amerykańskich na światowym rynku energetycznym, bardzo prawdopodobne wydaje się długotrwałe zamrożenie lub nawet zerwanie wspólnych projektów amerykańsko-rosyjskich w dziedzinie energii, jak również wpływanie na innych, aby nie podejmowali takiej współpracy z przedsiębiorstwami z Rosji³⁰.

mi w USA spraw przeciwko kilku znanym bankom z państw UE i Szwajcarii, które ukarano na prawie 3,8 mld USD. W toku lub po zakończeniu spraw część tych banków okazała się bardzo pomocna w innych „śledztwach irańskich”.

³⁰ W świetle przyjętych sankcji ExxonMobil nie może skorzystać z pożyczek gwarantowanych przez władze USA oraz z banków amerykańskich na wspólne projekty z Rosnieftem. Szefowie obu koncernów nadal liczą na możliwość transferów technologii niezbędnych do eksploatacji arktycznych złóż ropy,

Departament Stanu nadzoruje z kolei sankcje wizowe, jak również część sankcji inwestycyjnych, handlowych i energetycznych. Podległe mu placówki dyplomatyczne USA mają monitorować nieprawidłowości w działaniach sankcjonowanych podmiotów i ich partnerów w kraju urzędowania oraz współdziałać z władzami i systemem bankowym danego kraju. W ostatnich dwóch dekadach można też było dostrzec, że administracja USA zwraca się z prośbami o pomoc w pierwszej kolejności do najbliższych sojuszników lub partnerów – przede wszystkim krajów UE, Kanady, Japonii, Australii, Republiki Korei i Australii. W odniesieniu do sankcji na sprzęt wojskowy i technologie podwójnego zastosowania ważnym partnerem Waszyngtonu może stać się także Izrael³¹. O ile w najbliższym czasie można oczekiwać koordynacji działań G-7 przez USA, o tyle trudno będzie im wykorzystać przeciwko Rosji forum Grupy Zadaniowej do Walki z Praniem Pieniędzy (FATF)³², sprawdzone przy innych sankcjach po 2001 r.

Szerszy wpływ sankcji USA wobec Rosji

Pomimo interesów globalnych w stosunkach amerykańsko-rosyjskich, administracja Obamy zdecydowała o przyjęciu daleko idących sankcji ekonomicznych wymierzonych w Kreml. Zatwierdzonych już sankcji USA nie należy postrzegać tylko w wymiernych kategoriach finansowych, do czego odwołuje się Rosja i amerykańskie firmy działające na rosyjskim rynku. Nie mniej istotne jest pośrednie oddziaływanie tych sankcji na Rosję oraz jej pozycję względem innych państw i partnerów gospodarczych. Waszyngton traktuje je jako uzupełnienie zarówno swojej presji na Rosję, jak i strategii pomocy Ukrainie i sojusznikom ze wschodniej flanki NATO. Sankcje te są uwarunkowane

ale bardziej prawdopodobne jest zawieszenie kolejnych odwiertów próbnych. Na temat zawieszenia projektu zob. *Arctic chill: Sanctions will thwart Rosneft's ambitions*, „The Economist”, 2 sierpnia 2014 r. Warto przypomnieć, że w 1996 r. Kongres USA przyjął ustawę Iran–Libya Sanctions Act (ILSA), zakazującą nawet ograniczonych projektów amerykańskich firm naftowych w Iranie, które wtedy już wstępnie negocjowały. W ciągu dekady ILSA wpłynęła także na kalkulacje innych potencjalnych inwestorów, obawiających się o swoje interesy w USA.

³¹ Wiąże się to z jednej strony z już podpisanymi kontraktami na transfery takich technologii z Izraela do Rosji, z drugiej zaś z dużą zależnością izraelskiego sektora obronnego od dotacji i technologii z USA. Zob. też punkty raportu PISM na temat wpływu sankcji na gospodarkę i siły zbrojne Rosji, jak również: A. Egozi, *Israel Blocks Further UAS Sales to Russia*, „Flight International”, 4 sierpnia 2014 r.

³² W całym 2014 r. działalności FATF (z siedzibą w Paryżu) powinna przewodniczyć Rosja – zob.: G. Dyer, *US Deploys 'Guerrillas in Grey Suits' to Show Power of Sanctions*, „Financial Times”, 21 marca 2014 r.

polityką Kremla, dlatego jeśli się ona nie zmieni, możliwe będzie poszerzenie ich zakresu, długości trwania i dotkliwości.

W przeszłości wiele sankcji USA uznawano za bardziej pożądane niż instrumenty presji wojskowej. Na podstawie dotychczasowych doświadczeń można również przypuszczać, że efektywność sankcji będzie zależała od czasu ich obowiązywania. Były one skuteczniejsze, gdy Waszyngton mógł liczyć na synchronizację swoich działań lub aktywne wsparcie ze strony bliskich sojuszników z G-7, UE i Azji. Eksterytorialność ustaw sankcyjnych Kongresu komplikowała też w przeszłości współpracę USA z częścią rządów, banków i firm. Najskuteczniejsze bywały te sankcje USA, które zyskały po pewnym czasie poparcie w Radzie Bezpieczeństwa i systemie ONZ. Ze względu na weto Rosji nie ma jednak sensu rozważanie roli ONZ, dlatego Waszyngton będzie musiał korzystać w jeszcze większym stopniu ze wsparcia G-7 i UE. Podkreślenia wymagają także rozwój i stałe doskonalenie po 2001 r. przez Departament Skarbu i administrację USA mechanizmów oraz kanałów monitorowania sankcji w skali globalnej, wspieranych przez amerykański system bankowy. W odróżnieniu od sankcji wobec Iranu, nie widać też takich kontrowersji między Białym Domem a Kongresem, które mogłyby doprowadzić do przyjęcia ustaw komplikujących działania amerykańskiej dyplomacji.

EUROPEJSKIE SANKCJE NAŁOŻONE NA ROSJĘ

Działania restrykcyjne UE wobec Rosji polegały na stopniowaniu sankcji: ich rozszerzaniu podmiotowym (obejmowaniu restrykcjami kolejnych osób fizycznych i prawnych) oraz przedmiotowym (wprowadzaniu ograniczeń w kolejnych dziedzinach współpracy). UE zastrzała sankcje, przechodząc od restrykcyjnego oddziaływania (o charakterze zakazów wizowych i zamrożenia aktywów) na relatywnie mały krąg osób fizycznych i prawnych do nałożenia ograniczeń na specyficzne obszary unijno-rosyjskiej współpracy gospodarczej, w tym wymierzonych w konkretne podmioty gospodarcze należące do Rosji lub przez nią kontrolowane (krymskie, wschodnioukraińskie). W tym samym czasie dodawano kolejne podmioty do listy osób objętych sankcjami nałożonymi w pierwszej fazie. W praktyce wiązało się to z zakazem wjazdu na teren UE bądź z zamrożeniem aktywów finansowych podmiotów prawnych, co miało uniemożliwić im funkcjonowanie na rynku europejskim ze szkodą dla strony rosyjskiej³³.

Sankcje finansowe, ze względu na ich zaostrenie we wrześniu 2014 r., obejmują dwa zakresy przedmiotowe: dla transakcji zawartych między 1 sierpnia a 12 września br. czas zapadalności zobowiązań finansowych nie może przekroczyć 90 dni, natomiast dla transakcji zawartych po 12 września – 30 dni.

³³ Zob. aneksy 1 i 2.

Ograniczenia dotyczą banków i przedsiębiorstw oraz wszystkich podmiotów zależnych od tych przedsiębiorstw ustanowionych na terenie UE, a także podmiotów działających na ich zlecenie. Sankcje militarne polegają na całkowitym zakazie eksportu broni do Rosji i odnoszą się wyłącznie do kontraktów zawartych przed 1 sierpnia 2014 r. Sankcjami objęto też rosyjskie przedsiębiorstwa, które nie mogą kupować w UE technologii głębokiego wydobycia ropy naftowej, jak również technologii podwójnego zastosowania. Zakaz dotyczy wszelkiego rodzaju pomocy technicznej, usług pomocniczych czy pośrednictwa. Nie jest możliwe finansowanie tego typu zakupów przez podmioty z UE (sankcje nie odnoszą się jednak do umów zawartych przed 1 sierpnia 2014 r.). W przypadku technologii podwójnego zastosowania zastosowano specyficzne rozwiązanie: w sierpniu 2014 r. zakazano eksportu tego typu towarów do Rosji, we wrześniu sporządzono natomiast dodatkową listę rosyjskich podmiotów, które podlegają ograniczeniom – powtórzono zakaz w stosunku do kilku firm. Jednocześnie wprowadzono wyjątki dla sektora kosmicznego i jądrowego.

Dyskusje o sankcjach

Unijne sankcje wobec Rosji przyjmowano stopniowo w zależności od natężenia konfliktu ukraińsko-rosyjskiego. W związku z aneksją Krymu przez Rosję w marcu 2014 r. państwa UE wprowadziły sankcje wizowe oraz zamroziły aktywa finansowe niektórym osobom w Rosji. Wraz z rosnącym rosyjskim militarnym zaangażowaniem na Ukrainie rozszerzano listę osób i podmiotów prawnych objętych sankcjami, zawieszono również niektóre projekty rozwojowe UE i finansowanie z Europejskiego Banku Inwestycyjnego. Tego typu działania nie wywoływały większych kontrowersji wśród państw członkowskich, gdyż nie miały znaczących implikacji gospodarczych. Od wczesnego stadium kryzysu toczyła się natomiast wewnątrz Unii dyskusja na temat wprowadzenia sankcji finansowych i gospodarczych. Przez kilka miesięcy, od marca do sierpnia 2014 r., liderzy państw UE nie mogli dojść do porozumienia w tej kwestii. Dopiero widoczne i nasilające się zaangażowanie wojskowe Rosji na wschodniej Ukrainie oraz zestrzelenie samolotu malezyjskich linii lotniczych stały się bodźcami do bardziej zdecydowanych działań.

Dłuższa niż w przypadku USA debata wewnątrz UE na temat zaostrożenia sankcji jest zrozumiała ze względu na silniejsze powiązania gospodarcze z Rosją. Europejska dyskusja koncentrowała się wokół dylematu, w jaki sposób z jednej strony efektywnie wspierać suwerenność Ukrainy, a z drugiej utrzymać dobre relacje handlowe z Rosją – należy pamiętać, że kraj ten w 2013 r. był trzecim partnerem handlowym UE po USA i Chinach, dostarcza też ok. jednej trzeciej importowanego gazu³⁴.

O ile Polska i państwa bałtyckie, pomimo silnych powiązań handlowo-energetycznych, uznały kryzys ukraiński za istotne zagrożenie dla systemu bezpieczeństwa i domagały się wprowadzenia sankcji gospodarczych, to stanowiska pozostałych państw były różne. Państwa nordyckie – Szwecja, Dania i Finlandia – popierały raczej stanowisko Polski. Koalicja przeciwników sankcji była jednak znacznie silniejsza. Część państw Europy Środkowo-Wschodniej i Południowo-Wschodniej (Bułgaria, Węgry, Czechy, Słowacja, Austria, Chorwacja, Słowenia i Rumunia) publicznie sprzeciwiała się restrykcjom ze względu na silne powiązania handlowe, w tym np. udział niektórych z nich w budowie gazociągu South Stream. Spór rozgorzał zwłaszcza w obliczu embarga Rosji na niektóre unijne produkty rolne wprowadzonego w sierpniu jako odpowiedź na unijne sankcje – niektóre państwa obawiały się eskalacji wojny handlowej z Moskwą. Pozostali członkowie UE z różnych powodów pozostawali sceptyczni wobec restrykcji: Cypr i Luksemburg obawiały się odpływu kapitału rosyjskiego, a dla państw południowych, takich jak Portugalia, Hiszpania, Włochy, Malta i Grecja, kryzys ukraiński prawdopodobnie nie stanowił na tyle istotnego zagrożenia bezpieczeństwa, by miały zrezygnować z dobrych kontaktów z Rosją.

Decydujący głos w wewnątrzunijnej debacie należał do najważniejszych graczy: Niemiec, Francji i Wielkiej Brytanii. Państwa te wydawały się przerzucać ciężar sankcji między sobą. Wielka Brytania i Niemcy domagały się od Francji zgody na embargo na broń i anulowania kontraktu na dostarczenie okrętów typu Mistral. W odpowiedzi Francja opowiadała się za sankcjami finansowymi (uderzającymi w londyńskie City) i w dziedzinie energetyki (Francja w niewielkim stopniu importuje gaz z Rosji, podczas gdy dla Niemiec jest to kluczowy dostawca gazu). Warto do tego dodać zachowawczą postawę kół gospodar-

³⁴ European Commission, *European Union, Trade in goods with Russia*, www.trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113440.pdf.

czych, przede wszystkim w Niemczech i we Francji³⁵. Różnice między głównymi państwami UE tłumaczą znaczną wybiórczość sankcji gospodarczych wprowadzonych przez Unię, zwłaszcza tych w sektorze energetycznym (dotyczących częściowo sprzedawanych Rosji technologii i poszczególnych firm), oraz ich ograniczone stosowanie – m.in. zakaz zawierania kontraktów wojskowych bez zawieszenia tych obowiązujących przed 1 sierpnia 2014 r.

Unijne doświadczenia z nakładaniem sankcji

Praktyka przyjmowania restrykcji wskazuje, że Unia najczęściej wybiera sankcje personalne – w postaci zakazu wjazdu i zamrożenia kont bankowych – albo embargo na broń. Na dwadzieścia osiem państw objętych obecnie restrykcjami, w dwudziestu przypadkach przyjęto embargo na broń, a dwudziestu trzech zakaz wjazdu i zamrożenie kont³⁶. Mają one jednak niewielkie możliwości, aby wpłynąć na sytuację polityczną. Państwo objęte zakazem handlu bronią może łatwo przeorientować się na inne niż europejski rynki zaopatrzenia, do czego doszło przykładowo w Mjanmie w latach 1990–2013. Zakaz wjazdu do Unii ma zaś wymiar symboliczny, a konta bankowe można przenieść do innego kraju, co miało miejsce m.in. w przypadku represjonowanych elit politycznych Zimbabwe w latach 2002–2013³⁷.

Dużo większy wpływ mogą wywrzeć sankcje ekonomiczne i ograniczenia transakcji finansowych, choć w każdym indywidualnym przypadku Unia ma odmienny potencjał. Tego typu sankcje wobec Iranu w 2012 r. zmusiły to państwo do podjęcia negocjacji w sprawie programu nuklearnego, ale sukces wynikał głównie z tego, że restrykcje miały charakter globalny dzięki współpracy ze Stanami Zjednoczonymi oraz z ONZ.

³⁵ M. Karnitschnig, *German Businesses Urge Halt on Sanctions against Russia*, „The Wall Street Journal”, 1 maja 2014 r., www.online.wsj.com/news/articles/SB10001424052702303948104579535983960826054; R. Sanderson, C. Oliver, *Italy accused of blocking tougher sanctions on Russia*, „Financial Times”, 13 lipca 2014 r., www.ft.com/intl/cms/s/0/ad743cae-0a8a-11e4-be06-00144feabdc0.html#axzz3CCVO7xbG; 9 EU countries ready to block economic sanctions against Russia, „Russia Today”, 15 lipca 2014 r., www.rt.com/business/172888-9-eu-block-sanctions-russia.

³⁶ European Commission, *Restrictive measures in force*, 2 września 2014 r., www.eeas.europa.eu/cfsp/sanctions/docs/measures_en.pdf.

³⁷ C. Portela, *The EU's Use of 'Targeted' Sanctions Evaluating Effectiveness*, CEPS, marzec 2014, s. 17.

Mechanizm nakładania i funkcjonowania sankcji

Zgodnie z zapisami Traktatu z Maastricht, modyfikowanymi przez szereg unijnych dokumentów³⁸, Unia może, po uprzedniej zgodzie wszystkich państw członkowskich, przyjmować następujące restrykcje wobec państw trzecich: zakaz wjazdu do UE; embargo na broń; sankcje finansowe w postaci zamrożenia kont bankowych i ograniczenia transakcji finansowych konkretnych podmiotów gospodarczych; sankcje gospodarcze, oznaczające zablokowanie wymiany handlowej określonymi towarami i inwestycji w pewnych dziedzinach, np. technologii. Dwa pierwsze rodzaje sankcji wymagają jedynie decyzji Rady, podczas gdy restrykcje finansowe i ekonomiczne są przyjmowane na mocy rozporządzenia, którego propozycję przygotowują Komisja Europejska i wysoki przedstawiciel Unii do spraw zagranicznych i polityki bezpieczeństwa³⁹.

Oprócz sankcji formalnych Unia może też zdecydować się na nieformalne, których katalog pozostaje otwarty, np. na zatrzymanie pomocy lub ograniczenie kredytów międzynarodowych instytucji finansowych. Z perspektywy UE celem sankcji jest doprowadzenie do zmiany działania konkretnego państwa, gdy dochodzi m.in. do łamania praw człowieka czy prawa międzynarodowego, regresu demokracji czy też istotnych zagrożeń bezpieczeństwa, w tym terroryzmu.

Mechanizm funkcjonowania unijnych sankcji ma wiele ograniczeń. Po pierwsze, Unia rzadko może przyjąć sankcje gospodarcze (np. embargo na ropę zastosowano tylko kilka razy, m.in. wobec Syrii i Iranu), ponieważ wiążą się one ze stratami dla unijnych firm i trudnościami z pogodzeniem interesów gospodarczych członków UE. Co więcej, restrykcje wdrażane są na poziomie państw członkowskich, które informują Komisję o postępie w tym zakresie, a Unia nie ma skutecznego systemu monitoringu ich realizacji. O ile w kwestii

³⁸ Unijne wytyczne na temat sankcji zostały opracowane w następujących dokumentach: *Basic Principles on the Use of Restrictive Measures (Sanctions)*, www.register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2010198%202004%20REV%201; *Guidelines on Implementation and Evaluation of Restrictive Measures (Sanctions) in the framework of the EU Common Foreign and Security Policy*, www.register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2015114%202005%20INIT oraz *EU Best Practices for the Effective Implementation of Restrictive Measures*, www.register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2011679%202007%20INIT.

³⁹ *EU restrictive measures. Factsheet*, 29 kwietnia 2014 r., www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/foraff/135804.pdf.

Iranu powołano na poziomie Unii grupę ekspertów monitorujących wdrażanie sankcji, to w pozostałych przypadkach, np. w sprawie Rosji, rzadko stosuje się takie rozwiązanie.

Po drugie, przyjęcie restrykcji wobec osób indywidualnych i podmiotów niepaństwowych musi mieć odpowiednie uzasadnienie prawne. W przeciwnym razie może zakończyć się sprawą przed Sądem Pierwszej Instancji – np. w 2013 r. kilka irańskich firm i osób prywatnych z sukcesem odwołało się od decyzji UE.⁴⁰

Po trzecie, w przypadku sankcji gospodarczych kraje nimi objęte często rozwijają współpracę z państwami pozaunijnymi, co pozwala im na częściową rekompensatę własnych strat. Przykładem są działania wobec Mjanmy: po wprowadzeniu przez Zachód restrykcji handlowych państwo to zaczęło zacieśniać więzi gospodarcze z Chinami i innymi państwami azjatyckimi⁴¹. Stosowanie sankcji przez UE może też zostać wykorzystane w propagandzie rządu represjonowanego państwa do kreowania negatywnego wizerunku Unii. Ponadto, nawet jeśli sankcje gospodarcze obejmują tylko wybrane sektory, to i tak ich konsekwencje odczuwalne są przez całą gospodarkę i społeczeństwo, głównie poprzez wzrost cen⁴².

Szersze znaczenie sankcji

Szczególnie ważny, jeśli chodzi o ocenę skuteczności oddziaływania sankcji unijnych na Rosję, jest efekt psychologiczny. Dotyczy to zwłaszcza wdrożonego ostatnio pakietu sankcji, związanego bezpośrednio z rosyjskim rynkiem finansowym i przedsiębiorstwami. Wykazanie przez Brukselę determinacji – wbrew przewidywaniom części polityków i ekspertów oraz oporowi środowisk gospodarczych – nawet w ograniczonym przedmiotowo zakresie skutkuje znaczącym spadkiem zaufania do rynku rosyjskiego, widocznym u inwestorów nie tylko zagranicznych, ale i krajowych. Ryzyko ekonomiczne związane z aktywnością na rynku rosyjskim, powiększone o czynnik sankcji ze strony

⁴⁰ D. Esfandiary, op. cit., s. 8.

⁴¹ F. Giumelli, P. Ivan, *The Effectiveness of EU Sanctions: An Analysis of Iran, Belarus, Syria and Myanmar (Burma)*, EPC, listopad 2013, s. 30.

⁴² C. Portela, op. cit., s. 24.

Zachodu, powoduje odpływ kapitałów na zewnątrz. Dotyczy to także części kapitałów rosyjskich, kierujących się na inne rynki, w tym via Hongkong. Ma to wpływ na pozycję rosyjskiego rubla, tracącego w ostatnich miesiącach na wartości. Deprecjacja waluty, w połączeniu z utrzymującą się dość wysoką inflacją oraz niepewnością Rosji co do reakcji jej otoczenia międzynarodowego (zwłaszcza UE) na prowadzoną przez nią politykę, zaowocuje dalszym pogorszeniem sytuacji gospodarczej Rosji. Czynniki psychologiczne – wraz z impulsami napływającymi z „realnej” gospodarki – może powodować stopniowy spadek zaufania społecznego do Kremla. Jednocześnie wyraźny spadek wartości rubla nie wpływa na polepszenie rosyjskiego *terms of trade*, gdyż większość eksportu Rosji stanowią surowce energetyczne.

★ PORÓWNIANIE SANKCJI NAŁOŻONYCH PRZEZ USA, ★ UE I INNE KRAJE

Mimo że zakres przedmiotowy amerykańskich i unijnych sankcji jest podobny, logika ich oddziaływania znacząco się różni. Uogólniając, amerykańskie sankcje wyraźnie dążą do ograniczenia rosyjskim firmom możliwości prowadzenia biznesu, podczas gdy sankcje unijne mają na celu ukaranie podmiotów zaangażowanych w wydarzenia na Ukrainie.

Kraje UE i Norwegia w znacznym stopniu skoncentrowały się na izolacji pojedynczych osób odpowiedzialnych za eskalację konfliktu na Ukrainie – ponad osiemdziesięciu z nich częściowo uniemożliwiono podróżowanie po terytorium Unii i Norwegii oraz zamrożono aktywa finansowe. Sankcje USA w tym przypadku objęły jedynie siedemnaście osób. Australia zdecydowała się zamrozić aktywa i zakazać wjazdu ponad sześćdziesięciu osobom, a Kanada czterdziestu. Sankcje Szwajcarii i Japonii objęły wyłącznie osoby bezpośrednio zaangażowane w działalność separatystyczną. Na listę osób związanych z władzami Rosji kraje Unii wciągnęły ponad pięćdziesiąt nazwisk, natomiast USA jedynie dwadzieścia cztery⁴³.

⁴³ Zob. aneks 1.

Tabela 2. Zestawienie ilościowe sankcji wprowadzonych przeciwko Rosji

	LICZBA OSÓB OBJĘTYCH SANKCJAMI WIZOWYMI	LICZBA PODMIOTÓW OBJĘTYCH SANKCJAMI GOSPODARCZYMI (ZAMROŻENIE AKTYWÓW)	LICZBA PODMIOTÓW OBJĘTYCH SANKCJAMI FINANSOWYMI (OGRODNIENIE MOŻLIWOŚCI ZADŁUŻANIA)	RAZEM
EU	141	23	11	175
NORWEGIA	141	23	11	175
KANADA	103	48	7	158
AUSTRALIA	114	27	1	142
USA	52	34	12	98
SZWAJCARIA	60	13	5	78
JAPONIA	39	2	1	42

Źródło: oprac. własne.

Dysproporcja w przypadku współpracowników Władimira Putina jest już mniejsza – UE nałożyła sankcje na ośmiu z nich, USA na czternastu. Japonia nie wprowadziła restrykcji w stosunku do osób związanych z władzami Rosji. Kanada i Australia, z niewielkimi wyjątkami, wprowadziły obostrzenia wobec tych samych osób – ponad czterdziestu przedstawicieli rosyjskiego parlamentu, administracji i wojska oraz kilkunastu współpracowników prezydenta Putina.

Przesłanki, jakimi kierują się państwa UE oraz USA, są odmienne. Unia skupiła się na osobach biorących bezpośrednio udział w aneksji Krymu i eskalacji konfliktu na Ukrainie oraz na współpracownikach Putina, piastujących ekspozowane stanowiska państwowe lub powiązanych z rosyjskim przemysłem. Na liście przedstawionej przez UE widnieją nazwiska osób, które publicznie wspierały działania Rosji na Ukrainie, polityków, parlamentarzystów i wojskowych. Władze amerykańskie zdecydowały się natomiast na działania wobec tych, którzy pośrednio mogą wpływać na działania Kremla, bez względu na to, jak bardzo są zaangażowani w konflikt ukraiński. Można wśród nich odnaleźć

wieloletnich przyjaciół Putina i jego współpracowników określanych mianem zaplecza polityczno-gospodarczego, a także przedstawicieli przemysłu obronnego, kolei czy rosyjskiego biznesu.

Rozdźwięk między amerykańskimi a unijnymi sankcjami jest jeszcze większy w przypadku ograniczeń w kontaktach z bankami, przedsiębiorstwami i quasi-państwami oraz ich organami administracji⁴⁴. UE i Norwegia praktycznie nie zamroziły aktywów rosyjskich banków, podobnie jak Szwajcaria. Jeśli chodzi o przedsiębiorstwa, na liście znalazło się jedynie trzynaście podmiotów. USA zamroziły natomiast fundusze ośmiu banków i ponad trzydziestu firm. Kraje UE i Norwegia kładą nacisk na zamrożenie aktywów i zaprzestanie kontaktów w przypadku przedsiębiorstw, które po aneksji Krymu zostały przejęte przez Rosję, zaś USA rozszerzyły tę listę o rosyjskie koncerny zbrojeniowe i energetyczne. Pozostałe kraje także objęły zakazem kontaktów i zamrożeniem aktywów pewną liczbę podmiotów gospodarczych. W przypadku banków i przedsiębiorstw niezwykle determinacją wykazały się władze Kanady, zamrażając aktywa trzynastu banków i trzydziestu przedsiębiorstw. Australia wprowadziła restrykcje wyłącznie w stosunku do czterech rosyjskich banków i mniej niż dwudziestu przedsiębiorstw. W przypadku quasi-państw, ich organów administracji i oddziałów militarnych wszystkie państwa oprócz Japonii zakazały kontaktów z nimi oraz zamroziły ich aktywa. USA zastosowały generalne określenie podmiotów objętych sankcjami. Zakazano kontaktów z dwoma podmiotami, nie wyszczególniając pojedynczych organów administracji i wojska. Niemniej jednak ograniczenie takie wynika pośrednio z dekretów prezydenta, nakazujących zaprzestanie jakichkolwiek kontaktów z wszystkimi instytucjami powiązanymi z separatystami oraz zamrożenie ich aktywów.

Trzeci rodzaj sankcji to ograniczenia sektorowe, nakładane na pojedyncze obszary działalności rosyjskich firm. W przypadku restrykcji finansowych nakładanych na banki Stany Zjednoczone, Unia Europejska, Norwegia, Kanada i Szwajcaria mówią właściwie jednym głosem⁴⁵. Zastosowane ograniczenia są prawie takie same, różnią się tylko długością okresu dozwolonego finansowania. Jedynie w przypadku Szwajcarii restrykcje polegają na wprowadzeniu

⁴⁴ Zob. aneks 2.

⁴⁵ Zob. aneks 3.

systemu autoryzacji długoterminowych transakcji finansowych. Większe rozbieżności pojawiają się w stosunku do przedsiębiorstw. Tylko jedna trzecia podmiotów jest objęta sankcjami przez USA i UE jednocześnie. Unia zakazała finansowania firm wydobywających ropę naftową i gaz oraz trzech producentów uzbrojenia. USA w większym stopniu skupiły się na sektorze energetycznym (wskazując w nim więcej podmiotów niż UE), uzupełnionym o przedsiębiorstwo high-tech. Pozostałe państwa właściwie nie zastosowały ograniczeń w tym obszarze.

W przypadku broni państwa członkowskie UE wprowadziły ograniczony zakaz eksportu. Obejmuje on wyłącznie kontrakty, które mogłyby być zawarte po 1 sierpnia 2014 r. Umowy podpisane przed tą datą pozostały w mocy. USA nie ustanowiły sankcji jako takich, wykorzystując natomiast mechanizm licencjonowania eksportu funkcjonujący w Stanach od dawna. Ogólna wytyczna wskazuje, że wydanie odpowiedniej licencji nie jest możliwe, jeżeli stwierdzi się, że krajem przeznaczenia jest Rosja. Pozostałe państwa nie wprowadziły ograniczeń, niemniej jednak ze względu na specyficzny status broni można domniemywać, że zastosowane zostanie podobne rozwiązanie jak w przypadku USA.

Unijne i amerykańskie ograniczenia dotyczące eksportu technologii podwójnego zastosowania opierają się na odmiennych założeniach. USA, podobnie jak w przypadku broni, nie ustanowiły zakazu, lecz wykorzystują system licencjonowania, jednocześnie publikując listę podmiotów, które otrzymają decyzję odmowną. Państwa UE w tym przypadku postąpiły w niezwykle sposób. 1 sierpnia 2014 r. generalnie zakazano eksportu tego typu produktów do Rosji. Następnie, 12 września, wprowadzono oddzielny zakaz eksportu tych samych produktów, tym razem wskazując, jakie firmy nie mogą ich kupować. Jednocześnie zastrzeżono, że restrykcje te nie dotyczą wywozu, sprzedaży, dostawy lub przekazywania niektórych towarów i technologii podwójnego zastosowania dla sektora kosmicznego i jądrowego⁴⁶. Z pozostałych państw jedynie Szwajcaria wprowadziła obostrzenia w tym obszarze. Jeżeli zachodzi podejrzenie, że dany produkt znajdzie zastosowanie wojskowe, to nie jest możliwe wydanie licencji na jego wywóz do Rosji.

⁴⁶ Decyzja Rady 2014/659/CFSP z 8 września 2014 r., art.3a, www.eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:JOL_2014_271_R_0009.

Sankcje sektorowe polegające na zakazie sprzedaży technologii głębokiego wydobycia ropy naftowej dotyczą listy produktów, których eksport do Rosji nie jest możliwy. Amerykańska lista obejmuje inne pozycje niż europejska i jest bardziej szczegółowa, przez co ma węższy zakres. Struktura europejskich sankcji została natomiast we wrześniu uzupełniona o wykaz firm, na które nałożono sankcje.

Konstrukcja sankcji wprowadzonych przez USA, Unię Europejską i inne kraje zakłada wielowymiarowość obostrzeń. Dany podmiot może zostać objęty albo wyłącznie zamrożeniem funduszy, zakazem zakupu technologii lub zakazem zadłużania się, albo wszystkimi rodzajami sankcji naraz.

ODDZIAŁYWANIE SANKCJI NA SYTUACJĘ POLITYCZNĄ, GOSPODARCZĄ I SPOŁECZNĄ ROSJI

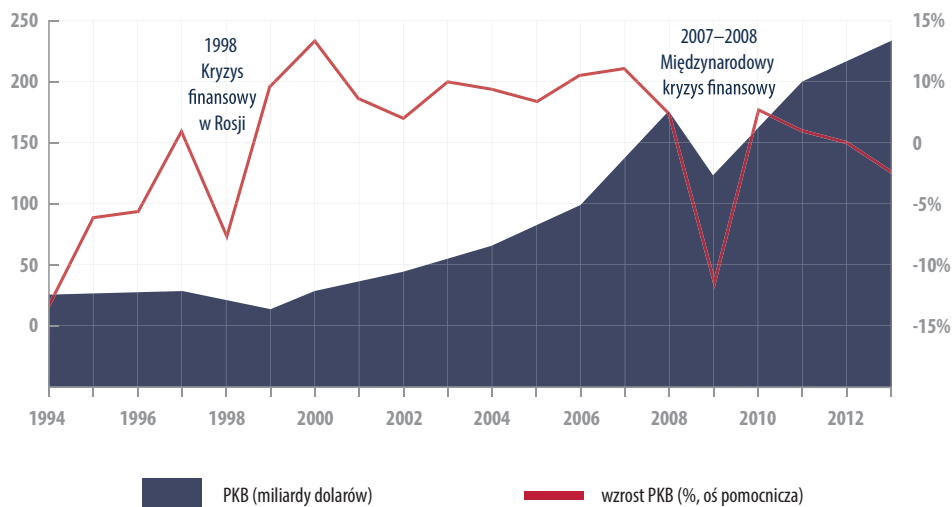
GOSPODARKA

Wostatnich latach, mimo sprzyjających czynników zewnętrznych i wewnętrznych, jak wysokie ceny ropy naftowej i możliwość rozwoju potencjału gospodarczego, rosyjska gospodarka była nękana strukturalnymi trudnościami, które przyczyniły się do spowolnienia jej wzrostu od 2011 r. Sankcje międzynarodowe, wprowadzone przede wszystkim przez kraje Unii Europejskiej i Stany Zjednoczone, wobec wrażliwości rosyjskiej gospodarki na wstrząsy wpłyną na zaostrzenie tych problemów. Już sankcje z marca bieżącego roku okazały się bardzo dotkliwe, a kolejne prawdopodobnie przyczynią się do wystąpienia recesji.

Oczekiwane konsekwencje sankcji, w szczególności odpływ kapitału, problemy fiskalne, konieczność wprowadzenia polityki antyinflacyjnej oraz utrudniony dostęp do finansowania znacznie ograniczą możliwości inwestycyjne, czyli źródło wzrostu gospodarczego. Ponadto niepewność rozwoju sytuacji w kraju może wpłynąć na obniżenie poziomu konsumpcji i kurs rubla. Utrudnione relacje z partnerami handlowymi – także w sektorach nieobjętych sankcjami – mogą przełożyć się na zmniejszenie wpływów z rosyjskiego eksportu niezwiązanego z sektorem energetycznym, a przez to na zahamowanie wzrostu PKB. Ponadto niskie bezrobocie (poniżej 6%) oraz spadek wydajności pracy (0–2%) w ciągu ostatnich trzech lat oznacza, że wzrost produkcji raczej nie będzie wspierał wzrostu gospodarczego wobec trudności na innych polach.

Wykres 1. Wpływ kryzysów finansowych na PKB Rosji w latach 1994–2013

Źródło: „Russia Economic Report: Confidence Crisis Exposes Economic Weakness”, World Bank, nr 31, marzec 2014, www.worldbank.org; Russian Federation: 2014 Article IV Consultation, International Monetary Fund, lipiec 2014, www.imf.org.

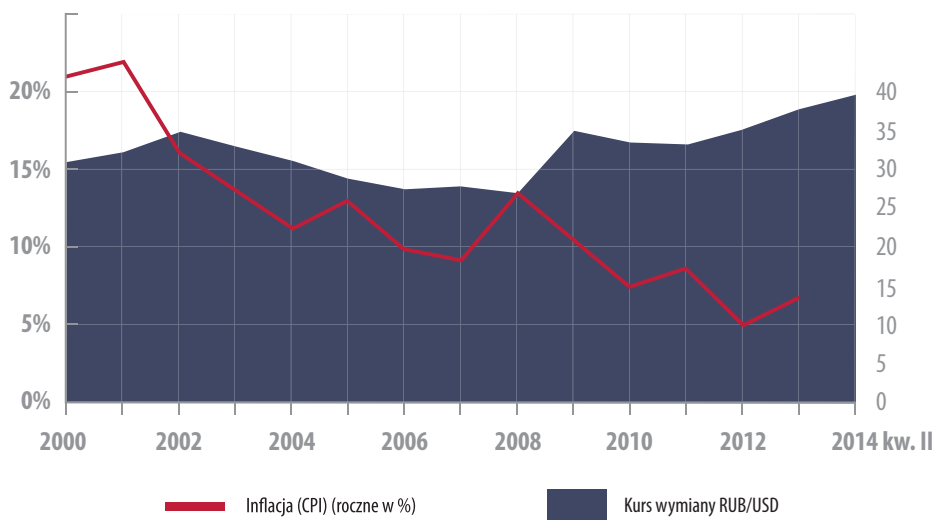
Inflacja

Geopolityczne tarcia w sprawie Ukrainy mają bezpośredni wpływ na kurs rubla i inflację w skali roku, odnotowaną pod koniec września na poziomie 8%. Według MFW jest mało prawdopodobne, że Bankowi Centralnemu Rosji uda się w przyszłym roku obniżyć ten wskaźnik do 4,5%. Przewiduje się, że inflacja będzie wynosić ok. 6,6% w 2014 r. oraz 6,0% w 2015 r.⁴⁷ W rezultacie rosyjski bank centralny będzie zmuszony do zaostrzenia polityki pieniężnej oraz dalszego podnoszenia stóp procentowych, także w celu zmniejszenia odpływu kapitału. Stopy procentowe już wzrosły o 150 punktów bazowych na początku marca br., a w kwietniu o kolejne 50 punktów. Sankcje niewątpliwie nasilą tę tendencję.

⁴⁷ Russian Federation: 2014 Article IV Consultation, International Monetary Fund, lipiec 2014, www.imf.org, s. 34.

Po nałożeniu w czerwcu 2014 r. na Rosję nowych sankcji przez USA i UE bank centralny zaskoczył analityków, podnosząc po raz kolejny stopy procentowe o 50 punktów bazowych (poszerzając także korytarz walutowy, czyli nie interweniując od razu na rzecz rubla)⁴⁸. Zachęca to do oszczędności kosztem inwestycji i konsumpcji, które w latach 2010–2013 były ważnymi czynnikami wzrostu: konsumpcja odpowiadała za ok. 3,3 punktu procentowego, a inwestycje za ok. 2,1 punktu.

Wykres 2. Inflacja i kurs wymiany rubla w latach 2000–2014

Źródło: „Russia Economic Report: Confidence Crisis Exposes Economic Weakness”, World Bank, nr 31, marzec 2014, www.worldbank.org.

⁴⁸ Information Notice on Bank of Russia Key Rate, The Central Bank of the Russian Federation (Bank of Russia) Press Service, 25 lipca 2014 r., www.cbr.ru.

Tabela 3. Udział konsumpcji i inwestycji we wzroście PKB Rosji w latach 2008–2013

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
WZROST PKB (w proc.)	5,2	-7,8	4,5	4,3	3,4	1,3
KONSUMPCJA (w proc.)	5,5	-2,6	2,5	3,6	4,8	2,4
z czego:						
konsumpcja gospodarstw domowych	4,9	-2,5	2,8	3,4	4,1	2,5
konsumpcja rządowa	0,6	-0,1	-0,3	0,3	0,7	0
NAKŁADY INWESTYCYJNE (w proc.)	2,5	-10,5	4,7	4,2	0,3	-0,8

Źródło: „Russia Economic Report: Confidence Crisis Exposes Economic Weakness”, World Bank, nr 31, marzec 2014, www.worldbank.org.

Odływ kapitału

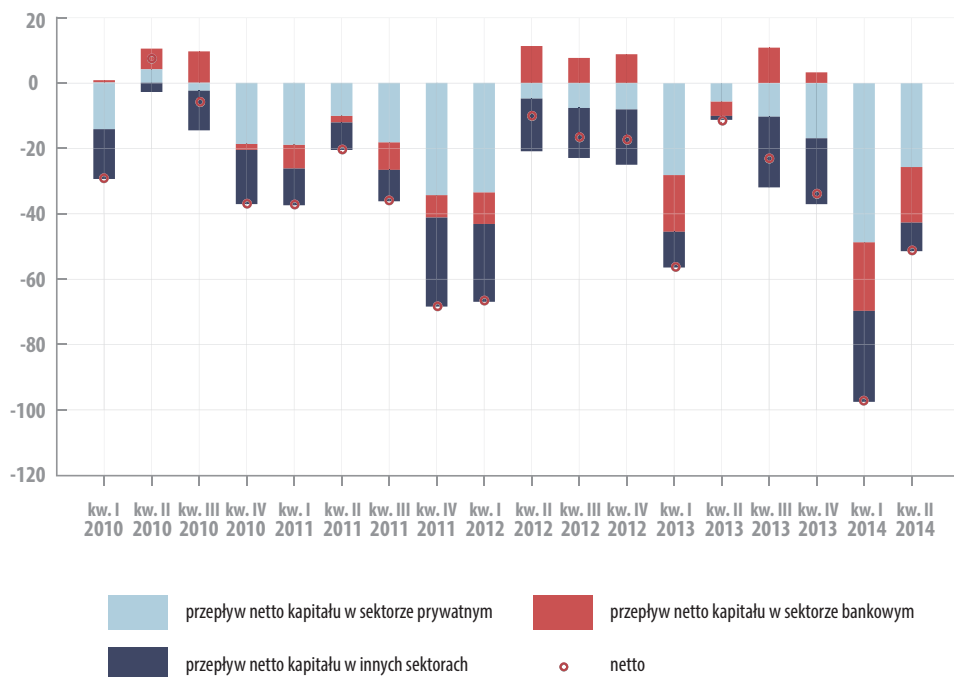
Sankcję nałożone na Rosję największy wpływ będą miały na środowisko biznesowe. Od wielu lat jego poziom moralny jest nie do zaakceptowania, głównie ze względu na korupcję, ścisłe połączenie polityki i biznesu, wadliwy system sądów, wyraźnie nieprzyjazny inwestorom system podatkowy oraz upodobanie do protekcjonizmu. Rosja w rankingu Index of Economic Freedom znajduje się na 140 miejscu na 186 możliwych, natomiast w rankingu Doing Business, przygotowywanym przez Bank Światowy, na miejscu 92 na 189 państw ocenianych pod względem łatwości prowadzenia biznesu⁴⁹. W kategoriach takich jak ochrona inwestorów (w tym roku spadek o dwa miejsca – na 115), handel zagraniczny (miejsce 157) oraz uzyskiwanie pozwoleń na budowę (178) Rosja wypada jeszcze gorzej. Kategorie te są niezmiernie ważne dla pozyskiwania inwestycji zagranicznych.

Nie tylko sankcje, lecz także możliwość ich rozszerzenia skutecznie odstrasza inwestorów, którzy do tej pory chętnie prowadzili interesy w Rosji.

⁴⁹ Por. *Index of Economic Freedom 2014: Russia*, Heritage Foundation, www.heritage.org; *Ease of Doing Business in Russian Federation*, World Bank, 2014, www.worldbank.org.

MFW szacuje, że odpływ kapitału z Rosji wzrośnie do 100 mld USD w 2014 r. (z 63 mld USD w roku poprzednim)⁵⁰. Warto przypomnieć, że w pierwszym kwartale, czyli jeszcze przed wprowadzeniem pierwszych amerykańskich i unijnych sankcji, odpłynęło 50 mld USD, co można interpretować jako skutek wzrostu napięć geopolitycznych oraz osłabienia roli Rosji na arenie międzynarodowej. Odpływ kapitału w połączeniu z wysoką inflacją zmniejszy zapewne poziom inwestycji, co przełoży się na zwolnienie wzrostu gospodarczego bądź recesję.

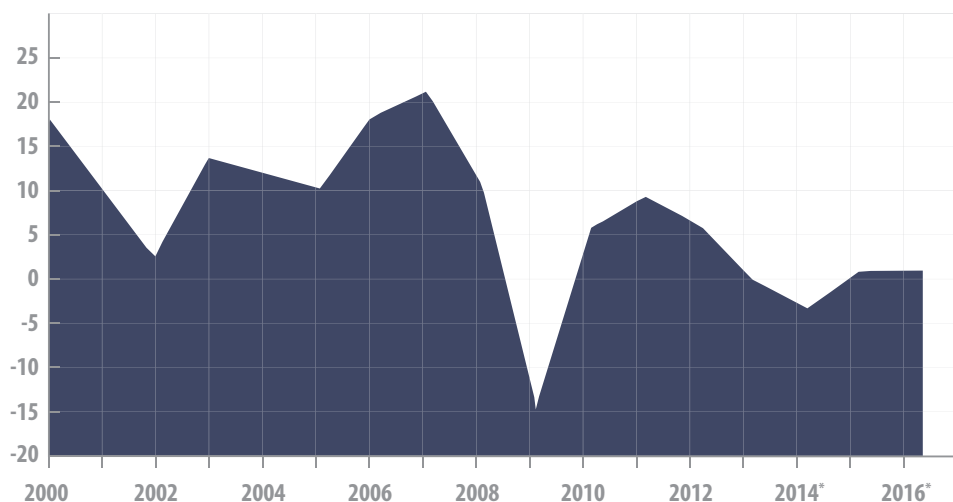
Wykres 3. Przepływy kapitału do i z Rosji, 2010–2014 (miliardy USD)

Źródło: oprac. własne na podstawie: Information Notice on Bank of Russia Key Rate, The Central Bank of the Russian Federation (Bank of Russia) Press Service, 25 lipca 2014 r., www.cbr.ru.

⁵⁰ Russian Federation: 2014 Article IV Consultation, op. cit., p. 13.

Wykres 4. Nakłady na środki trwałe, 2009–2016 (dane roczne, zmiana w procentach)

Źródło: oprac. własne na podstawie „Russia Economic Report: Confidence Crisis Exposes Economic Weakness”, World Bank, nr 31, marzec 2014, www.worldbank.org oraz Russian Federation: 2014 Article IV Consultation, International Monetary Fund, lipiec 2014, www.imf.org (* prognozy).

Konsumpcja

Nawet w scenariuszu zakładającym deeskalację konfliktu na Ukrainie niepewność rozwoju sytuacji geopolitycznej będzie wpływać nie tylko na biznes, lecz także na postawy konsumentów w Rosji. Obecnie po krótkim okresie wzrostu (od 2012 r.) nastąpiło wyraźne ograniczenie konsumpcji. Międzynarodowy Fundusz Walutowy przewiduje, że w roku 2014 wzrośnie ona o 1,6% (w 2013 – o 3,5%), a w następnym już tylko o 1%⁵¹. Również według analiz Morgan Stanley gospodarstwa domowe będą skłonne do większych oszczędności⁵².

⁵¹ Russian Federation: 2014 Article IV Consultation, op. cit., s. 36.

⁵² Russia Cross-Asset, Morgan Stanley Research, 21 lipca 2014 r., www.linkback.morganstanley.com.

Konsumpcja jest ważnym czynnikiem wpływającym na kondycję gospodarczą Rosji. W perspektywie średnioterminowej udział konsumpcji we wzroście PKB się utrzyma, ulegnie jednak znacznemu zmniejszeniu. W ostatnim roku spadł on o połowę z 4,8% w 2012 r. do 2,4% w 2013 r.⁵³

Prawdopodobne jest także, że na konsumpcji niekorzystnie odbije się narażająca inflacja. W wyniku embarga na produkcję rolno-spożywczą nałożonego przez Moskwę w odpowiedzi na zachodnie sankcje wskaźnik inflacji w 2014 r. może osiągnąć poziom 7,5%, czyli być większy niż w prognozach MFW opublikowanych latem. Rosyjski VTB Capital przewiduje, że samo embargo na jabłka pochodzące głównie z Polski przyczyni się do wzrostu inflacji o kolejne 0,5–0,8 punktu procentowego, jako że jabłka w końcu tego roku mogą być droższe nawet o 40%. Ograniczenie importu mięsa wieprzowego i przetworów mięsnych z krajów UE spowodowało, że ceny tych towarów w Rosji już wzrosły o 10–15%⁵⁴.

Niezmiernie problematyczne jest zastąpienie europejskiego importu produkcją krajową lub importem z innych regionów świata – Ameryki Południowej, Turcji, Azji Centralnej czy Chin⁵⁵. Ograniczona konkurencja na rynku rosyjskim oznacza, że nowi zagraniczni bądź krajowi producenci mogą podnieść ceny swoich produktów, powodując nową presję inflacyjną.

⁵³ „Russia Economic Report: Confidence Crisis Exposes Economic Weakness”, World Bank, nr 31, marzec 2014, www.worldbank.org, s. 10.

⁵⁴ Por. A. Kublik, *Putin każe brać odwet za sankcje*, „Gazeta Wyborcza”, 7 sierpnia 2014 r., www.wyborcza.pl.

⁵⁵ *Medvedev Outlines Ban on EU Food Imports*, „Prague Post”, 7 sierpnia 2014 r., www.new.praguepost.com.

Wykres 5. Wzrost konsumpcji w Rosji, 2000–2013 (dane roczne, zmiana w procentach)

Źródło: „Russia Economic Report: Confidence Crisis Exposes Economic Weakness”, World Bank, nr 31, marzec 2014, www.worldbank.org.

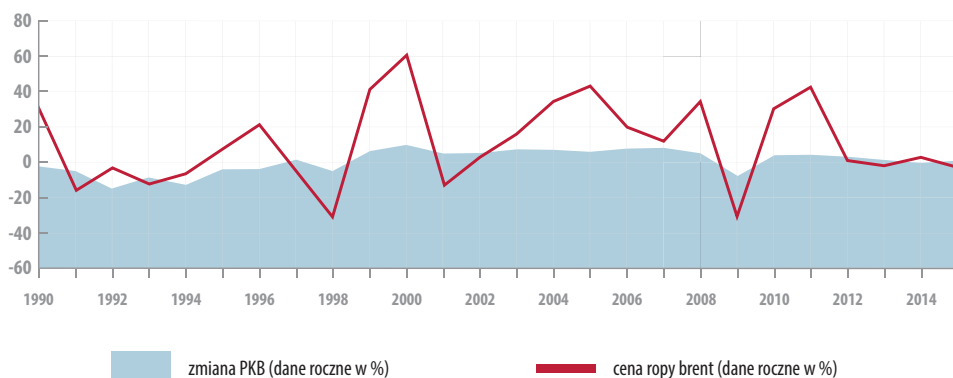
Handel

Wartość rosyjskiego eksportu ropy jest ogromna i w roku 2013 wynosiła aż 13,5% PKB, czyli 283 mld USD. Ze względu na stopniowy spadek ceny ropy naftowej na światowych giełdach w ostatnich miesiącach można zakładać, że w najbliższym czasie wartość rosyjskiego eksportu ropy nie będzie rosła. Mając też na uwadze coraz mniejszą ilość wydobywanego surowca, można się spodziewać, że spadek eksportu z tym związany może wynieść nawet 5%, czyli osiągnie wartość 269 mld USD. Ze względu na silną zależność między cenami ropy na światowych rynkach a rosyjskim PKB może to mieć istotny wpływ na

całość rosyjskiej gospodarki, co przełoży się na wzrost znaczenia eksportu produktów nieropopochodnych.

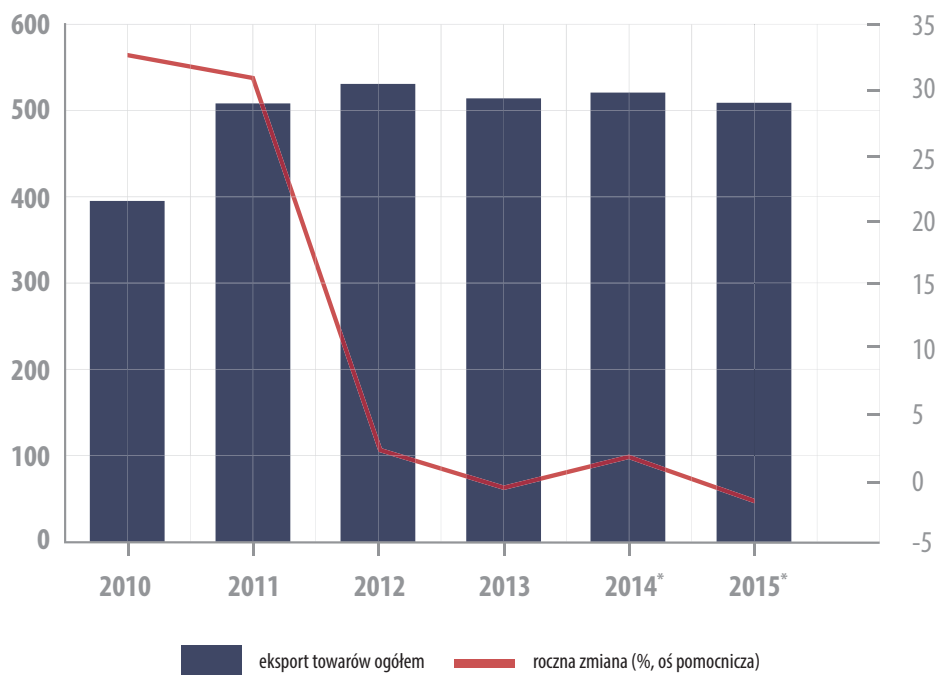
Sankcje wpłyną także na handel rosyjskimi towarami nieenergetycznymi. Restrykcje nałożone na banki utrudnią transakcje handlowe. Trudności z przekazywaniem płatności w kontaktach z zagranicznymi partnerami przekładają się na wymianę dóbr i usług. W razie rozszerzenia sankcji Rosjanie mogą poszukiwać nowych rynków zbytu, szczególnie w Azji i Ameryce Południowej. Jakkolwiek ta zmiana jest możliwa, to wymagać będzie czasu, a to pociągnie za sobą zmniejszenie wolumenu handlu. Sankcje wymierzone bezpośrednio w sektor energetyczny mogą w znaczący sposób wpłynąć na funkcjonowanie państwa, zwłaszcza przez mniejsze wpływy do budżetu.

Wykres 6. Ceny ropy naftowej i realny wzrost PKB, 2000–2015 (dane roczne, w procentach)

Źródło: *Russian Federation: 2014 Article IV Consultation, International Monetary Fund*, lipiec 2014, www.imf.org.

Wykres 7. Rosyjski eksport towarów, 2009–2015 (miliardy USD)

Źródło: obliczenia własne na podstawie: Russian Federation: 2014 Article IV Consultation, International Monetary Fund, lipiec 2014, www.imf.org.

Problemy fiskalne

Sankcje potęgują dotychczasowe problemy budżetowe Rosji. Spowolnienie gospodarcze już spowodowało zmniejszenie realnych wpływów do budżetu centralnego, a po zakończeniu kilku dużych projektów infrastrukturalnych wzrosło zapotrzebowanie na zwrot nadpłaconego podatku VAT. W rezultacie nadwyżka w budżecie federalnym wynosząca 0,4% PKB w 2012 r. rok później przekształciła się w deficyt o wartości 1,3% PKB. W odpowiedzi na pogarszającą się sytuację fiskalną już przesunięto część funduszy z Państwowego Funduszu Rezerwowego do budżetu federalnego, tworząc dodatkowo kolejne potencjalne źródło inflacji (nadpodaż pieniądza uwolnionego z funduszy majątkowych).

Wewnętrzne problemy fiskalne wpłynęły również na postrzeganie Rosji za granicą. Ratingi S&P, Moody's i Fitch zostały obniżone do poziomu BBB, co zapewne zmniejszy możliwość pozyskiwania zewnętrznego finansowania deficytu. Władze w Moskwie doraźnie ratują sytuację, wykorzystując fundusze majątkowe do pokrycia braków w budżecie centralnym. Jednak lokalna administracja pozbawiona takiego źródła finansowania jest zdana na siebie. Przerzucanie coraz większych kosztów na władze lokalne w połączeniu z coraz mniejszymi dotacjami z Moskwy zmusza je do korzystania z wysokooprocentowanych, krótkoterminowych kredytów bankowych⁵⁶. Dalsze rozszerzanie obciążeń władz lokalnych skutkować może zmniejszeniem wydatków na inwestycje stymulujące wzrost gospodarczy.

Presje na budżet państwa wobec przewidywanych coraz niższych cen ropy naftowej prawdopodobnie wzmocnią działanie sankcji. Ich przedmiotem jest wiele państwowych przedsiębiorstw (jak Rosneft czy Gazprombank), co ma wpływ na ich pozycję finansową. Ze względu na niższe zyski zmniejszeniu ulegną wpłaty do budżetu z tytułu podatków. Problemy, z jakimi będą się borykać państwowe przedsiębiorstwa, mogą spowodować także wzrost wydatków budżetowych w przyszłym roku (z 291 mld euro do 323 mld euro). Powiększający się deficyt budżetowy będzie musiał być pokryty z wpływów z podatków, co dodatkowo przyczyni się do obniżenia możliwości konsumpcyjnych i inwestycyjnych, jeżeli tylko zostaną wprowadzone nowe obciążenia. Część projektów inwestycyjnych może zostać zawieszona, co dodatkowo uderzy w potencjalne źródła wzrostu gospodarczego.

Dostęp do finansowania

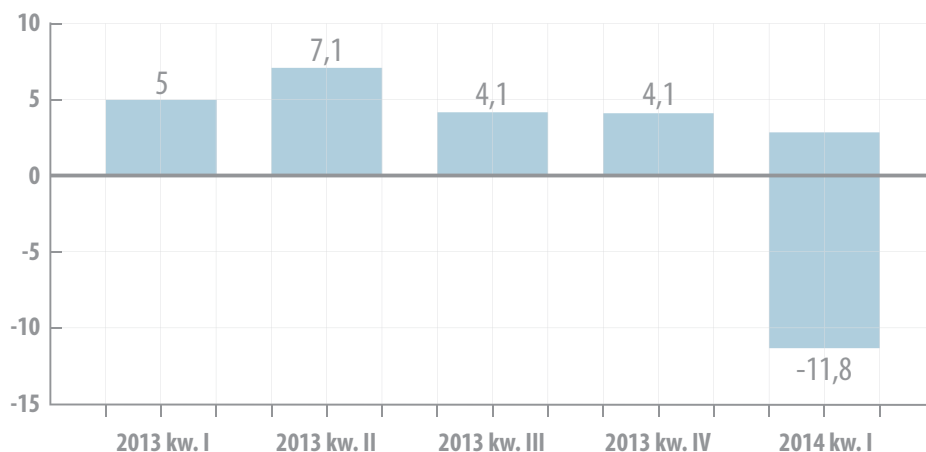
Sankcje mają wpływ na dostęp firm do finansowania. Dotychczasowa stopa oprocentowania kredytów bardzo wzrosła, jednocześnie emituje się coraz mniej rosyjskich obligacji. Największym bankom, takim jak WTB Bank, a także filiom banków zagranicznych obniżono ratingi. Państwowe banki (WTB, Bank Moskwy, Rossijskij Sielskochoziajstwiennyj Bank, Gazprombank, Wnieszekonombank) uzyskały wcześniej średnio- i długookresowe pożyczki na rynkach

⁵⁶ M. Rostowska, *Russia's Hidden Underbelly of Debt*, „PISM Policy Paper”, nr 11 (94), lipiec 2014, www.pism.pl.

międzynarodowych. Obecnie sankcje naruszają ich strategię finansowania, a w dłuższej perspektywie płynność. Banki te są największymi instytucjami finansowymi w Rosji i ich problemy mogą negatywnie wpływać na całość sektora bankowego w Rosji, co przełoży się na wzrost kosztów kredytów dla firm.

Brak lub ograniczenie możliwości pozyskiwania kapitału zmusi rosyjskie firmy do odłożenia planów inwestycyjnych lub do pogodzenia się ze wzrostem kosztów inwestycji. Może to oznaczać znaczny spadek liczby kontraktów powiązany z pogarszającą się sytuacją okołobiznesową. Dla przedsiębiorstw państwowych alternatywne źródła pozyskiwania środków finansowych, w tym także banki chińskie, mogą oznaczać konieczność zabezpieczenia kredytów na przykład dostawami ropy naftowej. Od lipca br. największym wierzycielem rosyjskich banków jest Bank Centralny Rosji (BCR), który już wykupił akcje WTB i Banku Rolnego. Takie rozwiązanie niesie ryzyko inflacji, która najprawdopodobniej przekroczy poziom prognozowany przez BCR w związku z deprecjacją rubla⁵⁷. Przedsiębiorstwa prywatne mają jeszcze mniej możliwości zdobycia wsparcia kapitałowego i będą musiały ograniczyć planowane inwestycje.

Wykres 8. Emisja rosyjskich obligacji międzynarodowych (miliardy USD)

Źródło: Bank Rozrachunków Międzynarodowych, www.bis.org/statistics.

⁵⁷ Russian Federation: 2014 Article IV Consultation, op. cit., s. 13.

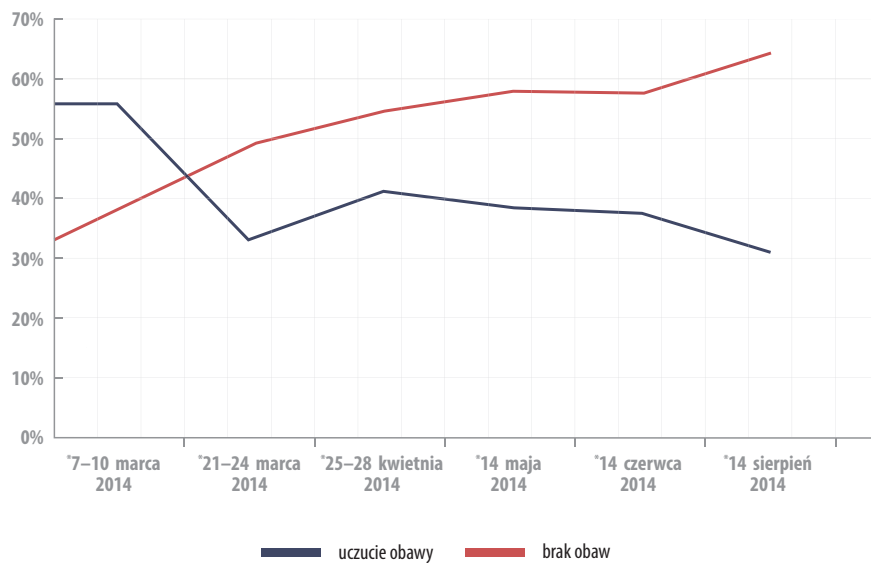
POLITYKA i SPOŁECZEŃSTWO

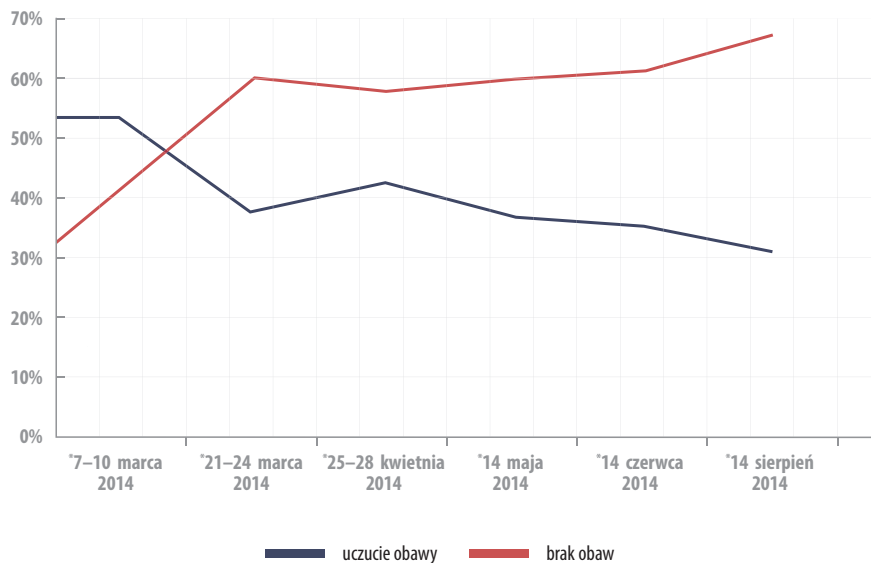
Obecnie opinia publiczna w Rosji nie jest przekonana o negatywnym wpływie sankcji na życie przeciętnych obywateli. Większość mieszkańców Rosji nie posiada akcji ani udziałów, a w mediach kreowany jest obraz sankcji jako broni, która uderzy przede wszystkim w państwa je nakładające. Większość społeczeństwa (wzrost z ok. 40% do ponad 65%) nie obawia się ani sankcji, ani międzynarodowej izolacji Rosji. Chce zdecydowanej i ostrej odpowiedzi władz na restrykcje USA i państw UE i popiera rosyjskie embargo na sprowadzaną stamtąd żywność (78%)⁵⁸. Oznacza to, że społeczeństwo utożsamia się z działaniami władz państwowych na Ukrainie i jednoznacznie negatywnie ocenia postępowanie Zachodu. Zaledwie 13% Rosjan sprzeciwiło się działaniom odwetowym Kremla w postaci embarga na wybrane europejskie towary, lecz niekoniecznie uważają, że to obecna ekipa rządząca Rosją doprowadziła do konfliktu zbrojnego na Ukrainie, a Zachód usiłuje powstrzymać tę agresję.

⁵⁸ *Sankcii: ocenki i ożydanija*, Centrum Lewady, 28 sierpnia 2014 r., www.levada.ru/28-08-2014/sanktsii-otsenki-i-ozhidaniya.

Wykres 9. Stosunek do międzynarodowej izolacji Rosji w związku z polityką władz wobec Ukrainy

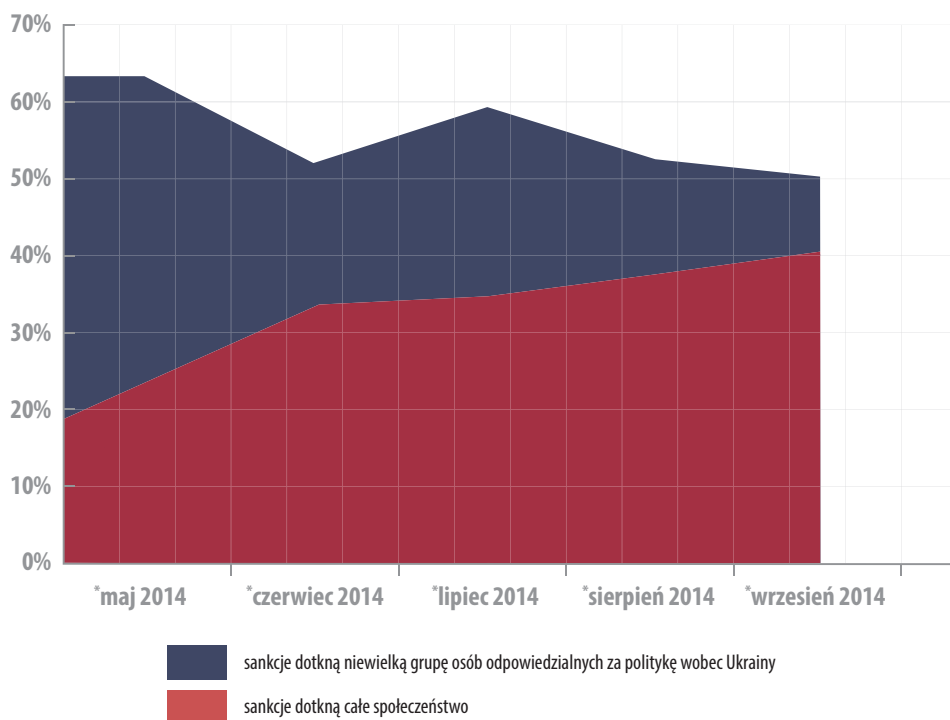
Wykres 10. Stosunek do sankcji politycznych i ekonomicznych nałożonych przez Zachód na Rosję

Źródło: Centrum Lewady, www.levada.ru.

Społeczny odbiór restrykcji może ulec zmianie. Już teraz ewoluuje w stronę obaw, że sankcje mogą negatywnie wpływać na sytuację bytową wszystkich Rosjan, czego dowodzi zmniejszająca się konsumpcja. Rosjanie – mimo wciąż wysokiego poparcia dla działania władz – coraz częściej uświadamiają sobie (wzrost z ok. 20% do 40%), że zachodnie restrykcje dotyczą już nie tylko wąskiej grupy osób kierujących państwem i jego polityką wobec Ukrainy, lecz także szerszych kręgów społecznych, chociażby ze względu na wzrastające ceny podstawowych produktów (76%)⁵⁹.

Wykres 11. Opinie Rosjan na temat skutków zachodnich sankcji

Źródło: Centrum Lewady, www.levada.ru.

⁵⁹ Ibidem.

Władza wygrywa dzięki wojnie

Latem i jesienią 2014 r. można było odnotować rekordowo wysoką popularność Władimira Putina, sięgającą ponad 80%. Niewątpliwie powodem takiej sytuacji była twarda, w oczach społeczeństwa, polityka prezydenta wobec kryzysu na Ukrainie. Rosjanom podobała się reakcja Kremla na wydarzenia na Majdanie oraz na sukces antyjanukowyczońskiej i prozachodniej opozycji. Chodziło w pierwszej kolejności o anektowanie Krymu, a w dalszej – o pomoc rzekomo prześladowanym Rosjanom na wschodzie Ukrainy. Działania te zostały przez rosyjskich obywateli bardzo dobrze ocenione: w lipcu 2014 r. aż 94% Rosjan uważało, że ich kraj miał prawo do anektowania Krymu⁶⁰, gdy przeciwnego zdania było zaledwie 3% badanych. Gdy zachodni politycy nie uznali aneksji Krymu, tylko 5% społeczeństwa rosyjskiego chciało wprowadzenia sankcji wobec Zachodu, ale aż 52% było przekonanych, że postawa Zachodu jest po prostu nieistotna.

Aż 63% Rosjan uważa, że działania Putina sprzyjają pokojowemu rozwiązaniu konfliktu na wschodniej Ukrainie; co ciekawe, najbardziej przekonani są do tego mieszkańcy największych miast (75%)⁶¹. Oznacza to, że wielkomiejskie społeczeństwo wcale nie musi być nastawione wobec władz tak opozycyjnie, jak mogło się to wydawać na przełomie 2011 i 2012 r. w czasie masowych protestów przeciwko fałszerstwom wyborczym. Zrozumienie dla działań rosyjskich władz na Ukrainie może się zmienić, jeśli pojawi się więcej ofiar wśród zaangażowanych w tym kraju rosyjskich wojskowych.

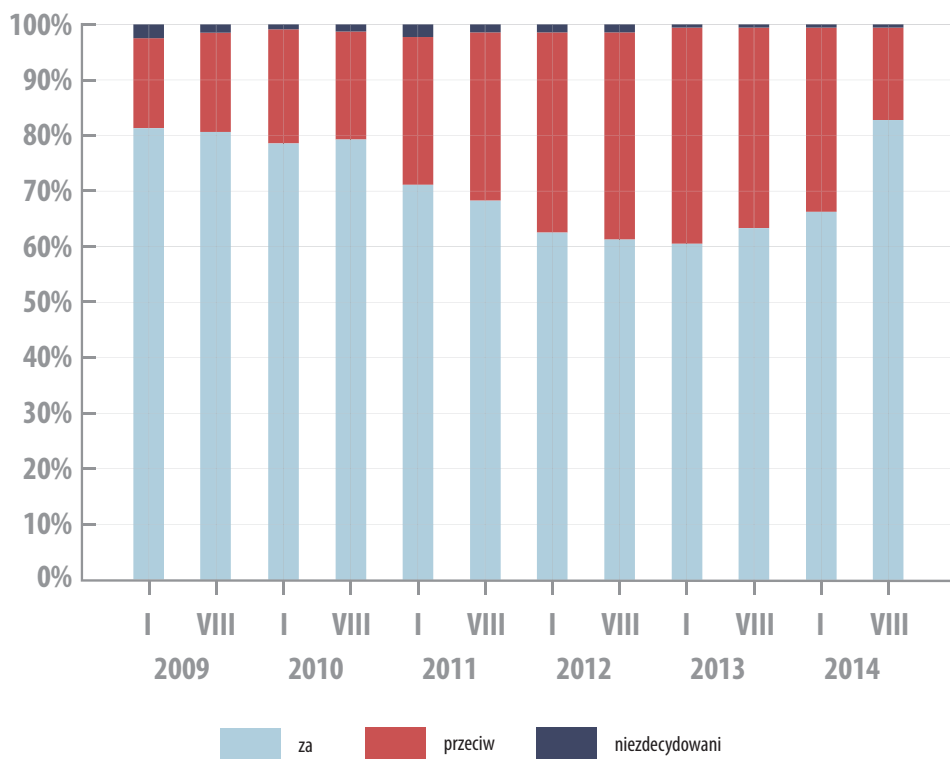
Postrzeganie sankcji jest elementem ogólnego obrazu sytuacji. Aż 66% społeczeństwa uważa obecnie, że sprawy w państwie idą w dobrym kierunku; przeciwnego zdania jest zaledwie 19% badanych. Także indeks nastrojów społecznych odnotował wzrost od listopada 2013 r.; o ile w październiku tego roku wynosił 75, o tyle w czerwcu 2014 r. – 90. Nie ma żadnych znaczących wydarzeń politycznych i gospodarczych wewnątrz i na zewnątrz Rosji, poza wypadkami na wschodniej Ukrainie, które mogłyby wpłynąć na ten indeks.

⁶⁰ WCIOM: *bolszinstwo rossijan szčitajut prawilnym rieszenie o prinijatii Kryma w sostaw RF*, „Itar-tass”, 7 lipca 2014 r., www.itar-tass.com/obschestvo/1306364.

⁶¹ *Wojna w Donbasie, czego chociez Rossija?*, „Press-wypusk”, 13 sierpnia 2014 r., www.wciom.ru/index.php?id=459&uid=114931.

Trzeba podkreślić, że poparcie dla Putina zwykle wzrastało w okresie konfliktów i zagrożenia zewnętrznego. Taki wzrost odnotowano w 1999 r. po serii zamachów bombowych w Moskwie i rozpoczęciu kolejnej wojny czeczeńskiej (z 31% do 80% w ciągu trzech miesięcy), a także podczas wojny rosyjsko-gruzyńskiej w 2008 r. (88% poparcia w sierpniu tego roku). To oznacza, że jeśli rosyjski prezydent nie stanie się bardziej popularny dzięki poprawie sytuacji gospodarczej, wojna lub jej groźba może okazać się niezwykle potrzebna do poprawienia notowań. Stąd zapewne wynikają sugestie części rosyjskiej opozycji, że Putin celowo tworzy takie zagrożenia, aby tam samym utrzymać wysokie poparcie społeczne.

Wykres 12. Społeczne poparcie dla polityki Władimira Putina

Źródło: Centrum Lewady, www.levada.ru.

Jak utrzymać patriotyczny konsensus

Aneksja Krymu wywołała w Rosji euforię i sprawiła, że społeczeństwo zaakceptowało dalsze działania Kremla na Ukrainie. W kraju uformował się tzw. konsensus społeczny, lecz nie wiadomo, jak długo on jeszcze potrwa. Dlatego Kreml będzie zmuszony nie tylko do przedstawienia sankcji w sposób jak najbardziej dla siebie korzystny, lecz także do wzmocnienia tworzonych przez siebie iluzji społecznych i osłabienia wpływu sankcji na społeczeństwo. Najprawdopodobniej więc rosyjskie władze – przeciwstawiając się próbom opozycji organizowania protestów przeciwko ograniczaniu wolności w internecie – będą umacniały swoją obecność w świecie wirtualnym i nasilały edukację patriotyczną młodzieży. Wszystko to razem oznaczać będzie budowę coraz bardziej represyjnego, autorytarnego państwa.

Istnieją wyraźne sygnały, że władze zmierzają do ustanowienia jeszcze większej kontroli nad społeczeństwem i opozycją. W czerwcu br. Kreml przekazał do Dumy projekt ustawy zmieniającej przepisy dotyczące finansowania partii politycznych. Celem jest likwidacja pozyskiwania środków przez dobrowolne wpłaty pieniężne od wyborców (*crowd sourcing*), co jest często stosowane przez opozycję pozasystemową w czasie kampanii wyborczej⁶². Inaczej niż podczas wyborów mera Moskwy w 2013 r., tym razem Kreml postanowił zrezygnować z jakichkolwiek pozorów walki wyborczej, by zapewnić sobie utrzymanie kontroli nad strategicznie ważną stolicą.

Kreml już wcześniej poszerzał swoją obecność w internecie, uznawanym za obszar niepoddany nadzorowi władz i dlatego powszechnie wykorzystywanym przez opozycję. W maju br. państwowy Rostielekom testował wyszukiwarkę „sputnik.ru” dostępną jedynie dla użytkowników rosyjskich. Eksperyment zakończył się niepowodzeniem, bo choć z początku odnotowano pewne zainteresowanie, rychło liczba wejść spadła ze 141 800 do zaledwie 16 500 dziennie⁶³. W lutym Roskomnadzor, organ nadzorujący media, otrzymał

⁶² S. Opalew, M. Rubin, Ż. Uljanowa, *Gosduma zaprietit finansirovat' partii po schiemie Nawal'nogo*, „RBK Daily”, 16 czerwca 2014 r., www.top.rbc.ru/politics/16/06/2014/930237.shtml.

⁶³ M. Bodner, *Test: How Does State Search Tool Sputnik Compare to Google and Yandex?*, „Moscow Times”, 1 czerwca 2014 r., www.themoscowtimes.com/business/article/sputnik-vs-google-vs-yandex-how-does-russia-s-state-search-engine-stack-up/501248.html.

prawo do zawieszania bez wyroku sądowego i ostrzeżenia dostępu do stron internetowych na terytorium Rosji. Po aneksji Krymu Roskomnadzor zablokował w kwietniu wiele stron krytycznych wobec ukraińskiej polityki Rosji (np. „grani.ru”, „ej.ru”). W maju br. prezydent podpisał ustawę, która wymaga od popularnych blogerów (odnotowujących powyżej 3 tys. wejść dziennie), by rejestrowali się jako media, dostosowując się przy tym do przepisów dotyczących mediów. Do sierpnia o rejestrację wystąpiło ok. 580 blogerów⁶⁴. Roskomnadzor opublikował listę blogerów, którzy muszą się zarejestrować lub poniosą konsekwencje prawne, zmuszając ich w ten sposób do stosownych działań.

Internet jest też wykorzystywany do organizowania publicznych kampanii piętnujących oponentów Kremla, które mają dodatkowo wzmacniać nastroje patriotyczne i lojalność społeczeństwa wobec władzy. Jako przykład może posłużyć strona „predatel.net”, na której wskazuje się z imienia i nazwiska osoby krytykujące politykę Kremla wobec Ukrainy. Określa się ich jako zdrajców i publikuje ich zdjęcia. Najprawdopodobniej internet będzie też użyty do tego, by przedstawić w jak najgorszym świetle tych, którzy popierają sankcje nałożone na Rosję, bądź też zbyt mocno będą wskazywać na fatalny wpływ restrykcji na rosyjskie społeczeństwo i gospodarkę.

Mając na uwadze olbrzymią siłę młodego pokolenia, które było zdolne do zmiany autorytarnych rządów w Tunezji i Egipcie w czasie tzw. arabskiej wiosny, Kreml chce zawczasu przeciwdziałać takim procesom, rozwijając coraz bardziej działania skierowane do rosyjskiej młodzieży. Sam prezydent Rosji zauważył, że przyszłość kraju zależy od poglądów ponad 30 milionów Rosjan w wieku 15–29 lat. By ochronić ich przed szkodliwym wpływem z zewnątrz i zapewnić odpowiednie rozumienie przez nich posunięć władzy, polecił Ministerstwu Edukacji przyspieszenie prac nad dokumentem określającym politykę młodzieżową państwa⁶⁵.

Do tradycyjnych działań dochodzą nowe. W kwietniu br. organizacja młodzieżowa „Sieć” uruchomiła stronę internetową i oddziały rozsiane od Kaliningradu po Władywostok. Grupa ta poprzez swoją działalność przekazuje

⁶⁴ I. Khrennikov, *Russia Forces Its Popular Bloggers to Register – Or Else*, „Bloomberg”, 19 sierpnia 2014 r., www.bloomberg.com/news/2014-08-19/russia-forces-its-popular-bloggers-to-register-or-else.html.

⁶⁵ *Zasedanie Sowieta po mieznacionalnym otnoszenijam*, „Kremlin.ru”, 3 lipca 2014 r., www.state.kremlin.ru/council/28/news/46144.

społeczeństwu prokremlowskie przesłanie (więzi społeczne, wartości rodzinne, prawosławie i patriotyzm)⁶⁶. Kolejny sponsorowany przez Kreml projekt to chętnie odwiedzany przez prezydenta Putina młodzieżowy obóz Seliger. Przeszedł on istotne zmiany w 2014 r., a zgodnie z wypowiedziami organizatorów, oprócz sportu i aktywności o charakterze towarzyskim, ma teraz zająć się sprawami społecznymi i politycznymi⁶⁷. Bardzo możliwe, że obozy tego typu będą odbywać się w innych miejscach Rosji, w tym na anektowanym Krymie.

Kreml usiłuje stworzyć kreatywne elity, które będą budować jasny i wyrazisty przekaz patriotyczny, wzmacniając w ten sposób niebezpośrednią kontrolę nad społeczeństwem. W sierpniu 2014 r. Front Ogólnorosyjski zorganizował historyczno-patriotyczny festiwal młodzieżowy „Tawrida”, z udziałem twórczych młodych ludzi różnych zawodów. Są plany, by stał się wydarzeniem corocznym. Istnieje też projekt zorganizowania na Krymie festiwalu filmowego „Święta Anna” pod patronatem Rosyjskiego Związku Kinematograficznego dla młodych artystów i studentów debiutujących w filmie.

⁶⁶ Th. Balmforth, Network, Son of Nashi: *New Youth Group Seeks to Woo Russia's Middle Class*, „RFE/RL”, 3 lipca 2014 r., www.rferl.org/content/network-russian-youth-group-nashi-/25444358.html.

⁶⁷ A. Kaszewarowa, „Seligier” *popał pod riebriending*, „Izwestija”, 28 lipca 2014 r., www.izvestia.ru/news/574440.

REGIONY

Sankcje przyczynią się do pogłębienia autorytarnych tendencji w relacji centrum–peryferie, które uwydatniły się po protestach wyborczych 2011 r. Kreml będzie kontynuował adaptację lokalnych, podległych mu władz do funkcjonowania w nowej rzeczywistości. Oznacza to jeszcze mniej samodzielności dla regionów i więcej nadzoru oraz represyjnych praktyk ze strony centrum.

Kreml będzie skoncentrowany na formowaniu ekipy gubernatorów, wyłanianych od 2012 r. w wyborach bezpośrednich. Przed wprowadzeniem poprawek do odpowiednich ustaw⁶⁸ ponownie powołał ponad 20 gubernatorów, których kadencje upływały w latach 2015–2017. Za aprobatą Kremla dziesiątki gubernatorów zrezygnowały z urzędu przed upływem kadencji w 2014 r., by zapewnić sobie nowe mandaty podczas wrześniowych wyborów lokalnych, które były przeprowadzone w 31 regionach, w tym na anektowanym Krymie i w Sewastopolu.

Jeśli wziąć pod uwagę 13 dodatkowych głosowań zaplanowanych na rok 2015 (liczba ta może wzrosnąć, jeśli nastąpi więcej przedterminowych

⁶⁸ W 2012 r. w Rosji przywrócono bezpośrednie wybory gubernatorów. Formalnie mają ich wybierać obywatele, ale kandydaci nie mogą zostać zarejestrowani bez wsparcia miejskich radnych (5–10% podpisów). Lokalne legislatury są z reguły zdominowane przez Jedną Rosję, więc Kreml ma w tej sprawie weto. Tylko w kilku regionach opozycja parlamentarna (np. Komunistyczna Partia Federacji Rosyjskiej lub Partia Liberalno-Demokratyczna) zebrała wystarczającą liczbę podpisów, by nominować kandydata bez udziału Jednej Rosji.

rezygnacji), wszystko wskazuje na to, że Kreml jest zdeterminowany, by zakończyć budowę ekipy gubernatorów przed wyborami parlamentarnymi w 2016 r.⁶⁹. Jest mało prawdopodobne, aby poprawiło to jakość samorządu, ponieważ głównym kryterium doboru gubernatorów są lojalność wobec Moskwy i umiejętność dostarczania potrzebnych głosów. Wobec nałożenia sankcji przez Zachód gubernatorzy regionów powinni wykazać się przede wszystkim umiejętnością zapobiegania niezadowoleniu ludności oraz utrzymywania „harmonii społecznej”.

Oprócz zapewnienia sobie lojalności gubernatorów wyłanianych w wyborach lokalnych, Kreml sięgnie zapewne po urzędy merów miast. W 2012 r. w wyniku wyborów bezpośrednich opozycja wygrała w 10 miastach, zadając elicie władzy największy cios w Jarosławiu. We wrześniu 2013 r. prokremlowska partia „Jedna Rosja” odnotowała dalszy spadek poparcia w wyborach municypalnych, przegrawszy z niezależnymi kandydatami w Jekaterynburgu i Pietrozawodsku. Chociaż w Moskwie zwyciężył Siergiej Sobjanin – kandydat Kremla, to jego główny przeciwnik Aleksiej Nawalny osiągnął imponujący wynik 27% głosów. Z perspektywy Kremla niezależni merowie mogą tworzyć załączki lokalnej opozycji, która artykułowałaby niezadowolenie pod adresem Moskwy, jak również zakłócała funkcjonowanie lokalnych struktur władzy podporządkowanej prezydentowi. Porozumienie na linii gubernator–mer jest też niezbędne do uzyskania w wyborach (z pomocą tzw. środków administracyjnych) głosów tak potrzebnych Jednej Rosji i prezydentowi Putinowi.

Rosyjski parlament zaakceptował w maju 2014 r. zaproponowane przez rząd poprawki do ustawy o samorządzie, które w praktyce uniemożliwiają wybór niezależnych kandydatów. Zgodnie z tymi zmianami władze lokalne w ciągu sześciu miesięcy mają zdecydować, czy mer miasta wybierany będzie w wyborach bezpośrednich czy pośrednich. Uwzględniwszy przewagę Jednej Rosji w administracji lokalnej oraz dążenie Kremla do wzmocnienia kontroli społecznej w warunkach sankcji ekonomicznych, należy zakładać, że pod koniec 2014 r. wybory bezpośrednie, przynajmniej w największych miastach Rosji, gdzie mamy do czynienia z koncentracją klasy średniej, zostaną odwołane.

⁶⁹ A. Piercew, *Gubernatorów ułożyli w sroki*, „Kommersant”, 16 lipca 2014 r., www.kommersant.ru/doc/2492139.

Te zmiany przyczynią się niewątpliwie do budowania sprzężenia zwrotnego między władzą a obywatelami i zarazem będą miały dewastujący wpływ na jakość samorządu.

Ogólna degradacja samorządów może sprzyjać społecznym żądaniom prawdziwej federalizacji kraju, która zapewniłaby regionom więcej autonomii w zakresie finansowym i podejmowania decyzji. Chociaż jest to zjawisko marginalne, wezwanie nowosybirskich aktywistów do organizacji „Marszu na rzecz federalizacji Syberii” w sierpniu 2014 r. odzwierciedla potrzeby społeczeństwa w tym zakresie.

Sankcje po aneksji Krymu prawdopodobnie pogorszą sytuację finansową regionów. W konsekwencji może to negatywnie odbić się na relacjach centrum–peryferie i zaburzyć ład społeczny, szczególnie w 342 miastach, których funkcjonowanie związane jest z jednym zakładem przemysłowym (*monogoroda*). Rosyjskie regiony weszły w 2014 r. z większym zadłużeniem (28,6% rocznego wzrostu), rosnącym deficytem budżetowego (2,3 razy), spadającymi wpływami z podatku dochodowego (spadek 13-procentowy) i rosnącym kosztem obsługi długu (wzrost o 22%)⁷⁰. Częściowo stanowiło to efekt spowolnienia gospodarczego w Rosji.

Równocześnie regiony były zmuszone do wydatków na implementację prezydenckich dekretoów z 2012 r., w których Putin zawarł główne założenia rosyjskiej polityki do 2018 r. Wobec braku niezbędnych środków zadłużyły się w bankach, aby wypełnić wyborcze obietnice prezydenta (wzrost wynagrodzeń w sektorze publicznym i zabezpieczenia socjalne). W rezultacie gubernatorzy realizowali prezydenckie zobowiązania kosztem fiskalnej stabilności regionów. Na ironię zakrawa to, że w odpowiedzi na rosnące zadłużenie regionów, za które odpowiedzialność ponosi również Kreml, Ministerstwo Finansów w 2014 r. podjęło prace nad ustawą, która pozwalałaby usuwać gubernatorów ze stanowisk tam, gdzie długi przekraczają 10% lokalnych budżetów.

Kierując środki na pokrycie gospodarczo-społecznych kosztów aneksji Krymu, rząd zmniejszył nakłady na rozwój pozostałych regionów, w tym realizację ich projektów infrastrukturalnych (np. budowa mostu przez rzekę Lena na

⁷⁰ Minfin: *deficit budżetow regionow wyros w 2,2 raza*, „Newsru.com”, 17 lutego 2014 r., www.newsru.com/finance/17feb2014/minfin.html.

Syberii)⁷¹. Koszty aneksji wzrosną wskutek unijnego zakazu importu z Krymu i inwestowania na półwyspie. Najprawdopodobniej zmusi to Kreml do jeszcze większych cięć w programach regionalnych.

Chociaż gubernatorzy wyrazili poparcie dla aneksji, nie są entuzjastycznie nastawieni do cięć inwestycji federalnych w wielkich projektach realizowanych na szczeblu lokalnym. Niechętnie przyjęli również pojawienie się nowego konkurenta (Krymu) w rywalizacji o subsydia, gdyż federalne zasoby i zdolność do zaciągania zagranicznego kredytu znacznie zmalały. W 2013 r. tylko 6 spośród 83 rosyjskich regionów nie potrzebowało zastrzyku środków federalnych na pokrycie swoich wydatków⁷². Spowolnienie gospodarcze katalizowane przez restrykcje sektorowe będzie sprzyjać rywalizacji między regionami o fundusze federalne. Postawi również Kreml przed pytaniem, jak dystrybuować malejące środki między niestabilny Kaukaz Północny, stopniowo wyludniającą się Syberię i Daleki Wschód oraz zagarnięty Krym.

W odpowiedzi na regionalne wyzwania prezydent Putin, mimo wcześniejszych zobowiązań, dał zielone światło dla podwyżki podatków. Od 2015 r. ponownie może zostać wprowadzony w regionach podatek obrotowy (do 3%). W celu zatrzymania spirali deficytu w budżetach regionalnych rząd zdecydował się zapewnić niskooprocentowane pożyczki państwowe dla 20 regionów⁷³.

W obawie przed niezadowoleniem w terenie Moskwa zmusiła rosyjskie media i portale społecznościowe do rezygnacji z wszelkich wzmianek o „Marszu na rzecz federalizacji Syberii”. Jego czterech organizatorów zostało zatrzymanych na przesłuchanie. Nieproporcjonalna reakcja Kremla pokazała raczej słabość władzy i brak pewności w polityce wewnętrznej. Moskwa uznaje aspiracje federalistyczne za oznaki separatyzmu, a sankcje ekonomiczne tylko wzmocnią taką optykę i skłonią Kreml do jeszcze ostrzejszych działań, zaogniając sytuację. Jeżeli realny problem dewolucji władzy i samorządności w regionach

⁷¹ A. Panin, *Crimea Sucks Funds from Infrastructure Mega-Projects in Russia's Regions*, „The Moscow Times”, 13 maja 2014 r., www.themoscowtimes.com/business/article/crimea-sucks-funds-from-infrastructure-mega-projects-in-russias-regions/500075.html.

⁷² Minfin: *deficit budżetow...*, op. cit.

⁷³ W. Wisłoguzow, *Bielyj dom pieriekreditujet gubernatorow*, „Kommersant”, 26 sierpnia 2014 r., www.kommersant.ru/doc/2552711.

zostanie pozostawiony sam sobie, może to urealnić widmo nieposłuszeństwa obywatelskiego i wzmocnić pełzającą dezintegrację kraju w długim okresie (*de facto*, jeśli nie *de iure*). Dlatego popularne ponoć w Omsku koszulki z napisem „Stany Zjednoczone Syberii” pewnego dnia mogą przerodzić się z modnego żartu w polityczne przesłanie⁷⁴.

⁷⁴ A. Bielousow, *Elektoralnaja degradacija: szto utracziwajetsia wmiestie s legitimnostju regionalnoj vlasti*, „Slon”, 25 sierpnia 2014, www.slon.ru/russia/elektoralnaya_degradatsiya_chno_utrachivaetsya_vmeste_s_legitimnostyu_regionalnoy_vlasti-1147632.xhtml.

ADMINISTRACJA

Po wyborze na prezydenta w 2012 r. Władimir Putin miał szansę się przekonać, jak ważna jest lojalna administracja państwowa w sytuacji ograniczonego zaufania społeczeństwa do władzy. Ujawniająca się wtedy tendencja do większej kontroli Kremla nad aparatem biurokratycznym ulegnie zapewne wzmocnieniu ze względu na sankcje i związane z nimi problemy.

Za rządów Putina administracja znacząco się rozrosła. Niekontrolowane powielanie aparatu biurokratycznego i spirala wydatków na jego utrzymanie wywołały kilka lat temu debatę nad redukcją państwowej biurokracji. Mimo zaplanowanych, choć niewprowadzonych w życie cięć administracyjnych, liczba urzędników wszystkich szczebli przekracza dzisiaj 7 milionów⁷⁵. Powstanie Ministerstwa ds. Krymu oraz pojawienie się nowych władz lokalnych na półwyspie spowodują dalszy rozrost administracji.

Warto zauważyć, że status i zamożność urzędników jest relatywnie wysoka na tle całego społeczeństwa. Płace w administracji publicznej są półtora raza większe od średniego wynagrodzenia i stosunek ten zwiększa się z każdym rokiem. Znaczna część biurokracji uzupełnia oficjalne dochody łapówkami, nielegalnymi prowizjami czy zyskami z tzw. nalotów na korporacje (np. sprawa

⁷⁵ Dane przedstawione w: S. Maniejewa, *Armija czynowników w Rossii dostigła 7 millionow*, „Priezident”, 30 sierpnia 2012 r., www.presidentpress.ru/news/prezident/2165-armiya-chinovnikov-v-rossii-dostigla-7-millionov.html.

Siergieja Magnickiego). Badania pokazują, że coraz częściej to sami urzędnicy państwowi przymuszają przedsiębiorców do wręczenia łapówki⁷⁶.

Wzbogacona biurokracja rosyjska poszukuje możliwości inwestowania, kupowania nieruchomości i wakacyjnych wyjazdów zagranicznych⁷⁷. Wielu Rosjan ubiega się również o drugie obywatelstwo lub pozwolenie na pobyt w kraju UE, jak np. szef Komitetu Śledczego FR Aleksandr Bastrykin, który posiada znaczny majątek i pozwolenie na stały pobyt w Czechach⁷⁸. Chociaż rosyjska biurokracja w kwestii zwielokrotniania własnych dochodów polega na państwie, to jej związki z Europą i USA w ostatniej dekadzie wyraźnie wzrosły.

Po aneksji Krymu ograniczeniu uległy nieskrępowane dotychczas możliwości biurokracji, jeśli chodzi o zwiększanie dochodów i dyskontowanie praktyk korupcyjnych za granicą. Z jednej strony niektórzy urzędnicy średniego i wyższego szczebla znaleźli się na czarnej liście UE i USA, z drugiej Kreml nasilił starania w sprawie ukrócenia samowoli urzędników.

W czerwcu 2014 r. prezydent Putin zgłosił ustawę, która rozszerzy listę państwowych urzędników bez możliwości nabywania zagranicznych aktywów. Warto zauważyć, że już rok wcześniej Kreml naciskał na uchwalenie prawa zabraniającego wyższym urzędnikom posiadania kont i innych instrumentów finansowych za granicą. Z kolei w lipcu br. Ministerstwo Sprawiedliwości FR przygotowało projekt ustawy zabraniającej państwowym i samorządowym urzędnikom zagranicznych wyjazdów za pieniądze pochodzące od innych państw, zagranicznych organizacji lub obywateli, a także rosyjskich organizacji, które otrzymują zagraniczne fundusze. Wcześniej pracownikom resortów siłowych i sędziom (np. spraw wewnętrznych, prokuratury) skutecznie odradzono zagraniczne podróże (do 120–173 państw), i to do odwołania. Popyt na usługi biur podróży spadł o połowę, a czternaście z nich zbankrutowało⁷⁹. Oficjalnym uzasadnieniem tej decyzji były obawy, że od kiedy na Rosję

⁷⁶ Wyniki ankiety przedstawione w: T. Szyrmnowa, „*Opora Rossii*”: *dwie trzeci małego biznesa wówleczone w korupcję*”, „Izwestija”, 28 lipca 2014 r., <http://izvestia.ru/news/574415#ixzz38ktbWVyU>.

⁷⁷ J. Miazina, I. Mokrousova, *W jakich stranach u rossijskich goslužaszczych jest' niedwiżymost'*, „Wiedomosti”, 20 sierpnia 2012 r., www.vedomosti.ru/library/news/3030681/deklaraciya_i_zhizn.

⁷⁸ *The Czech Spy*, Blog of Navalny, 27 czerwca 2012 r., www.navalny-en.livejournal.com/28761.html.

⁷⁹ *Rossijskij sojuz turindustrii zajawil o padenii sprosa na pojezdki na 50%*, „Polit.ru”, 17 września 2014 r., www.polit.ru/news/2014/09/17/tourismmarket.

nałożono sankcje, urzędnicy mogą być narażeni na prowokacje i zatrzymani za granicą.

Równocześnie pracowników państwowych poproszono o spędzanie wakacji na Krymie. Realizując ten projekt, władza zażądała od państwowych korporacji raportów o liczbie pracowników lub ich dzieci, którzy będą odpoczywać na półwyspie. Sierpniowa inicjatywa Kremla – zaproszenie wszystkich członków parlamentu na Krym na spotkanie z prezydentem – miała podobny podtekst⁸⁰.

W sierpniu br. uchwalono prawo wymagające od rosyjskich obywateli, żyjących w Rosji i mających podwójne obywatelstwo lub pozwolenie na pobyt w innych państwach, by zgłosili to władzom w ciągu 60 dni. Jako że obywatele z podwójnym obywatelstwem nie mogą zajmować określonych stanowisk w administracji publicznej, prawo to ma pomóc w identyfikacji osób, które zataiły tę informację. Pracownicy państwowych firm też będą musieli wybierać między zachowaniem pracy a podwójnym obywatelstwem. Tych, którzy nie złożą deklaracji, spotka kara do 5800 USD lub 400 godzin prac społecznych⁸¹. Obecnie ponad pół miliona obywateli zarejestrowanych jest w Federalnej Służbie Migracyjnej jako osoby posiadające podwójne obywatelstwo, prawo stałego pobytu za granicą bądź inny dokument potwierdzający ich prawo do stałego przebywania w innym kraju. W rzeczywistości liczba ta może być nawet dziesięciokrotnie większa⁸².

Pod presją spadających wpływów budżetowych dyskusja na temat redukcji administracji (nawet o 50%) rozgorzała na nowo. Kolejne niekorzystne dla urzędników decyzje mogą być już w przygotowaniu. Chociaż te zmiany (w szczególności ograniczenia w podróżowaniu) wywołały ciche niezadowolenie urzędników⁸³, to raczej nie spowodują otwartego buntu państwowej

⁸⁰ *Russia Fires Deputy Minister Who Called Shame-on-Pension-Freeze*, „Bloomberg”, 6 sierpnia 2014 r., www.bloomberg.com/news/2014-08-06/russia-fires-deputy-minister-who-called-shame-on-pension-freeze.html.

⁸¹ *Russian Dual Citizenship Declaration Law Comes into Force*, „RFE/RL”, 4 sierpnia 2014 r., www.rferl.org/content/russian-bill-criminalize-hiding-of-dual-citizenship-comes-into-force/25479962.html.

⁸² *More than 553,000 Russians notify authorities of double citizenship or residence permit*, „Itar-Tass”, 18 października 2014 r., www.en.itar-tass.com/russia/755149.

⁸³ A. Warkientin, *W rajdach MWD – massowe niedowolstwo!*, „URA.RU”, 24 kwietnia 2014 r., www.ura.ru/content/svrd/24-04-2014/news/1052180049.html.

biurokracji przeciwko prezydentowi i jego linii politycznej. W krótkim czasie mogą się jednak przyczynić do odpływu pracowników, w szczególności z przedsiębiorstw państwowych. Z jednej strony powstała lukę wypełnią ci mniej zdolni, ale zdaniem władz nastawieni bardziej patriotycznie, którzy będą mogli liczyć na awans⁸⁴. Z drugiej strony urzędnicy, którzy zdecydują się zostać, będą raczej poszukiwać sposobów obejścia restrykcji lub sabotowania polityki Putina (np. na polu działań antykorupcyjnych). Niemniej uderzenie w urzędników prawdopodobnie przyczyni się do kumulacji niezadowolenia, które pewnego dnia może podminować władzę Putina, doprowadzając do rozbicia jego reżimu. Co więcej, słabsza merytorycznie, ale lojalna część administracji, która wypłynęła na fali aneksji Krymu i sankcji ekonomicznych, może przyczynić się do spadku jakości rządu, osłabiając tym samym rosyjską państwowość.

⁸⁴ Zob. S. Karaganow, *Izbieżat' Afganistana-2*, „Wiedomosti”, 28 lipca 2014 r., www.globalaffairs.ru/pubcol/Izbezhat-Afganistana-2-16844.

OLIGARCHOWIE

Sankcje nałożone na Rosję uderzyły w znacznym stopniu w jej elity biznesowe. Jednak skutki sankcji i skala wsparcia udzielonego przez Kreml dotkniętym nimi osobom i firmom zależą od tego, do jakiej grupy poszkodowani się zaliczają: czy do starych oligarchów z lat dziewięćdziesiątych XX wieku wywodzących się najczęściej z Moskwy, czy też do powstałego na początku ubiegłej dekady wewnętrznego kręgu biznesmenów prezydenta Putina, w większości pochodzącego tak jak i on z Petersburga⁸⁵.

Za rządów Władimira Putina elity biznesowe, które powstały w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku, straciły w następnej dekadzie znaczną część swoich wpływów politycznych. Niepewny status własności prywatnej połączony z centralizacją władzy pomógł Putinowi w przekształceniu oligarchów w narzędzia rosyjskiego państwa. Po umocnieniu swojej dominacji Kreml regularnie wykorzystywał elity biznesowe, by poszerzyć rosyjską obecność gospodarczą za granicą (zwłaszcza w sektorze energetycznym), wspierać akcje społeczne czy uczestniczyć w wielkich projektach infrastrukturalnych. Przykładowo dwaj oligarchowie, Oleg Deripaska (Rusal) i Władimir Potanin (Interros) faktycznie zapłacili za niektóre prace przygotowawcze przed Igrzyskami Olimpijskimi w Soczi⁸⁶.

⁸⁵ Zob. J. Ćwiek-Karpowicz, *Rosyjska elita władzy centralnej w latach 2000–2008*, Aspra-JR, Warszawa, 2011.

Zyski ze ścisłych związków polityki i biznesu są obustronne. Prywatna firma Łukoil dzięki gwarancjom kredytów i politycznemu wsparciu Kremla mogła na przykład realizować strategię ekspansji w Europie (Hiszpania, Holandia) i na Bliskim Wschodzie (Irak). Tak długo jak oligarchowie są w stanie działać w zgodzie z ogólnymi celami Kremla i nie angażować się w politykę, mogą nie tylko zachować, ale i pomnożyć swoje fortuny. Pokazują to statystyki, w których liczba rosyjskich miliarderów w ostatnich dziesięciu latach wzrosła ponad trzykrotnie – z 33 do 111 (więcej mają tylko USA i Chiny)⁸⁷.

Starzy oligarchowie zostali zmarginalizowani, choć wciąż pomnażają swoje bogactwa. Po roku 2000 powstała jednak nowa grupa oligarchów, zdecydowanie zbliżonych do Putina. Mają bardzo trudne do określenia wpływy polityczne, ale sankcje wobec bliskich współpracowników Putina dowiodły istnienia takiej grupy i pozwalają na jej wyodrębnienie. Krąg biznesowych współpracowników prezydenta pozostawał dotąd w ukryciu. Trwały spekulacje, kto może się w nim znajdować⁸⁸. Lista osób i firm objętych sankcjami UE i USA ukazuje, że są to biznesmeni niezajmujący stanowisk ani w rządzie, ani w parlamencie czy administracji prezydenckiej. Ich biznesy i szybkie wzbogacenie się są bezpośrednio powiązane z uprzywilejowanym dostępem do Kremla. Są też wśród nich osoby zasiadające w zarządach państwowych korporacji (tzw. oligarchowie państwowi), administrujący ogromnymi firmami, jakby były prywatne. Z prezydentem łączy ich wspólna praca w Dreźnie lub Petersburgu, czy też znajomość prywatna, np. przez wspólne uprawianie sportu. W większości są to przyjaciele prezydenta, znający go od 20–40 lat, często spędzający razem z nim czas wolny, np. na grze w hokeja czy jeździe na nartach⁸⁹.

⁸⁶ Wywiad z Olegiem Deripaską, BBC News Business, 10 lutego 2014 r., www.bbc.com/news/business-26117153; wywiad z Władimirem Potaninem, „BBC News Europe”, 7 lutego 2014 r., www.bbc.com/news/world-europe-21352065.

⁸⁷ *The World's Billionaires*, „Forbes”, www.forbes.com/billionaires.

⁸⁸ A.K. Ross, *Rulers Riches: The Fabulous Riches of Putin's Inner Circle*, 2 marca 2012 r., www.thebureauinvestigates.com/2012/03/02/the-fabulous-riches-of-putins-inner-circle.

⁸⁹ B. Judah, *Behind the Scenes in Putin's Court: The Private Habits of a Later-Day Dictator*, „Newsweek”, 23 lipca 2014 r., www.newsweek.com/2014/08/01/behind-scenes-putins-court-private-habits-latter-day-dictator-260640.html.

Tabela 4. Podział rosyjskich oligarchów na tzw. krąg petersburski i moskiewski

OLIGARCHOWIE PETERSBURSCY KRĄG BLISKICH ZNAJOMYCH WŁADIMIRA PUTINA	OLIGARCHOWIE MOSKIEWSKY NAJWIĘKSI PRZEDSIĘBIORCY LAT 90.
Igor Sieczin (Rosneft)	Wagit Alekperow (Łukoil)
Giennadij Timczenko (Volga Group/Nowatek)	Władimir Jewtuszenkow (Sistema)
Siergiej Czemezow (Rostech)	Aliszer Usmanow (Metaloinwest/MegaFon)
Jurij Kowalczuk (Bank Rossija)	Michaił Fridman (Alfa-Group)
Bracia Rotenberg (SMP Bank/SGM Company)	Władimir Potanin (Interros)
Nikołaj Szamałow (Bank Rossija)	Oleg Deripaska (Rusal)

Źródło: oprac. własne.

Jednym z elementów ułatwiających ekspansję starych oligarchów były tańsze kredyty z Europy lub USA. Znalazło to odzwierciedlenie w danych dotyczących rosyjskiego długu korporacyjnego, który w 2014 r. wyniósł ok. 650 mld USD. Sankcje sektorowe w zasadniczy sposób skomplikowały model rozwoju biznesu, bo zagraniczne banki są mniej chętne do współpracy z rosyjskimi firmami. Wiele rosyjskich spółek miało ostatnio kłopoty z refinansowaniem swych długów lub zaciągnięciem nowych pożyczek na międzynarodowym rynku (np. Mieczeł, Rusal czy Łukoil). Kreml zapewne nie pozostawi oligarchów bez wsparcia, co pokazał zresztą kryzys finansowy lat 2008–2009 i zaangażowanie państwa⁹⁰. Banki państwowe, głównie WTB i Sberbank, zapewne pomogą im w uzyskaniu refinansowania i wsparcia systemowego, jednak zasoby państwowe Rosji nie są niewyczerpane i wsparcie finansowe dla oligarchów może gwałtownie zmaleć w związku z negatywnym wpływem sankcji na całą gospodarkę.

Starzy oligarchowie, choć niezadowoleni z geopolitycznej gry Putina na Ukrainie, w najbliższym czasie raczej nie będą mu się przeciwstawiać. Jednak

⁹⁰ Jako przykład można podać problemy biznesowe rosyjskiego oligarchy Olega Deripaski. W czerwcu 2009 r. mieszkańcy małego miasta Pikalowo koło Petersburga zablokowali tory kolejowe i drogi w protestie przeciw niepłaceniu pensji i zwolnieniom z trzech fabryk (jedna z nich należała do Olega Deripaski). Problem osobiście rozwiązał Putin, przyjeżdżając do protestujących ludzi i obiecując im wypłatę pensji.

jeśli Rosja nie przestanie iść drogą gospodarczej autarkii lub zostaną na nią nałożone jeszcze cięższe sankcje, niektórzy mogą zdecydować się na opuszczenie kraju lub ograniczenie swego biznesu w Rosji. W taki sposób zachował się znany oligarcha Roman Abramowicz, który blisko dziesięć lat temu sprzedał udziały w najważniejszych swoich firmach Rusal, Aeroflot i Sibnief w obawie przed podzieleniem losu aresztowanego wtedy Michaiła Chodorkowskiego. Według Rosyjskiego Banku Centralnego, w czerwcu br. wiele banków prywatnych, między innymi Alfa-Bank i Moskiewski Bank Kredytowy, należące odpowiednio do Michaiła Fridmana i Romana Awdiejewa, gwałtownie akumulowało środki na zagranicznych kontach⁹¹.

Problemy ze znalezieniem zewnętrznych źródeł finansowania dotkną też drugą grupę oligarchów, tych zbliżonych do prezydenta Putina. Sankcje już spowodowały komplikacje.

Po pierwsze, będą musieli zrezygnować z umiędzynarodowienia swych biznesów. Partnerzy z USA (np. ConocoPhillips) wycofują lub zawieszają projekty z Rosnieftem, w którym prezesem jest Igor Sieczin. Zawieszone przejęcie udziałów Nowateku stawia pod znakiem zapytanie wdrożenie projektu Jamał LNG na Syberii.

Po drugie, sankcje niejako spowodowały, że wyszli oni z cienia. Jurij Kowalczuk, gdy jego Bank Rossija znalazł się na czarnej liście w USA, pojawił się w państwowej telewizji Wiesti i odpowiedział na kilka pytań⁹². Giennadij Timczenko, zazwyczaj nierozmawiający z dziennikarzami, udzielił dużego wywiadu agencji Itar-Tass, gdy USA i UE wprowadziły sankcje sektorowe⁹³. Obaj jednoznacznie poparli polityczny kurs prezydenta, ale nie ukrywali, że sankcje przysporzyły im problemów biznesowych i osobistych⁹⁴.

Po trzecie, sankcje uniemożliwiły współpracownikom Putina swobodne wyjazdy za granicę i wydawanie tam pieniędzy. Zmusiły ich do pozostania

⁹¹ A. Bajazitowa, *Gosbanki wiernuli w Rossiju iz-za rubieża 352 mlrd rublej*, „Izwestija”, 24 lipca 2014 r., www.izvestia.ru/news/574219.

⁹² Wywiad z Jurijem Kowalczukiem, „Wiesti Niedieli”, 23 marca 2014 r., www.vesti7.ru/news?id=42475.

⁹³ Itar-Tass, 4 sierpnia 2014 r., www.itar-tass.com/opinions/top-officials/1353227.

⁹⁴ *Putin Billionaire Allies Move Assets to Sons Amid U.S. Sanctions*, „Bloomberg”, 13 października 2014 r., www.bloomberg.com/news/2014-10-13/putin-billionaire-allies-move-assets-to-sons-amid-u-s-sanctions.html, a także *Russia takes EU to court over Ukraine sanctions*, „Financial Times”, 16 października 2014 r., www.ft.com/intl/cms/s/0/8e460fe4-5547-11e4-b750-00144feab7de.html#axzz3Gmlj9h9A.

w Rosji i jeszcze silniej związały z Putinem i jego przyszłymi sukcesami lub porażkami.

Mając świadomość kłopotów, Putin stara się wynagradzać lojalność, ograniczać niezadowolenie i zapobiegać protestom. Zapowiedział na przykład współpracę z Bankiem Rossija, na który nałożono sankcje (w kwietniu ten właśnie bank zamiast Alfa-Banku przejął płatności między graczami na hurtowym rynku energii w Rosji)⁹⁵. Wobec innych podmiotów, na które nałożono sankcje – firm energetycznych Rosnieft i Nowatek – prezydent polecił zbadanie, czy jest możliwe, by nie tylko Gazprom mógł eksportować gaz do Chin wybudowanym wkrótce rurociągiem.

Z kolei w sierpniu br. firma budowlana Giennadija Timczenki, na którego dość szybko nałożono sankcje wizowe, uzyskała lukratywne kontrakty na zmodernizowanie części bajkalsko-amurskiej magistrali kolejowej (BAM). On sam przyznał też, że chce otrzymać większe środki na budowę stadionów na mistrzostwa świata w piłce nożnej organizowane w 2018 r. w Rosji. Ponadto spółki należące do przyjaciół prezydenta będą budować most przez Cieśninę Kerczeńską na Krym, co kosztować będzie rosyjskie państwo 1,5–3 mld USD. Wszystkie te przykłady dowodzą, że skoro za granicą możliwości się skończyły, współpracownicy Putina będą zmuszeni dokonać agresywnej ekspansji wewnątrz kraju, konkurując nie tylko ze starymi oligarchami i ich firmami (np. Alfa-Group), lecz także z korporacjami państwowymi, takimi jak Gazprom.

Wprowadzane sankcje są nową sytuacją dla najbliższych współpracowników Władimira Putina zajmujących się wielkim biznesem. Mimo trudnej sytuacji międzynarodowej, w jakiej znajduje się Rosja, związani z prezydentem oligarchowie są nagradzani wielkimi kontraktami w kraju. Tendencja ta najprawdopodobniej będzie się nasilać, a ostrzejsze sankcje będą jedynie umacniały zależność oligarchów od rozdawnictwa Kremla. Jednak w dłuższym okresie, w którym zaczną występować poważne problemy gospodarcze, najwięksi rosyjscy biznesmeni mogą zacząć się dzielić. Trudno przewidzieć skutki takich konfliktów i ich polityczny wpływ na kraj.

⁹⁵ *Cabinet Wants to Compensate Russian Victims of 'Illegal' Asset Seizures Abroad*, „The Moscow Times”, 2 października 2014 r., www.themoscowtimes.com/business/article/russian-government-backs-rotenberg-bill-to-blunt-western-sanctions/508304.html.

SEKTOR ENERGETYCZNY

Sankcje międzynarodowe wpłyną negatywnie na poszukiwania głębokich złóż ropy w Rosji. Rosyjskie przepisy przewidują, że dostęp do szelfu mogą otrzymać wyłącznie przedsiębiorstwa, w których ponad połowa udziałów należy do państwa i które mają minimum pięcioletnie doświadczenie w eksploracji węglowodorów⁹⁶. Tylko dwie firmy spełniają te kryteria do przeprowadzenia prac poszukiwawczych na szelfie arktycznym Rosji: Gazprom i Rosneft. Obie zostały objęte zakazem eksportu technologii głębinowego wydobycia ropy naftowej. Tymczasem Rosneft ma już 46 koncesji (czyli 450 mln ton ekwiwalentu ropy) na poszukiwanie i wydobycie ropy naftowej i gazu na rosyjskim szelfie kontynentalnym.

Sankcje zachodnie będą przede wszystkim ograniczać projekty firmy Rosneft w Morzu Barentsa i Morzu Karskim realizowane we współpracy z zagranicznymi spółkami naftowymi, co będzie miało długofalowy wpływ na poziom produkcji i eksport ropy z Rosji.

⁹⁶ Zakon Rossijskoj Federacii „O niedrach”, 2008.

Skutki dla sektora naftowego

Największym rosyjskim projektem w Arktyce jest na razie pole Wostoczno-Prinowoziemielskie (WPNZ) na Morzu Karskim. Złoże ropy z tego pola szacowane są na 5,3 mld ton, a złoże gazu ziemnego są największą ze wszystkich znanych rezerw w Rosji. Prace na pierwszym bloku WPNZ prowadzone są przez Rosneft we współpracy z ExxonMobil. Amerykańska firma posiada 33% udziałów w tym projekcie i już zainwestowała 600 milionów USD (dla porównania, koszt wiercenia jednego źródła w tym polu szacowany jest na 1 mld USD). Wbrew sankcjom ExxonMobil rozpoczął prace poszukiwawcze na platformie West Alpha (znaną również jako Uniwersytecka-1) w sierpniu 2014 r. Tym samym poniósł pierwsze poważne koszty związane z projektem, jeszcze przed wrześniowym zaostreniem sankcji amerykańskich i europejskich. Związany z sankcjami nakaz zawieszenia transferu technologii do końca września br. stawia przyszłość projektu pod znakiem zapytania. Według doniesień mediów, Exxon wstrzymał odwierty na tym obszarze i zмага się obecnie z problemem bezpiecznego zamknięcia pola⁹⁷. Ponieważ złoże West Alpha/Uniwersytecka-1 mogą zawierać ponad 1,3 mld ton ropy, wyłączenie ich z planowanego użytku może istotnie zmniejszyć prognozowany wzrost jej produkcji w Arktyce w następnym roku.

Zakładając, że rozwój innych części projektu WPNZ będzie zawieszony w wyniku nasilenia sankcji, Rosja, żeby osiągnąć planowany wzrost o 4,5 mln ton przed 2020 r., będzie musiała polegać na mniejszych projektach w Arktyce. Wydobywanie ropy na platformie Pirazłomnaja na Morzu Peczorskim, rozpoczęte przez Gazprom Nieft w tym roku, może przynieść do 6 mln ton rocznie do 2020 r. Faktycznie wydobywanie będzie jednak ograniczone w ciągu najbliższych dwóch lat: w 2014 r. planowana produkcja nie przekroczy 300 tys. ton. Jest więc mało prawdopodobne, że Rosja znacząco zwiększy produkcję ropy w Arktyce w następnym roku.

Wzrost wydobywania ropy na Dalekim Wschodzie jest również mało prawdopodobny ze względu na ograniczenie długoterminowego finansowania i dostaw sprzętu. Istniejące złoże na Sachalinie przechodzą stagnację produkcji. W latach

⁹⁷ A. Katz i in., *Exxon Said to Halt Arctic Oil Well Drilling on Sanctions*, „Bloomberg”, 19 września 2014 r., www.bloomberg.com/news/2014-09-18/exxon-said-to-halt-arctic-oil-well-drilling-on-sanctions.html.

2010–2013 wydobycie ropy ze złoża Sachalin-1, które jest obsługiwane przez Exxon Nieft z udziałem Rosnieftu (20%), pozostawało na poziomie 7 mln ton, a wydobycie na Sachalinie-2 (w którym największą część posiada Gazprom) na poziomie 5,4 mln ton, mimo ogólnego wzrostu o 6% w przemyśle naftowym w tym okresie. Według danych firmy wydobycie Rosnieftu może zmniejszyć się o 2–3 mln ton w 2014 r., co stanowi ok. 0,5% całkowitej rocznej produkcji rosyjskiej. Tendencja ta będzie się utrzymywać, biorąc pod uwagę, że eksploatacja nowych złóż na Dalekim Wschodzie nie postępuje zgodnie z planem⁹⁸.

W miarę szybko można oczekiwać wydobycia ropy ze złoża Arkutun-Dagi w projekcie Sachalin-1 koncernów Rosnieft i ExxonMobil. W czerwcu br. platforma wiertnicza Berkut została zainstalowana w północno-wschodniej części wyspy Sachalin. Jeśli produkcja rozpocznie się według planów spółki, złożo da 4,5 mln ton ropy rocznie, oprócz obecnego wydobycia na poziomie 7 mln ton rocznie ze złoża Sachalin-1. Rosnieft nie będzie jedynym beneficjentem tego wzrostu produkcji. Zgodnie z umową amerykański ExxonMobil, japoński Sodeco i indyjski ONGC Videsh posiadają większe udziały w tym projekcie.

Realizacji kolejnego projektu wydobycia ropy na Dalekim Wschodzie wbrew zachodnim sankcjom można oczekiwać w ciągu 3–5 lat. Złożo Wienerkie w projekcie Sachalin-3 na Morzu Ochockim jest użytkowane przez Rosnieft wspólnie z chińską firmą Sinopec (25%). Problemy z tym projektem dowodzą zależności Rosji od zachodnich technologii i finansowania: mimo że licencja została przyznana w 2010 r., wydobycie jeszcze się nie rozpoczęło. Ponadto rezerwy tej części projektu są raczej skromne – szacuje się je na 25 mln ton ropy. Dla porównania – rezerwy Sachalin-3 są szacowane na 700 mln ton. Wspólny rosyjsko-chiński projekt nie jest więc w stanie radykalnie zwiększyć produkcji rosyjskiego przemysłu naftowego w najbliższym czasie.

⁹⁸ „Kommiersant” *soobszczil o snizhenii dobyczy nefti „Rosnieftju”*, „Lenta.ru”, 3 września 2014 r., www.lenta.ru/news/2014/09/03/rosneftoil/; *Rosneft's Russian Crude Output Drops to Lowest Since TNK-BP Deal*, „Bloomberg”, 2 września 2014 r., www.bloomberg.com/news/2014-09-02/rosneft-s-russian-crude-output-drops-to-lowest-since-tnk-bp-deal.html.

Skutki dla ropy łupkowej i gazu ziemnego

Mało optymistyczne wydają się perspektywy wydobycia ropy z łupków skalnych. Największe złożo, Bażenow, znajduje się w zachodniej Syberii. Jego rezerwy są szacowane na 10–30 mld ton. Ogłoszono już co najmniej cztery partnerstwa między przedsiębiorstwami rosyjskimi i zachodnimi, aby rozpocząć eksplorację tych złóż (Salym Petroleum Development między Gazprom Nief i Royal Dutch Shell, Bażenowskaja między Rosnieftem i Exxonem, Galianowski między Łukoilem i Totalem, oraz wspólny projekt TNK-BP i Schlumberger) – bez wymiernych efektów. Zawieszenie współpracy będzie dotkliwą stratą dla Rosnieftu, który dostał już niemal 30 licencji (ok. 2 mld ton ekwiwalentu ropy naftowej). Dotychczasowe sankcje dotyczą eksportu sprzętu wykorzystywanego do wydobycia ropy z niekonwencjonalnych źródeł, bez którego nie uda się uruchomić projektów.

Ograniczenia w dostępie do kredytów dla Gazpromu zaczynają wpływać na spółki zależne od rosyjskiego giganta. We wrześniu spółce Nowourengoj Gaz-Zakłady Chemiczne nie udało się sprzedać obligacji za 520 mln USD⁹⁹, co prawdopodobnie będzie wymagało wnioskowania o pożyczkę do rosyjskich banków państwowych. Jeśli USA nałożą dodatkowe sankcje na Gazprom w kolejnych miesiącach, nowe projekty firmy mogą zostać przełożone z powodu braku dostępu do kredytów. Gazprom będzie musiał polegać na bankach rosyjskich w kwestii finansowania dużych inwestycji w projekcie Sachalin-3 na Dalekim Wschodzie (szacowane zasoby gazu – 162 mld m³) i Sztokman w Arktyce (rezerwy kondensatu gazowego szacuje się na 3200 mld m³). W razie opóźnień w finansowaniu tych projektów nadzieje Rosji na zwiększenie dostaw gazu do odbiorców z Azji mogą okazać się złudne.

⁹⁹ *Sanctions deprived a Gazprom-affiliated structure of a 520-million loan*, „Slon”, www.slon.ru/fast/business/sanktsii-lishili-strukturu-gazproma-kredita-na-520-mln-1157871.xhtml.

SEKTOR WOJSKOWY

Jedną z ważniejszych sankcji nałożonych przez Unię Europejską na Rosję jest zakaz zawierania z nią nowych umów zbrojeniowych. Ma on jednak przede wszystkim wymiar symboliczny, gdyż – zgodnie z danymi SIPRI – w latach 2011–2013 Rosja zrealizowała kontrakty na dostawy broni do UE o łącznej wartości zaledwie 75 mln USD. Niewielki był również eksport uzbrojenia państw Unii (głównie z Czech, Francji i Włoch) do Rosji, który w latach 2010–2013 wyniósł 33 mln USD (dla porównania rosyjskie wydatki zbrojeniowe w 2013 r. wyniosły ok. 88 mld USD)¹⁰⁰.

Trzeba też podkreślić, że UE i USA nie są dla Rosji znaczącym rynkiem zbytu w handlu bronią, gdyż większość (niemal 65%) rosyjskiego uzbrojenia sprzedawana jest na rynkach Azji, do Indii, Chin czy Wietnamu¹⁰¹. Według informacji prasowych zdecydowanie wyższa jest natomiast wartość unijnego eksportu technologii podwójnego przeznaczenia (jak komputery i elektronika wysokiej wydajności czy kryptografia kwantowa), która oceniana jest na ok. 20 mld euro rocznie¹⁰².

¹⁰⁰ Por. *TIV of arms exports from Russia, 2010–2013*, SIPRI, www.armstrade.sipri.org/armstrade/html/export_values.php; SIPRI military expenditure database, www.sipri.org/research/armaments/milex/milex_database/milex_database.

¹⁰¹ SIPRI 2011 Yearbook, *Armaments, Disarmaments and International Security*, s. 276–277.

¹⁰² P. Spiegel, *Ukraine crisis: EU to weigh far-reaching sanctions on Russia*, „Financial Times”, 24 lipca 2014 r., www.ft.com/cms/s/0/15ecc35c-12a4-11e4-a6d4-00144feabdc0.html#axzz3AHUwYHCM.

Największe kontrakty zawarte przez państwa członkowskie UE z Rosją to dostarczenie przez Francję dwóch okrętów klasy Mistral, sprzedaż przez Włochów samochodów pancernych Iveco M65 oraz udział niemieckiej firmy Rheinmetall w budowie wojskowego ośrodka szkoleniowego. Zgodnie z przyjętymi założeniami nie musiały one zostać wypowiedziane, choć np. rząd niemiecki wymusił na firmie Rheinmetall zerwanie kontraktu na budowę ośrodka w obwodzie niżnonowogrodzkim (Rosjanie zadeklarowali, że będą w stanie samodzielnie dokończyć inwestycję, która została zrealizowana już w 95%). Jeśli chodzi o kontrakt francuski, to mimo że prezydent Hollande powiedział 3 września br., że Francja nie sprzeda Rosji mistrali, na pierwszym z nich („Władywostoku”) dwustu rosyjskich żołnierzy dziesięć dni później rozpoczęło ćwiczenia¹⁰³.

Sankcje UE objęły takie firmy jak: Awia Grupp będąca spółką córką lotniska Szeremietiewo i zajmująca się budową centrum biznesowo-lotniczego, koncern Sozwezdije wytwarzający systemy kierowania i łączności; MIG Engineering produkujący myśliwce; Peterburgskaja Elektronnaia Kompanija zajmująca się dystrybucją rosyjskich komponentów elektronicznych i wsparciem firm tej branży w Rosji.

Równocześnie, ze względu na znaczenie przemysłu zbrojeniowego nie tylko dla rosyjskiej armii, lecz także dla międzynarodowego handlu bronią, sankcje UE w tej dziedzinie powinny się rozpatrywać łącznie z adekwatnymi działaniami USA i Ukrainy. Na liście przedsiębiorstw objętych amerykańskimi sankcjami znalazły się firmy: Ałmaz-Antiej, produkujący głównie systemy obrony powietrznej i radary; Urałwagonzawod, prócz cystern i wagonów kolejowych produkujący bojowe wozy wsparcia ogniowego i czołgi T-90; NPO Maszynostrojenija wywarzające rakiety nośne i satelity; koncern Kałasznikow produkujący karabiny; koncern Sozwezdije wytwarzający systemy łączności i zautomatyzowane systemy dowodzenia szczebla taktycznego; koncern Radioelektronnyje Tiechnologii (KRET) produkujący kompleksy walki elektronicznej czy systemy radiolokacji, Bazalt wytwarzający bomby lotnicze i granatniki; oraz Konstruktorskoje Biuro Priborostrojenija produkujące systemy obrony powietrznej czy raketowe kompleksy przeciwczołgowe. Co więcej,

¹⁰³ W. Prokofiew, *A Mistral pływot*, „Rossijskaja Gazeta”, 13 września 2014 r., www.rg.ru/2014/09/13/vladivostok-site.html.

sankcje USA, choć również mające wymiar przede wszystkim propagandowy, wpłynęły nie tylko na działania UE, lecz także na politykę Izraela, który zrezygnował z zawarcia z Rosją kontraktu na dostarczenie dronów.

Sankcje USA i UE mogą być kłopotliwe dla Rosji ze względu na utrudnienie dostępu do najnowszych technologii z zakresu elektroniki, informatyki, środków łączności, czyli w obszarze technologii podwójnego zastosowania. W produkcji stricte zbrojeniowej nie mają większego znaczenia, gdyż nie są to kluczowi partnerzy dla rosyjskiego kompleksu wojskowo-przemysłowego. Problemem mogą być retorsje Rosji w postaci odmowy obsługi pogwarancyjnej, dostaw części zamiennych dla uzbrojenia poradzieckiego pozostającego na wyposażeniu państw Europy Środkowowschodniej. Stany Zjednoczone były też ważnym rynkiem zbytu broni sportowej i myśliwskiej dla koncernu Kałasznikow. Kluczowe znaczenie dla USA mają jednak kupowane od rosyjskich przedsiębiorstw Eniergomasz, Motostroitel i Kuzniecowa silniki rakietowe RD-180 i NK-33 (Aerojet AJ-26), które wynoszą w kosmos odpowiednio rakiety Atlas-5 firmy United Launch Alliance i Antares. Pentagon nie pozwolił jednak Kongresowi objąć sankcjami tych producentów.

Działania Ukrainy i zwiększenie współpracy z państwami trzecimi

W czerwcu ukraiński prezydent Petro Poroszenko nakazał całkowite zerwanie współpracy przemysłu obronnego z Rosją (choć doniesienia prasowe mówią, że nie wszystkie ukraińskie koncerny, chociażby Motor Sich, podporządkowały się temu poleceniu¹⁰⁴). Decyzja ta jest dla Rosji szczególnie dotkliwa, gdyż zastąpienie sprzętu wojskowego wytwarzanego dotąd na Ukrainie (turbiny silnikowe do okrętów, silniki do śmigłowców, spadochrony hamujące dla myśliwców z rodziny Su, serwisowanie ракет międzykontynentalnych RS-20 Wojewoda) zajmie Rosjanom co najmniej dwa lata, co niekorzystnie wpłynie na realizację planu modernizacji rosyjskich sił zbrojnych. Dla samego Roskosmosu, zajmującego się m.in. programami kosmicznymi, opracowanie nowych

¹⁰⁴ M. Birnbaum, *Ukraine Factories Equip Russian Military despite Support for Rebels*, „The Washington Post”, 15 sierpnia 2014 r., www.washingtonpost.com/world/europe/ukraine-factories-equip-russian-military-despite-support-for-rebels/2014/08/15/9c32cde7-a57c-4d7b-856a-e74b8307ef9d_story.html.

technologii, które zastąpią ukraińskie, będzie to oznaczało wydatek ok. 33 mld rubli (ok. 900 mln USD) do 2018 r.

Na sankcjach UE, USA i Ukrainy skorzystać mogą przede wszystkim Chiny, gdzie Rosja będzie poszukiwała źródeł nowoczesnych technologii. Rosyjska prasa już informowała, że tamtejsze przedsiębiorstwa wojskowe i raketowo-kosmiczne w ciągu najbliższych kilkunastu miesięcy kupią od Chińczyków mikroelektronikę o wartości 2 mld USD¹⁰⁵.

Być może Rosjanie zdecydują się też na wykorzystanie przemysłu zbrojeniowego Białorusi, tym bardziej że białoruskie władze zachęcają Rosję do tworzenia wspólnych przedsiębiorstw obronnych, co częściowo mogłoby wzmocnić rosyjski potencjał. Białoruś może np. zaproponować dostarczanie środków walki elektronicznej przez firmę KB Radar oraz budowanie niewielkich samolotów transportowych An-38 przez miński zakład remontu lotnictwa¹⁰⁶. Jednakże poszukiwania alternatywnych dostawców będą miały charakter doraźny, a ich celem będzie zapewnienie dostaw sprzętu, elektroniki i środków łączności do czasu, kiedy rosyjski przemysł zbrojeniowy zacznie je samodzielnie wytwarzać.

Skutki dla rosyjskiego przemysłu obronnego

Rosja w ogromnej mierze jest samowystarczalna w produkcji uzbrojenia, lecz zarówno zerwanie kooperacji z firmami ukraińskimi (zwłaszcza w zakresie produkcji silników do śmigłowców i serwisu międzykontynentalnych rakiet balistycznych), jak i brak dopływu najnowszej technologii informatycznej i telekomunikacyjnej z powodu zachodnich sankcji będą dla rosyjskiej zbrojeniówki niekorzystne. W odpowiedzi na działania UE, USA i Ukrainy Rosja wprowadza plan całkowitego zastąpienia importowanej produkcji zbrojeniowej swoją rodzimą w ciągu najbliższych dwóch i pół roku.

W celu całkowitego uniezależnienia się od zagranicznych dostawców Rosja będzie musiała nie tylko zastąpić importowaną produkcję wojskową, lecz

¹⁰⁵ *Rossija zakupit kitajskuju elektroniku na 2\$ mlrd*, „Izwestija”, 6 sierpnia 2014 r., www.izvestia.ru/news/574886.

¹⁰⁶ A.M. Dyner, *Konsekwencje zerwania współpracy w przemyśle zbrojeniowym dla Rosji i Ukrainy*, „Biuletyn PISM” nr 45 (1157), www.pism.pl/publikacje/biuletyn/nr-45-1157.

także przyspieszyć rozwój i modernizację własnego przemysłu obronnego. Będzie to szczególnie ważne w dziedzinach takich jak siły jądrowe, środki łączności, budowa silników do samolotów, śmigłowców i okrętów czy wytwarzanie nowoczesnej elektroniki. Już przyspieszono prace nad ciężką międzykontynentalną raketą balistyczną Sarmata, w miejsce RS-20 Wojewody (NATO SS-18 Satan) dotychczas serwisowanego na Ukrainie. Od 2020 r. Rosja chce również samodzielnie wytwarzać wszystkie rodzaje kosmicznej techniki raketowej.

Wyzwaniem będzie jednak przygotowanie kadr, rozbudowanie i budowa nowoczesnych fabryk oraz przywrócenie więzi kooperacyjnych między nimi. Opóźni to osiągnięcie celów założonych w programie rozwoju rosyjskiego kompleksu obronno-przemysłowego do 2020 r.¹⁰⁷, a na całkowite przedstawienie się na własną produkcję państwo będzie potrzebowało, według maksymalnych szacunków, ok. 10 mld euro¹⁰⁸. Z dużym prawdopodobieństwem można jednak założyć, że mimo zagrożenia recesją przebrojenie armii pozostanie priorytetem dla rosyjskich władz.

Zerwanie kontraktów zbrojeniowych przez Ukrainę oraz wprowadzenie przez USA i UE ograniczeń na eksport do Rosji technologii podwójnego przeznaczenia będzie istotne dla wypełnienia przez Rosję kontraktów z państwami trzecimi, chociażby z Indiami (w 2009 r. oba państwa zawarły 10-letni kontrakt na wspólną produkcję helikopterów, bojowych wozów piechoty i myśliwców piątej generacji¹⁰⁹) – np. w wysyłanych tam myśliwcach Su-30 instalowano francuską elektronikę, bez której Rosja nie będzie mogła zrealizować tego kontraktu. Co więcej, rosyjski sektor zbrojeniowy może ponieść straty, jeśli Izrael wycofa się również z innych dziedzin współpracy, jak dostarczanie elektroniki, która była montowana m.in. w rosyjskim sprzęcie przeznaczonym na eksport.

¹⁰⁷ Na modernizację armii Rosja miała zamiar przeznaczyć ok. 600 mld USD.

¹⁰⁸ E. Dobkina, M. Gordiejewa, *Rossija ostawit ukrainskuju oboronku bez raboty*, „RBK Daily”, 18 czerwca 2014 r., www.rbcdaily.ru/industry/562949991737502.

¹⁰⁹ *Russia, India to jointly develop 5th-generation fighter*, „RIA Novosti”, 15 października 2009 r., www.en.ria.ru/russia/20091015/156475971.html. Patrz też *SIPRI 2010 Yearbook, Armaments, Disarmaments and International Security*, s. 291–292.

Zmiana w doktrynie wojennej i zdolności bojowe armii

Jednym ze skutków obecnej sytuacji na Ukrainie i reakcji państw NATO i UE na tamtejsze wydarzenia będą zapowiadane przez Rosję zmiany w doktrynie wojennej, strategii bezpieczeństwa narodowego do 2020 r. i ustawie o bezpieczeństwie, które wprowadzą nowe kategorie zagrożeń związanych nie tylko z działaniami konwencjonalnymi, lecz także np. z wojną informacyjną¹¹⁰. Najważniejsza propozycja zmian w doktrynie wojennej dotyczy wprowadzenia zapisu mówiącego o prawie Rosji do prewencyjnego uderzenia jądrowego¹¹¹. Założeniem nowej strategii uzbrojenia rosyjskiej armii będzie dążenie do całkowitej samowystarczalności Rosji w zakresie zaopatrzenia w sprzęt wojskowy oraz technologie łączności. W odpowiedzi na sankcje USA i UE pojawiła się również idea stworzenia wojsk informacyjnych, które byłyby zdolne przeciwstawiać się zachodniej propagandzie (sic!).

Nie wydaje się prawdopodobne, aby sankcje UE, USA i Ukrainy w znaczącym stopniu zmniejszyły zdolności bojowe rosyjskiej armii, która nie jest uzależniona od dostaw z tych państw. Siły zbrojne FR w chwili obecnej dysponują wystarczającym potencjałem zarówno broni konwencjonalnej, jak i jądrowej dla zapewnienia bezpieczeństwa kraju. W krótkiej i średniej perspektywie działania USA i UE mogą natomiast spowolnić proces unowocześniania rosyjskiej armii. W dłuższym okresie wpłyną jednak na uniezależnienie się strony rosyjskiej od zagranicznych dostaw.

¹¹⁰ W. Muchin, *Maskwa korektirujet wojennuju doktrinu*, „Niezawisimaja Gazieta”, 1 sierpnia 2014 r., www.ng.ru/armies/2014-08-01/1_doctrine.html?print=Y.

¹¹¹ *Izmenienija w wojennoj doktrinie Rossii – prawo na priewentivnyj jadiernyj udar*, „Moskowskij Kom-somolec”, 2 września 2014 r., www.mk.ru/politics/2014/09/02/izmeneniya-v-voennoy-doktrine-rossii-pravo-na-preventivnyy-yadernyy-udar.html.

WPŁYW SANKCJI NA ROSYJSKĄ POLITYKĘ ZAGRANICZNĄ

UKRAIŃA I UNIA EUROPEJSKA

Od momentu wprowadzenia pierwszych sankcji przez państwa UE i Stany Zjednoczone przedstawiciele Rosji podkreślali, że nie pomogą one w rozwiązywaniu kryzysu na Ukrainie. Rosyjska władza dawała jasny przekaz, że restrykcje nie odwołają jej od dalszej destabilizacji Ukrainy. Dla potwierdzenia tych słów wspierani przez Moskwę separatyści wyparli ukraińskie wojska z okolic Doniecka i Ługańska, a także zmusili ukraińskie służby graniczne do opuszczenia dużej części granicy z Rosją. Wskutek pogłębienia zachodnich sankcji i zwiększenia możliwości bojowych Ukrainy (a tym samym wzrostu ludzkich kosztów rosyjskiej ofensywy) władze na Kremlu musiały zmienić taktykę. Poskutkowało to wrześnieowymi negocjacjami w Mińsku, które zapewniły chwiejny rozejm i ograniczoną wymianę więźniów.

Rosja opracowała kompleksową strategię zapobiegania zachodnim sankcjom i ich późniejszego rozmywania, nie przyniosła ona jednak większych efektów. Na poziomie propagandowym jednym z jej elementów jest wojna na słowa z USA i Unią Europejską. Przede wszystkim Moskwa obwinia Stany Zjednoczone o inspirowanie protestów na Majdanie oraz wspieranie bezprawnie powołanych – jej zdaniem – władz w Kijowie. Potępia także hegemonizm Amerykanów w stosunkach międzynarodowych oraz ich coraz większą skłonność do narzucania innym swojej woli i punktu widzenia. Aby pogłębić podziały zachodniego świata, utrzymuje, że USA zmusiły UE do przyjęcia sankcji, które

w końcowym rozrachunku szkodzą gospodarczym interesom Europy. Przewiduje bowiem, że ostatecznie USA przeniesie swoje zainteresowanie z Europy na rejon Pacyfiku¹¹².

W celu wywarcia nacisku na państwa UE, które borykają się z niepewnym wzrostem gospodarczym, Kreml aktywnie angażuje europejski biznes, chcąc go wykorzystać jako wpływową grupę przeciwną sankcjom. Prezydent Władimir Putin starał się spekulować na ten temat podczas szeroko komentowanych spotkań z przedstawicielami biznesu, na przykład na Międzynarodowym Forum Gospodarczym w Petersburgu w maju, na spotkaniu z przedstawicielami australijskiego biznesu w czerwcu czy na forum dla inwestorów „Russia Calling!” w październiku tego roku. Podczas ostatniego z tych spotkań stwierdził, że rządy europejskie ograniczają własne przedsiębiorstwa, nie pozwalając im pracować na rynku rosyjskim¹¹³.

Rosyjska strategia nie sprowadza się wyłącznie do agresywnej retoryki bądź uwodzenia części europejskiego biznesu. Kreml starała się uniemożliwić wypracowanie konsensusu w Unii, między innymi zastraszając państwa członkowskie lub uwydatniając brak zgody między nimi poprzez podkreślanie spornych kwestii. Rosyjskie lotnictwo znacząco zwiększyło liczbę lotów w pobliżu lub nad terytorium państw członkowskich UE. Wśród państw, które muszą się zmierzyć z bezprecedensową liczbą rosyjskich wtargnięć i prowokacyjnych przelotów, są Litwa, Łotwa, Estonia, Szwecja, Finlandia, Holandia, Wielka Brytania, Bułgaria i Rumunia. Na przykład w ciągu ostatnich ośmiu lat Rosja naruszyła estońską przestrzeń powietrzną siedem razy, a w samym roku 2014 już pięć razy¹¹⁴.

Rosyjska dyplomacja stara się również przekonać, że obecne problemy są przejściowe, a duże projekty biznesowe będą realizowane. Tak dzieje się w przypadku budowy kontrowersyjnego gazociągu South Stream, który narusza regulacje tzw. trzeciego pakietu energetycznego Unii Europejskiej.

¹¹² Por. S. Ławrow, przemówienie na 69 sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ, 27 września 2014 r., www.mid.ru/brp_4.nsf/0/42A12ECFF2162A4B44257D6000655B82.

¹¹³ W. Putin, przemówienie podczas forum dla inwestorów „Russia Calling!” w Moskwie, 2 października 2014 r., www.kremlin.ru/transcripts/23035.

¹¹⁴ R. Milne, S. Jones, K. Hille, *Russian Air Incursion Rattle Baltic States*, „Financial Times”, 24 września 2014 r., www.ft.com/intl/cms/s/0/9d016276-43c3-11e4-baa7-00144feabdc0.html#axzz3Gmlj9h9A.

Rosjanie podnosili tę kwestię w 2014 r. w trakcie wizyt w Sofii i Wiedniu. Ponadto Kreml wznowił wysiłki w celu pozyskania wsparcia Włoch dla budowy gazociągu South Stream, na przykład podczas wizyty byłej włoskiej szefowej dyplomacji Federiki Mogherini w Moskwie w czerwcu br. Podobnie Rosja naciska na wrogo nastawione władze w Paryżu, domagając się od Francji dostarczenia okrętów klasy Mistral lub zwrotu pieniędzy (ok. 1,2 mld euro) i zapłacenia kary za zerwanie umowy (ok. 250 mln euro)¹¹⁵.

Rosja podjęła działania mające na celu uniemożliwienie wprowadzenia sankcji. Przed spotkaniem unijnych instytucji, poświęconym nałożeniu restrykcji, rozpoczęła w europejskich stolicach zabiegi o znalezienie dyplomatycznego rozwiązania, po to tylko, by kilka dni później przed takim rozwiązaniem się bronić. Zasadniczo, skłaniała się na przemian to do pozornej deeskalacji przemocy, to do nieoczekiwanej intensyfikacji działań wojennych na Ukrainie. Ta taktyka sprawdzała się do sierpnia 2014 r., kiedy to kraje unijne znacznie wzmocniły sankcje, a miesiąc później wprowadziły nowe. Aby zapobiec przyszłym restrykcjom i zwiększyć koszty ponoszone przez państwa, które zdecydowały się na wprowadzenie sankcji, władze na Kremlu ograniczyły import produktów spożywczych. Ponieważ Rosja jest drugim największym rynkiem zbytu dla towarów rolnych produkowanych w UE (10% udziału w eksporcie), ograniczenia eksportowe są w szczególności sposób ukierunkowane na Unię¹¹⁶. Moskwa ma zamiar doprowadzić do wewnętrznych nacisków na rządy państw europejskich, a poprzez przeniesienie kosztów zastosowania sankcji – także na rolników. W październiku 2014 r. rozszerzyła ograniczenia importowe o kolejne produkty.

Ważną decyzją władz Rosji było wycofanie się do września 2014 r. z negocjacji dotyczących dostaw gazu na Ukrainę. Stawiało to pod znakiem zapytania pewność dostaw gazu przez terytorium Ukrainy do krajów UE w okresie zimowym. Jednocześnie Rosja kontynuowała destrukcyjną strategię w Donbasie (niszczenie infrastruktury) i „wojny handlowe” z Ukrainą. Celem tych działań jest przedstawienie Ukrainy jako „państwa upadłego” i zdyskredytowanie go

¹¹⁵ *Frances Faces Huge Mistral Bill for Halting Russia Deal*, „BBC”, 4 września 2014 r., www.bbc.com/news/world-europe-29060398.

¹¹⁶ European Commission, *Agricultural Trade in 2013: EU Gains in Commodity Exports*, 2014, www.ec.europa.eu/agriculture/trade-analysis/map/2014-1_en.pdf.

w oczach Zachodu. Ma to zniechęcić Zachód do przekazywania dużych środków na stabilizację kraju. Pomimo konfrontacyjnej postawy wobec sankcji, Rosja ostatecznie wstrzymała marsz na Mariupol i przejawia, w większym niż dotychczas stopniu, skłonność do poszukiwania dyplomatycznego rozwiązania kryzysu na Ukrainie. Byłoby jednak błędem zakładać, że główne rosyjskie cele na Ukrainie, czyli utrudnianie budowy państwa i integracji europejskiej (w ramach powiązanych działań), uległy zmianie lub zostały przez Kreml porzucone¹¹⁷.

¹¹⁷ S. Ławrow, *Russia Cannot Loose Ukraine*, „Itar-Tass”, 19 października 2014 r., www.en.itar-tass.com/russia/755207.

OBSZAR PORADZIECKI

Sformowanie Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej (EUG) było jedną z wyborczych obietnic prezydenta Putina w 2012 r. Po aneksji Krymu zmalały, jeśli nie całkowicie przepadły, szanse Rosji na wciągnięcie Ukrainy do EUG. Wraz ze wzrostem zaangażowania Rosji w konflikt na Ukrainie zwiększało się prawdopodobieństwo odrzucenia traktatu ustanawiającego EUG na spotkaniu w Astanie w maju 2014 r. Mając to na uwadze, Kreml zastosował kombinację ulg i nagród finansowych mających skłonić Białoruś i Kazachstan do podpisania traktatu, bowiem odrzucenie przez te państwa propozycji Rosji mogłoby być oznaką jej słabości i początkiem powolnej izolacji. Udało się jej jednak doprowadzić do podpisania traktatu w maju 2014 r. i jego ratyfikacji przez Białoruś i Kazachstan w październiku¹¹⁸.

Moskwa kładzie także duży nacisk na powiększenie EUG, podkreślając w regionie zalety integracji euroazjatyckiej. Niecały rok po tym, jak Rosja wymusiła na Armenii rezygnację z umowy stowarzyszeniowej z UE w 2013 r., państwo to podpisało traktat o przystąpieniu do EUG i może stać się w styczniu 2015 r. jej pełnoprawnym członkiem, jeżeli proces ratyfikacji przebiegnie

¹¹⁸ *Dogovor o Ewroazijskom ekonomiczeskom sojuzie*, 29 maja 2014 r., www.economy.gov.ru/wps/wcm/connect/economylib4/mer/about/structure/depsng/agreement-eurasian-economic-union.

sprawnie. W 2014 r. Rosja wsparła finansowo Kirgistan, deklarując przekazanie 1,2 mld USD na zmniejszenie skutków kryzysu gospodarczego i przygotowanie państwa do członkostwa w EUG. Aby zapobiec jego zwlekaniu z akcesją, Kreml w październiku br. wysłał do tego państwa marszałka Rady Federacji z tzw. przyjacielskim przypomnieniem¹¹⁹.

Państwa, które podpisały i ratyfikowały umowę stowarzyszeniową, nie dostały się z orbity rosyjskich wpływów. W przypadku Mołdawii Rosja wprowadziła w czerwcu br., oprócz ustanowionego w 2013 r. częściowego embarga na eksport wina, embargo na eksport owoców. Następnie w sierpniu podjęła decyzję o zawieszeniu preferencji handlowych dla produktów pochodzących z Mołdawii wprowadzonych na podstawie strefy wolnego handlu Wspólnoty Niepodległych Państw. Podniosła też cła na produkty rolne. W efekcie między styczniem a sierpniem 2014 r. mołdawski eksport do Rosji spadł o 26,5%. W tym samym czasie mołdawski eksport do UE wzrósł o prawie 16%, a Rumunia zastąpiła Rosję na pozycji głównego partnera handlowego Mołdawii¹²⁰.

Kreml starał się także cofnąć implementację umowy stowarzyszeniowej. Po kilku rundach dwustronnych konsultacji w Kiszyniowie i Moskwie w październiku br. zażądał zmiany formatu rozmów (tzn. włączenia UE w rozmowy) i umożliwienia tak poszerzonej grupie przeglądu umowy, tymczasowo już obowiązującej¹²¹. Rosja nie zezwoliła jeszcze na przedłużenie kontraktu z Mołdowagazem na zaopatrzenie w gaz, nasilając naciski na rząd przed wyborami zaplanowanymi na listopad 2014 r. Od lata Kreml aktywnie wspiera różnorodne centrolewicowe siły polityczne, które opowiadają się za odstąpieniem od umowy stowarzyszeniowej i akcesją do EUG.

W przypadku Gruzji Moskwa oddziałuje nie tylko za pomocą instrumentów handlowych, ale też jak przedtem w obszarze bezpieczeństwa – ponieważ handel dwustronny upadł w 2006 r. z uwagi na rosyjskie embargo, nowe represje handlowe nie będą na Gruzję działać. Po zmianie rządu w Gruzji w 2012 r. Rosja

¹¹⁹ B. Asanow, *Matvienko zakrieplajet pozicii Rossiju w KR?*, „RFE/RL”, 21 października 2014 r., www.rus.azattyk.org/content/article/26647878.html.

¹²⁰ *Exporturile moldovenești spre UE au crescut cu 15,8%, iar în CSI s-au redus cu 16,4%*, „Independent”, 13 października 2014 r., http://independent.md/grafic-exporturile-moldovenesti-spre-ue-au-crescut-cu-158-iar-csi-s-au-redus-cu-164/#.VEecSGd_vld.

¹²¹ *Rossija dobiwajetsia izmenenija Soglaszenija ob asociacii Mołdowy s ES*, „NOI.MD”, 7 października 2014 r., www.noi.md/ru/print/news_id/48665.

w 2013 r. rozpoczęła powolny proces otwierania swojego rynku dla gruzińskich win, wody mineralnej, owoców i warzyw. W rezultacie gruziński eksport do Rosji wzrósł o 315% w 2013 r. w porównaniu z rokiem 2012, co dało jej czwarte miejsce wśród najważniejszych partnerów handlowych Gruzji. W szczególności udział rosyjskiego rynku w eksporcie gruzińskiego wina wzrósł do poziomu 68% w pierwszej połowie 2014 r.¹²²

Choć porozumieniu o dwustronnej strefie wolnego handlu (funkcjonującemu od 1994 r.) grozi zawieszenie, Rosja nie przestała zwiększać dostępu gruzińskich produktów do swojego rynku, co powoduje powstanie dźwigni handlowej, która może zostać użyta później. Same spekulacje dotyczące zmiany władz w Abchazji Kreml usiłuje wykorzystać do ugruntowania swojej pozycji w regionie i zlikwidowania ważnych atrybutów tego *de facto* państwa. Władze w Moskwie przekazały do Suchumi projekt nowego „międzypaństwowego” traktatu, który zakłada powolne wchłanianie przez Rosję separatystycznych sił zbrojnych, służb wewnętrznych, celnych i straży granicznej¹²³. Zawiera także propozycję stopniowego dostosowywania abchaskiego systemu prawnego do rosyjskiego. Zaakceptowanie tych propozycji oznacza pełną aneksję Abchazji do Rosji¹²⁴.

¹²² *Georgia's Exports to Russia Increases 315%*, „Agenda.Ge”, 30 kwietnia 2014 r., <http://agenda.ge/news/13266/eng>; *Georgia's Trade with Russia in January–May 2014*, „Civil.Ge”, 24 czerwca 2014 r., www.civil.ge/eng/article.php?id=27404.

¹²³ *Dogovor miezdu Rossijskoj Fiedieracijej i Respublikoj Abchazija o sojuznicestwie i integracii*, „Apsnypress”, 13 października 2014 r., <http://apsnypress.info/docs/13258.html>.

¹²⁴ V. Dzutsev, *Is Moscow's Proposal to Link Abkhazia to the Circassian Parts of North Caucasus a Step Toward Annexation?*, The Jamestown Foundation, „Eurasia Daily Monitor”, 22 października 2014 r., www.jamestown.org/programs/edm/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=42983&tx_ttnews%5BbackPid%5D=27&cHash=33491d5f8aea12429cdd749cd82bcd04#.VEjyGd_vlc.

ZWROT KU AZJI

Koncepcja rosyjskiego zwrotu ku Azji nie jest nowa. Rosyjscy oficjele od początku poprzedniej dekady wspominają o potrzebie integracji z rozwijającym się obszarem Azji Wschodniej, rozszerzeniu eksportu surowców naturalnych na te rynki i potrzebie zainteresowania inwestorów, którzy mieliby przyczynić się do rozwoju rosyjskiego Dalekiego Wschodu¹²⁵. W 2006 r. Rosja zaproponowała, że będzie gościć szczyt Wspólnoty Gospodarczej Azji i Pacyfiku (APEC) we Władywostoku. Spotkanie to odbyło się w 2012 r., a jego celem było pokazanie, że rosyjski zwrot ku Azji nie jest chwilowy. W obecnej sytuacji zyskał on bardziej geopolityczny wymiar – Rosja, obłożona sankcjami, stara się demonstrować, że ma jeszcze inne możliwości w obszarze handlu, technologii i inwestycji. Kierunek azjatycki może przynieść Rosji wymierne korzyści, ale zanim tak się stanie, będzie wymagał od niej wieloletnich starań. Sankcje, które powodują większą ostrożność azjatyckich partnerów w relacjach z Rosją, nie ułatwią tego procesu.

Wśród państw azjatyckich Chiny skupiają na sobie większość uwagi Kremla. W 2014 r. zauważalnie nasiliły się rosyjsko-chińskie kontakty na najwyższym szczeblu. W maju br. prezydent Putin z liczną delegacją udał się do Chin. W październiku br. chiński premier przyjechał z wizytą do Moskwy. Po prawie

¹²⁵ W. Putin, *Russia and APEC: Topical Issues and Prospects for Cooperation*, „Kremlin.Ru”, 17 października 2003 r., <http://eng.kremlin.ru/transcripts/7412>.

dziesięciu latach negocjacji Gazprom i China National Petroleum Corporation (CNPC) podpisały trzydziestoletni kontakt na dostawy gazu do Chin, obejmujący ok. 38 mld m³ rocznie, wycenionych na ok. 400 mld USD. Z punktu widzenia władz na Kremlu podpisanie kontraktu powinno zasygnalizować Unii Europejskiej perspektywę zmiany kierunku eksportu gazu z Europy do Azji¹²⁶. Jednak cena, jaką Chiny będą płacić Rosji za gaz, jest niższa niż płacona przez klientów z Europy. Ponadto eksport ma się rozpocząć nie wcześniej niż na początku 2019 r. (5 mld m³ na pierwszym etapie) i będzie wymagał minimum 55 mld USD inwestycji po stronie rosyjskiej¹²⁷. Bez odpowiedzi pozostaje pytanie, skąd Gazprom będzie czerpał długoterminowe zyski, jeżeli zachodnie rynki finansowe się przed nim zamknęły. Z perspektywy rynku gazowego reorientacja ta nie jest zatem zbyt wiarygodna.

Poza sektorem energetycznym, Rosja zabiegała o współpracę z Chinami na wielu innych płaszczyznach. Gazprombank, podobnie jak inne banki komercyjne (np. WTB24 czy Alfa-Bank), przygotowuje się do wprowadzenia chińskiego systemu płatniczego UnionPay. Rosyjski rząd również wykazuje zainteresowanie tym systemem jako modelem do stworzenia autonomicznego rosyjskiego systemu płatniczego, który musi być odporny na zachodnie sankcje (np. takie jak blokada kart VISA i MasterCard). Rosyjskie firmy coraz bardziej zwracają się w stronę giełd w Hongkongu i Szanghaju, jako że zachodnie rynki finansowe są dla nich zamknięte. Władze w Moskwie wprowadzają także zmianę w zasadach dwustronnej wymiany handlowej, polegającą na wykorzystywaniu walut narodowych, rubla rosyjskiego i chińskiego yuana. Rosyjski koncern Suchoj zawarł przedwstępną umowę na dostarczenie stu odrzutowców Superjet-100 do Chin¹²⁸, a chińscy inwestorzy otrzymali od firm rosyjskich kilka kontraktów na budowę obiektów infrastrukturalnych. Tradycyjnie zorientowany na eksport rosyjski przemysł nuklearny dostał kontrakty na budowę pływających elektrowni atomowych w Chinach. Więzi łączące rosyjskie i chińskie regiony

¹²⁶ Ju. Barsukow, A. Gabujew, *Kak razobrat' kitajskuju gramotu*, „Kommersant”, 15 września 2014 r., www.kommersant.ru/doc/2567331.

¹²⁷ W. Soldatkin, *Under Putin's Gaze, Gazprom Starts Mega-Pipeline to China*, „Reuters”, 1 września 2014 r., <http://uk.reuters.com/article/2014/09/01/uk-russia-gazprom-china-idUKKBN0GW2CH20140901>.

¹²⁸ I. Gorst, *Russia's Sukhoi Eyes Big Jet Deal with Chinese Company*, „Beyond Brics – Financial Times blog”, 26 marca 2014 r., <http://blogs.ft.com/beyond-brics/2014/03/26/russias-sukhoi-eyes-big-jet-deal-with-chinese-company>.

zostały sformalizowane. Rosyjskie i chińskie koleje prowadzą rozmowy na temat planów budowy ponad 7000 km linii kolei dużych prędkości, łączących Moskwę i Pekin (przewidywany koszt ich budowy to 230 mld USD)¹²⁹. Ogólnie rzecz biorąc, władze na Kremlu starają się w znacznym stopniu poszerzyć współpracę z Chinami, by zwiększyć swoje możliwości działania na arenie międzynarodowej, znacznie ograniczone zachodnimi sankcjami.

Pod wpływem sankcji władze na Kremlu rozszerzyły swoją dyplomację gospodarczą, która teraz nie ogranicza się do Chin. Rosja wysłała przedstawicieli do Indii, Indonezji, Mongolii i Wietnamu w celu zbadania możliwości współpracy. Co zaskakujące, zniosła embargo na broń nałożone na Pakistan i zainicjowała rozmowy z Islamabadem o dostarczeniu helikopterów szturmowych. Na Bliskim Wschodzie zabiegała w Egipcie o kontrakty wojskowe i o dostawy żywności, a w Iranie o wymianę ropy na towary. Grupę BRICS wykorzystuje do tego, by prezentować swój wizerunek jako jednej z nowych, rozwijających się potęg, przeciwstawiających się zachodniej dominacji gospodarczej i politycznej. Wobec napiętych stosunków z Zachodem rosyjska dyplomacja zaczęła odtwarzać relacje z krajami położonymi na wschodzie i na południu, usiłując udowodnić, że sankcje nie doprowadzą do zmiany polityki zagranicznej Rosji ani jej zachowania na obszarze poradzieckim.

¹²⁹ *Russia and China Want to Build the Longest High-Speed Railway in the World to Connect Them*, „AFP”, 17 października 2014 r., www.businessinsider.com/afp-china-russia-mull-high-speed-moscow-beijing-rail-line-report-2014-10.

PERSPEKTYWY

Zachodnie sankcje wobec Rosji sygnalizują istotną zmianę w stosunkach dwustronnych. Aneksja Krymu i wojna na wschodniej Ukrainie świadczą o nowej rosyjskiej filozofii nie tylko układania stosunków z sąsiadami, lecz także ustanawiania porządku bezpieczeństwa w Europie. Aby zmienić dotychczasowy rachunek polityczny Kremla, USA i UE sięgnęły po instrumenty stosowane wcześniej wobec niezwykle niebezpiecznych i represyjnych reżimów. Poglębia się jednocześnie przepaść między słyszaną jeszcze gdzieś niedługo retoryką, że Rosja jest strategicznym partnerem Zachodu, a przeczącą temu rzeczywistością. Nałożenie sankcji uwypukla, że Rosja jest dla Zachodu raczej strategicznym problemem, niż elementem podtrzymującym ład europejski. Ta zmiana w postrzeganiu wymaga zatem całościowej rewizji relacji z Rosją.

Jako że sankcje są stosunkowo świeże i zostały nałożone przez Zachód zaledwie kilka miesięcy temu, analiza ich wpływu na sytuację w Rosji musi mieć jedynie wstępny charakter. To, co można już zaobserwować, to raczej spotęgowanie niż zneutralizowanie przez politykę Kremla negatywnych skutków zachodnich restrykcji. Rosyjski establishment wydaje się na razie niezagrożony, jednakże pojawiają się elementy, które w dłuższej perspektywie mogą doprowadzić do upadku reżimu, co miało już niejednokrotnie miejsce w rosyjskiej historii. Jakość rządzenia w dzisiejszej Rosji spada, profesjonaliści są

wypychani poza system, jest niewielka szansa na utrzymanie choćby minimalnego wzrostu gospodarczego. Społeczeństwo jest niedoinformowane co do sytuacji wewnętrznej kraju, coraz silniej zachęca się je do rozwijania swoistego kultu Władimira Putina, bombarduje się je negatywnym wizerunkiem Zachodu jako elementu obcego i niebezpiecznego. Otrzeźwienie z tak silnie tworzonej iluzji może być jednak niezwykle bolesne i niebezpieczne, o czym najlepiej świadczą końcowe lata ZSRR.

Chociaż sankcje zaczynają już doskwierać Rosji, wciąż ma ona znaczny zasób instrumentów mogących łagodzić skutki spowolnienia gospodarczego w średnim okresie. To częściowo tłumaczy, dlaczego była tak mało podatna na korektę własnej polityki wobec Ukrainy. Zakładając, że sankcje nie zostaną szybko zdjęte, a ich wpływ na rosyjską gospodarkę będzie rósł, Kreml będzie w końcu musiał przemyśleć swoje podejście do Ukrainy i Zachodu oraz zastanowić się nad różnymi wariantami działania międzynarodowego, jakie mu jeszcze pozostały. Obecnie najbardziej prawdopodobne wydają się trzy kierunki działań: zwrot w stronę Chin, budowa oblężonej twierdzy oraz zwodnicza poprawa relacji z Zachodem.

Pełny zwrot w stronę Chin

Taki scenariusz zakłada otrzymanie potrzebnych kredytów i przyciągnięcie inwestycji, ale także rozwijanie wspólnych projektów technologicznych (Chiny jako impuls modernizacyjny zastępujący UE), zagospodarowanie rosyjskiego Dalekiego Wschodu i otrzymanie niezbędnego wsparcia dyplomatycznego na arenie międzynarodowej. Jest mało prawdopodobne, aby Chiny w pełni odwzajemniły motywację Rosji do budowania tak silnego i wielowymiarowego partnerstwa. Azjatycki kierunek polityki Kremla wynikający z problemów w relacjach z Zachodem będzie zatem skutkował podporządkowaniem i słabszą pozycją Rosji w sojuszu z Chinami. W trakcie zacieśniania związków może się okazać, że pozostawanie w cieniu azjatyckiego mocarstwa jest dla Rosji o wiele bardziej niebezpieczne niż rozwijanie opartych na jasnych zasadach relacji z Unią Europejską.

Budowa obłądzonej twierdzy

Wysokie poparcie społeczne dla polityki Kremla może skłonić władzę do działań konsolidujących obecny reżim autorytarny. W sprawach międzynarodowych priorytetem będzie utrzymanie kontroli nad obszarem poradzieckim, natomiast politykę wobec Azji charakteryzować będzie próba wybierania wielu partnerów państwowych i równoważenia ich wpływów. Z kolei w kwestiach wewnętrznych kluczowa będzie rozbudowa swoistego kultu Władimira Putina, militaryzacja życia publicznego oraz unowocześnienie gospodarki poprzez odgórne decyzje polityczne (*top-down modernisation*).

W odróżnieniu od czasów zimnej wojny niezwykle trudne będzie odcięcie rosyjskiego społeczeństwa od współczesnego świata i utrzymanie popularności prezydenta, w sytuacji kiedy zasoby finansowe państwa będą szybko kurczyły się pod wpływem sankcji gospodarczych nałożonych przez Zachód. Ponadto potencjalni partnerzy finansowi Rosji (prawdopodobnie z wyjątkiem Chin) będą ograniczać do minimum współpracę z Moskwą, aby uniknąć negatywnego działania ze strony państw, które wcześniej nałożyły sankcje na Rosję. Kraj ten, odizolowany od zachodnich rynków finansowych, nie będzie mógł zaoferować zagranicznym inwestorom stabilnych warunków (takich jak np. zabezpieczenie inwestycji), co zwiększy i tak już wcześniej wysokie ryzyko związane z udzielaniem kredytów i inwestowaniem. Problemy z pozyskiwaniem zewnętrznego finansowania będą głównym czynnikiem powodującym nierównowagę makroekonomiczną, a w konsekwencji możliwy wybuch społeczny.

Zwodnicza poprawa relacji z Zachodem

Kreml może zdecydować się na jeszcze lepsze kamuflowanie swojej agresywnej polityki wobec Ukrainy poprzez pozorowaną aktywność i przejmowanie inicjatywy w relacjach z państwami zachodnimi. Wobec członków UE zdeterminowanych do nakładania jak najostrzejszych sankcji Moskwa może wykonywać wiele pojednawczych gestów (tzw. ofensywa uroku). Do największych państw członkowskich Unii będzie wysyłać sugestie ustalenia warunków kompromisu (transakcji) w sprawie zakończenia ukraińskiego kryzysu.

Natomiast wobec Stanów Zjednoczonych będzie deklarować gotowość współpracy w walce z globalnymi zagrożeniami, przede wszystkim ze strony fundamentalistów islamskich w Afganistanie, Syrii i Iraku.

Równoległe z zarysowaną aktywnością dyplomatyczną Rosja może na pewien czas wstrzymać działania zbrojne na wschodzie Ukrainy i zaakceptować do pewnego stopnia obecność OBWE, jednakże bez spełnienia najważniejszych żądań Zachodu, tj. wycofania własnych sił zbrojnych z terytorium Ukrainy oraz przywrócenia kontroli na uznawanej przez społeczność międzynarodową całej granicy rosyjsko-ukraińskiej. Licząc na to, że obawiająca się konfliktu Unia Europejska będzie chciała jak najszybszej stabilizacji sytuacji na Ukrainie, Kreml będzie markował stopniowe zgadzanie się ze stawianymi warunkami w celu zawieszenia bądź odwołania unijnych sankcji.

Takie działanie pozwoli władzom Rosji na złagodzenie niektórych czynników odpowiedzialnych za spowolnienie gospodarcze kraju, większe zróżnicowanie europejskiego i amerykańskiego podejścia do sankcji, a jednocześnie pozostawi możliwość szybkiego wznowienia działań wojennych na wschodniej Ukrainie. Ponowna eskalacja konfliktu będzie tylko potęgowała frustrację wewnątrz Unii i rodziła wśród państw członkowskich wątpliwości co do sensowności nakładania nowych sankcji. Kreml próbowałby także maksymalizować w Europie poczucie, że nie ma sensu bronić „upadłego państwa”, jakim miałyby być już wtedy Ukraina. O wiele korzystniejsza dla UE byłaby wówczas rezygnacja ze wspierania prozachodnich dążeń Ukrainy w zamian za przywrócenie stabilnej i zyskowej współpracy z Rosją. Dlatego ważne jest, aby UE dokładnie określiła kryteria, jakimi mierzyć będzie otwartość Rosji na współpracę z Ukrainą w celu zażegnania kryzysu, zanim zdecyduje o zawieszeniu bądź całkowitym wycofaniu sankcji. Obecnie, ze względu na coraz częstsze przypadki łamania zawieszenia broni i powiększanie na wschodzie Ukrainy obszaru kontrolowanego przez prorosyjskich separatystów, UE powinna być gotowa do nałożenia wraz z USA nowych sankcji.

Prace nad tekstem zostały zakończone w listopadzie 2014 r.

ANEXSY

ANEKS 1.

LISTA OSÓB OBJĘTYCH SANKCJAMI

Sekcja 1. Krym i wschodnia Ukraina

UE
Szwajcaria
Japonia
Australia
Kanada
Norwegia
USA

Aksionow, Siergiej Waleriewicz

Wybrany na tzw. premiera Krymu przez Radę Najwyższą Krymu 27 lutego 2014 r. w obecności uzbrojonych prorosyjskich bojowników. („wybór” ten 1 marca został uznany za niekonstytucyjny przez Ołeksandra Turczynowa). Aktywnie lobbował za przeprowadzeniem „referendum” 16 marca.

Australia

Anosow, Wiktor Jurijewicz

Członek dużej grupy separatystów stacjonującej w Słowiańsku, w obwodzie donieckim, pod dowództwem Igora Girkina (Striełkowa).

UE
Szwajcaria
Norwegia
Australia
Kanada

Antiufiejew, Władimir

Były tzw. minister bezpieczeństwa państwa w separatystycznym regionie Naddniestrza. Od 9 czerwca 2014 r. był pierwszym wicepremierem tzw. Donieckiej Republiki Ludowej, zajmował się bezpieczeństwem i egzekwowaniem prawa. Jest odpowiedzialny za separatystyczną aktywność rządu tzw. Donieckiej Republiki Ludowej.

Australia

Apraksimow, Wiczesław Anatoliowicz

Członek dużej grupy separatystów stacjonującej w Słowiańsku, w obwodzie donieckim, pod dowództwem Igora Girkina (Striełkowa).

Arbuzow, Serhij

Ekonomista i polityk, związany z sektorem bankowym. Pierwszy wicepremier, następnie (do końca lutego 2014 r.) po odwołaniu rządu Mykoły Azarowa premier Ukrainy.

Azarow, Mykoła Janowicz

Polityk, premier Ukrainy do stycznia 2014 r.

Azarow, Ołeksij Mykołajowicz

Polityk i biznesmen, syn premiera Mykoły Azarowa. Właściciel przedsiębiorstw zlokalizowanych w Austrii.

Baszyrow, Marat

Tzw. prezes rady ministrów Ludowej Republiki Ługańska, powołany 8 lipca. Odpowiedzialny za separatystyczną aktywność tzw. rządu Republiki Ługańska.

Bieriezin, Fiodor

Tzw. wiceminister obrony Donieckiej Republiki Ludowej. Jest powiązany z Igorem Girkinem (Striełkowem), tzw. ministrem obrony Donieckiej Republiki Ludowej, odpowiedzialnym za naruszanie i zagrożenie integralności terytorialnej, suwerenności i niepodległości Ukrainy.

Bieriezowski, Denis Walentinowicz

Mianowany dowódcą ukraińskiej marynarki 1 marca 2014 r., następnego dnia złożył przysięgę krymskim siłom zbrojnym. Prokurator generalny wszczął przeciwko niemu postępowanie o zdradę stanu.

Bierjoza, Oleg

Tzw. minister spraw wewnętrznych Donieckiej Republiki Ludowej.

Biezler, Igor Nikołajewicz

Jeden z liderów samowolnej milicji z miasta Gorłówka. Przejął kontrolę nad Urzędem Bezpieczeństwa w Doniecku oraz nad budynkiem Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Gorłówce. Według Służby Bezpieczeństwa Ukrainy współpracuje z Igorem Striełkowem (Girkinem), jako jego podkomendny był zaangażowany w zamordowanie Wołodymyra Rybaka, członka rady miejskiej Gorłówki.

Bogatyrowa, Raisa Wasyliwna

Była wicepremier i minister zdrowia, przewodnicząca frakcji Partii Regionów w Radzie Najwyższej Ukrainy.

Bołotow, Walerij

Emerytowany oficer, jeden z liderów separatystycznej grupy tzw. Armii Południowego Wschodu, która okupowała budynek Urzędu Bezpieczeństwa w Ługańsku. Przed zajęciem budynków rządowych uczestniczył w nielegalnym pozyskiwaniu broni z Rosji i od lokalnych grup przestępczych.

Borodaj, Aleksandr Juriewicz

Tzw. premier Donieckiej Republiki Ludowej. Jest odpowiedzialny za separatystyczną działalność tzw. rządu Donieckiej Republiki Ludowej (8 czerwca br. oświadczył: „nasze wojska rozpoczynają specjalną operację przeciwko ukraińskim »faszystom«”), sygnatariusz memorandum w sprawie Noworosji.

Cariow, Oleg

Polityk i biznesmen. Członek Rady Najwyższej. Publicznie wzywał do utworzenia Federalnej Republiki Noworosji, składającej się z południowo-wschodnich regionów Ukrainy. W styczniu 2014 r. głosował za przyjęciem ustawy nakazującej organizacjom pozarządowym rejestrowanie się na liście „zagranicznych agentów”.

Cekow, Siergiej Pawłowicz

Wiceprzewodniczący Rady Najwyższej Ukrainy. Razem z Aksionowem zainicjował bezprawną dymisję rządu Autonomicznej Republiki Krymu. Grożąc zwolnieniem, wciągnął w to przedsięwzięcie Władimira Konstantinowa. Publicznie przyznał, że członkowie parlamentu Krymu zaprosili rosyjskich żołnierzy do przejścia Rady Najwyższej Krymu. Był jednym z pierwszych przywódców publicznie nawołujących do włączenia Krymu do Rosji.

Chodakowski, Aleksandr

Tzw. minister bezpieczeństwa Donieckiej Republiki Ludowej. Odpowiedzialny za działalność separatystyczną tzw. rządu Donieckiej Republiki Ludowej.

Chriakow, Aleksandr

Tzw. minister informacji i komunikacji masowej Donieckiej Republiki Ludowej. Odpowiedzialny za proseparatystyczną propagandę tzw. rządu Donieckiej Republiki Ludowej.

Cypkałow, Giennadij Nikołajowicz

Tzw. premier Ługańskiej Republiki Ludowej. Zastąpił na tym stanowisku Marata Bazyrowa.

Cyplakow, Siergiej Giennadiewicz

Jeden z liderów radykalnej organizacji tzw. Ludowej Milicji Donbasu. Brał udział w zajmowaniu budynków państwowych instytucji w obwodzie donieckim.

Czałyj, Aleksiej Michajłowicz

Tzw. burmistrz Sewastopola, powołany przez aklamację 23 lutego 2014 r., zaakceptował wybór. Aktywnie wspierał kampanię na rzecz odłączenia Sewastopola i przyłączenia do Rosji w referendum 16 marca 2014 r.

Czigrina, Oksana

Rzeczniczka tzw. rządu Ługańskiej Republiki Ludowej, sankcjonowała zestrzelenie ukraińskiego samolotu wojskowego, branie zakładników, walki nielegalnych uzbrojonych grup, które w konsekwencji doprowadziły do naruszenia integralności terytorialnej, niepodległości i jedności Ukrainy.

Gubariew, Paweł

Podaje się za jednego z liderów tzw. Donieckiej Republiki Ludowej. Domagał się rosyjskiej interwencji na wschodniej Ukrainie, także za pośrednictwem rosyjskich sił pokojowych. Jest powiązany z Igorem Girkinem (Striełkowem), tzw. ministrem obrony Donieckiej Republiki Ludowej, odpowiedzialnym za naruszanie i zagrożenie integralności terytorialnej, suwerenności i niepodległości Ukrainy. Odpowiedzialny za rekrutowanie separatystów i przejęcie kontroli nad budynkami rządowymi w Doniecku, obwołał się „ludowym zarządcą”. Odgrywa ważną rolę w działalności separatystów.

Gubariewa, Jekatierina

Tzw. minister spraw zagranicznych Donieckiej Republiki Ludowej. Wykorzystuje swoje konto do finansowania nielegalnego uzbrajania grup separatystycznych. Odpowiedzialna za naruszanie i zagrożenie integralności terytorialnej, suwerenności i niepodległości Ukrainy.

Ilkajew, Rusłan Junirowicz

Członek dużej grupy separatystów stacjonującej w Słowiańsku, w obwodzie donieckim, pod dowództwem Igora Girkina (Striełkowa).

Iwakin, Jurij

Tzw. minister spraw wewnętrznych Ługańskiej Republiki Ludowej. Odpowiedzialny za działalność separatystyczną tzw. rządu Ługańskiej Republiki Ludowej.

Iwaniuszczenko, Jurij

Polityk i biznesmen, deputowany Rady Najwyższej Ukrainy z ramienia Partii Regionów.

Jakymenko, Ołeksandr Hryhorowicz

Były szef Służby Bezpieczeństwa Ukrainy. Zdecydował o rozpoczęciu tzw. antyterrorystycznej operacji przeciwko protestującym na placu Niepodległości w Kijowie.

Janukowycz, Ołeksandr Wiktorowicz

Syn byłego prezydenta Ukrainy, biznesmen.

Janukowycz, Wiktor

Były prezydent Ukrainy.

Janukowycz, Wiktor Wiktorowicz

Syn byłego prezydenta Ukrainy, członek Rady Najwyższej Ukrainy.

Jarosz, Piotr Grigoriewicz

Szef Federalnego Urzędu Migracyjnego Krymu. Odpowiedzialny za systematyczne i przyspieszone wydawanie rosyjskich paszportów mieszkańcom Krymu.

Kakidzjanow, Igor

Jeden z przywódców sił zbrojnych tzw. Donieckiej Republiki Ludowej.

Kalinin, Ihor Ołeksandrowicz

Były doradca prezydenta Ukrainy, były szef Służby Bezpieczeństwa Ukrainy. Należy do tzw. rodziny, grupy zaufanych współpracowników Wiktora Janukowicza.

Kaluski, Aleksandr Aleksandrowicz

Tzw. wicepremier odpowiedzialny za sprawy społeczne Donieckiej Republiki Ludowej.

Karaman, Aleksandr

Protegowany rosyjskiego wicepremiera Dymitra Rogozina. Nowy minister spraw zagranicznych tzw. Donieckiej Republiki Ludowej, zastąpił Jekatierinę Gubariewą ok. 16 sierpnia. Pochodzi z Naddniestrza. Wcześniej zajmował stanowisko tzw. wicepremiera odpowiedzialnego za sprawy społeczne Donieckiej Republiki Ludowej.

Kariakin, Aleksiej

Tzw. przewodniczący Rady Najwyższej Ługańskiej Republiki Ludowej. Odpowiedzialny za działalność separatystyczną tzw. Rady Najwyższej. Odpowiedzialny za zwrócenie się do Rosji o uznanie niepodległości tzw. Ługańskiej Republiki Ludowej, sygnatariusz memorandum w sprawie Noworosji.

Kaurow, Walerij Władimirowicz

Określa się jako prezydent Republiki Noworosji, wzywał Rosję do wysłania wojsk na Ukrainę. Odpowiedzialny za naruszanie i zagrożenie integralności terytorialnej, suwerenności i niepodległości Ukrainy.

Klujew, Andrij Pietrowicz

Polityk, biznesmen, były szef administracji prezydenta Ukrainy.

Klujew, Siergiej Pietrowicz

Brat Andrieja Klujewa, biznesmen i polityk. W styczniu 2014 r. głosował za przyjęciem ustawy stojącej w sprzeczności z konstytucją Ukrainy, Konwencją o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności oraz międzynarodowymi zobowiązaniami Ukrainy.

Kłymenko, Ołeksandr

Były minister dochodów i wydatków Ukrainy.

Kononow, Władimir 'Car'

Tzw. minister obrony Donieckiej Republiki Ludowej, zastąpił Igora Girkina (Strielkowa).

Konstantinow, Władimir Andriejewicz

Jako przewodniczący Najwyższej Rady Autonomicznej Republiki Krymu, odegrał ważną rolę w podejmowaniu przez Radę Najwyższą decyzji o „referendum” wymierzonym w terytorialną integralność Ukrainy oraz wzywał głosujących do popierania niepodległości Krymu.

Koziura, Oleg Grigoriewicz

Urzędujący szef Federalnego Urzędu Migracyjnego w Sewastopolu. Odpowiedzialny za systematyczne i przyspieszone wydawanie rosyjskich paszportów mieszkańcom Krymu.

Kurczenko, Siergiej Witaljowicz

Biznesmen, twórca grupy firm Gaz Ukraina 2009, kontrolującej większość rynku gazu na Ukrainie. Właściciel i prezes klubu piłkarskiego Metalist Charków.

Lagin, Roman

Szef Centralnej Komisji Wyborczej tzw. Donieckiej Republiki Ludowej. Organizował referendum 11 maja dotyczące samostanowienia tzw. Donieckiej Republiki Ludowej

Litwinow, Borys

Przewodniczący tzw. Rady Naczelnej Donieckiej Republiki Ludowej, będącej politycznym źródłem organizacji nielegalnego referendum prowadzącego do proklamowania tzw. Donieckiej Republiki Ludowej sankcjonującej naruszenie integralności terytorialnej, niepodległości i jedności Ukrainy.

Łukasz, Jelena Leonidowna

Polityk, prawnik, deputowana Partii Regionów, była minister sprawiedliwości.

Małofiejew, Konstantin Waleriewicz

Bliski współpracownik separatystów na wschodniej Ukrainie i Krymie. Wcześniej zatrudniał Borodaja, tzw. premiera Donieckiej Republiki Ludowej, oraz spotykał się z Aksionowem, tzw. premierem Republiki Krymu, podczas anektowania Krymu. Władze Ukrainy wszczęły przeciwko niemu śledztwo w sprawie udzielania separatystom wsparcia finansowego. Wielokrotnie publicznie opowiadał się za przyłączeniem Krymu i Ukrainy do Rosji. W szczególności w czerwcu 2014 r. stwierdził: „nie jest możliwe włączenie całej Ukrainy do Rosji. Wschodu [Ukrainy] – być może”. Dlatego włączył się w działania mające wesprzeć destabilizację wschodniej Ukrainy.

Małychin, Aleksandr

Szef Centralnej Komisji Wyborczej tzw. Ługańskiej Republiki Ludowej. Organizował referendum 11 maja, dotyczące samostanowienia tzw. Ługańskiej Republiki Ludowej.

Małyszew, Michaił

Odpowiedzialny za administrowanie krymskim referendum. W rosyjskim systemie odpowiedzialny za zatwierdzenie (podpisanie) wyników referendum.

Miedwiediew, Walerij

Odpowiedzialny za administrowanie krymskim referendum. W rosyjskim systemie odpowiedzialny za zatwierdzenie (podpisanie) wyników referendum.

Miedwiedczuk, Wiktor

Ukraiński polityk, oligarcha, szef prorosyjskiej organizacji Ukraiński Wybór.

Mieniajło, Siergiej Iwanowicz

Urzędujący gubernator ukraińskiego anektowanego miasta Sewastopola.

Mozgowoj, Aleksiej

Jeden z przywódców uzbrojonych grup na wschodniej Ukrainie. Odpowiedzialny za szkolenie separatystów do walk przeciwko ukraińskim siłom rządowym.

Muradow, Gieorgij Lwowicz

Tzw. wicepremier Krymu i pełnomocny przedstawiciel Krymu u prezydenta Putina.

Musijenko, Walerij Kostiantynowicz

Członek dużej uzbrojonej grupy stacjonującej w Słowiańsku w obwodzie donieckim, pod dowództwem Igora Girkina (Strielkowa).

Nikitin, Wasyl

Tzw. wiceprezes Rady Ministrów Ługańskiej Republiki Ludowej (były tzw. premier Ługańskiej Republiki Ludowej oraz rzecznik tzw. Armii Południowego Wschodu). Odpowiedzialny za separatystyczną działalność tzw. rządu Ługańskiej Republiki Ludowej i za stanowisko tzw. Armii Południowego Wschodu uniemożliwiające przeprowadzenie wyborów prezydenckich w tzw. Ługańskiej Republice Ludowej ze względu na „nowy” status tego regionu.

Nosatow, Aleksandr Michajłowicz

Zastępca dowódcy Floty Czarnomorskiej, kontradmirał odpowiedzialny za dowodzenie rosyjskimi siłami okupującymi ukraińskie terytorium.

Pinczuk, Andriej Juriewicz

Tzw. minister bezpieczeństwa publicznego Donieckiej Republiki Ludowej.

Płotnicki, Igor

Tzw. minister obrony Ługańskiej Republiki Ludowej. Odpowiedzialny za separatystyczną działalność tzw. rządu Ługańskiej Republiki Ludowej.

Pokońska, Natalia Władimirowna

Prokurator Krymu. Aktywnie wspierała aneksję Krymu przez Rosję.

Ponomariow, Wiaczesław

Samozwańczy burmistrz Słowiańska. Wzywał Putina do wysłania rosyjskich wojsk do ochrony miasta, później prosił o dostawę broni. Zaangażowany w porwania, m.in. ukraińskiej reporterki Irmy Krat i Simona Ostrowskiego, reportera Vice News (oboje zostali wypuszczeni), a także obserwatorów OBWE.

Portnow, Andrij Wołodymyrowicz

Były doradca prezydenta Ukrainy.

Procenko, Jurij Ołeksandrowicz

Członek dużego ugrupowania zbrojnego stacjonującego w Słowiańsku w obwodzie donieckim, pod dowództwem Igora Girkina (Striełkowa).

Prokopiw, German

Dowódca tzw. Gwardii Ługańskiej. Brał udział w przejęciu budynku Służby Bezpieczeństwa w Ługańsku. Blisko powiązany z tzw. Armią Południowego Wschodu.

Pszonka, Artiem Wiktorowicz

Syn byłego prokuratora generalnego, zastępca szefa frakcji Partii Regionów w Radzie Najwyższej Ukrainy.

Pszonka, Wiktor Pawłowicz

Były prokurator generalny Ukrainy.

Purgin, Andrij

Szef organizacji „Republika Doniecka”, aktywny uczestnik i organizator akcji separatystów, koordynator akcji tzw. rosyjskich turystów w Doniecku. Współzałożyciel „Cywilnej inicjatywy Donbasu na rzecz Unii Euroazjatyckiej”.

Puszylin, Denys

Jeden z liderów tzw. Donieckiej Republiki Ludowej. Uczestniczył w zajmowaniu budynków regionalnej administracji. Aktywny rzecznik separatystów.

Ratuszniak, Wiktor Iwanowicz
Były wiceminister spraw wewnętrznych.

Rodkin, Andriej Nikołajewicz
Moskiewski reprezentant tzw. Donieckiej Republiki Ludowej.

Rudienko, Mirosław Władimirowicz
Dowódca tzw. Ludowej Milicji Donbasu.

Sawieljew, Oleg Gienrichowicz
Minister ds. Krymu. Odpowiedzialny za włączenie anektowanej Autonomicznej Republiki Krymu do Rosji.

Stawicki, Edward
Minister paliw i energii Ukrainy.

Strielkow, Igor (Girkin, Igor Wsiewołodowicz)
Zidentyfikowany jako pracownik Głównej Dyrekcji Wywiadu Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej (GRU). Zaangażowany w wydarzenia w Słowiańsku. Współpracownik Siergieja Aksionowa, samozwańczego premiera Krymu (odpowiedzialny za bezpieczeństwo).

Szeremet, Michaił Siergiejewicz
Tzw. pierwszy wicepremier Krymu. Odegrał kluczową rolę w zorganizowaniu i przeprowadzeniu referendum z 16 marca, dotyczącego połączenia z Rosją. W czasie referendum dowodził tzw. prorosyjskimi siłami samoobrony na Krymie.

Szewczenko, Igor Siergiejewicz
Urzędujący prokurator Sewastopola. Aktywnie uczestniczył w rosyjskiej aneksji Sewastopola.

Tabacznyk, Dmytro Wołodymyrowicz
Były minister nauki i edukacji.

Temirgaliew, Rustam Ilmirowicz
Jako wiceprzewodniczący Rady Ministrów Krymu odegrał ważną rolę w podejmowaniu przez Radę Najwyższą Krymu decyzji o przeprowadzeniu „referendum” uderzającego w integralność terytorialną Ukrainy. Aktywnie lobbował za integracją Krymu z Rosją.

Tkaczow, Aleksandr Nikołajewicz

Gubernator Kraju Krasnodarskiego. Odznaczony medalem za „wyzwolenie Krymu” przez urzędującego szefa Autonomicznej Republiki Krymu za wsparcie bezprawnej aneksji Krymu. Przy tej okazji wskazano, że był jedną z pierwszych osób, które poparły „nowe” władze Krymu.

Totoonow, Aleksandr Borisowicz

Członek Rosyjskiego Komitetu Kultury, Nauki i Informacji. Pierwszego marca publicznie wspierał rozlokowanie rosyjskich sił na Ukrainie.

Turczeniuk, Igor

Faktyczny dowódca wojsk rosyjskich rozlokowanych na Krymie (Rosja wciąż oficjalnie je określa jako „lokalne oddziały samoobrony”).

Wasin, Ołeh Anatolijowicz

Członek dużego uzbrojonego ugrupowania stacjonującego w Słowiańsku w obwodzie donieckim, pod dowództwem Igora Girkina (Strielkowa).

Zacharczenko, Aleksandr

Tzw. premier Donieckiej Republiki Ludowej, zastąpił Aleksandra Borodaja.

Zacharczenko, Witalij Jurijowicz

Podejrzany o działalność przestępczą na Ukrainie, defraudację ukraińskich funduszy państwowych i ich nielegalny transfer za granicę. Prowadzone jest przeciwko niemu postępowanie dochodzeniowe.

Zdriliuk, Serhij Anatolijowicz

Starszy doradca Igora Girkina (Strielkowa), odpowiedzialny za akcje zagrażające integralności terytorialnej, niepodległości i niezależności Ukrainy.

Zima, Piotr Anatolijowicz

Powołany 3 marca 2014 r. na stanowisko szefa Krymskiej Służby Bezpieczeństwa (utworzonej 11 marca 2014 r. z byłych krymskich oficerów Służby Bezpieczeństwa Ukrainy) przez tzw. premiera Aksionowa. Przekazywał Rosyjskiej Służbie Wywiadu informacje o aktywistach Euromajdanu i obrońcach praw człowieka na Krymie. Odegrał ważną rolę w wypieraniu władz ukraińskich z Krymu.

Żerebcow, Jurij

Doradca marszałka Rady Najwyższej Krymu, jeden z głównych organizatorów referendum 16 marca, podważającego integralność terytorialną Ukrainy.

Sekcja 2. Rosyjski rząd, wojsko, parlament i administracja

Abisow, Siergiej

Przyjmując nominację na stanowisko tzw. ministra spraw wewnętrznych Republiki Krymu, złożoną przez prezydenta Rosji (dekret nr 301) 5 maja 2014 r., oraz działając jako tzw. minister spraw wewnętrznych, podważył integralność terytorialną, niepodległość i jedność państwa ukraińskiego.

Babakow, Aleksandr Michajłowicz

Deputowany Dumi Państwowej, członek komisji zajmującej się tworzeniem prawa ukierunkowanego na rozwój wojska i przemysłu w Rosji. Ważny członek partii Jedna Rosja, biznesmen inwestujący na Ukrainie i na Krymie.

Bachin, Arkadij Wiktorowicz

Pierwszy wiceminister obrony.

Bieławiencew, Oleg Jewgieniewicz

Pełnomocny przedstawiciel prezydenta Rosji w tzw. Krymskim Obwodzie Federalnym, niestały członek Rosyjskiej Rady Bezpieczeństwa. Odpowiedzialny za implementację konstytucyjnych prerogatyw rosyjskiego prezydenta, na terytorium anektowanej Autonomicznej Republiki Krymu.

Biesieda, Siergiej Orestowicz

Dowódca wydziału piątego Federalnej Służby Bezpieczeństwa Rosji (FSB). Jako starszy oficer FSB dowodzi służbami odpowiedzialnymi za operacje wywiadowcze i aktywność międzynarodową.

Bogdanowski, Nikołaj

Generał pułkownik, starszy oficer rosyjskich sił zbrojnych, do czerwca 2014 r. dowódca Centralnego Okręgu Wojskowego, następnie mianowany pierwszym zastępcą Szefa Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej.

Bortnikow, Aleksandr Wasiliewicz

Stały członek Rady Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej, szef Federalnej Służby Bezpieczeństwa Rosji (FSB). Jako członek Rady Bezpieczeństwa doradza przy koordynowaniu krajowej polityki bezpieczeństwa, uczestniczy w tworzeniu rosyjskiej polityki zagrażającej integralności terytorialnej, niezależności i niepodległości Ukrainy.

Bułgakow, Dmitrij Witaliewicz

Generał, starszy oficer rosyjskich sił zbrojnych, wiceminister obrony Rosji.

Buszmin, Jewgienij Wiktorowicz

Wicemarszałek Rady Federacji Rosji. 1 marca 2014 r. publicznie wsparł w Radzie Federacji rozlokowanie rosyjskich sił na Ukrainie.

Diegtiariew, Michaił Władimirowicz

Członek Dumy Państwowej. 23 maja 2014 r. ogłosił otwarcie *de facto* „ambasady” tzw. Donieckiej Republiki Ludowej w Moskwie. Jego działania podważają lub zagrażają integralności terytorialnej, niezależności i niepodległości Ukrainy.

Dżabarow, Władimir Michaiłowicz

Pierwszy wicemarszałek Komisji Spraw Międzynarodowych Rady Federacji Rosji. 1 marca 2014 r. publicznie wsparł w Radzie Federacji rozlokowanie rosyjskich sił na Ukrainie.

Fradkow, Michaił Jefimowicz

Stały członek Rady Bezpieczeństwa Rosji. Szef wywiadu zagranicznego Rosji. Jako członek Rady Bezpieczeństwa doradza w sprawach bezpieczeństwa, jest zaangażowany w tworzenie rosyjskiej polityki zagrażającej integralności terytorialnej, niezależności i niepodległości Ukrainy.

Gałkin, Aleksandr

Dowódca rosyjskiego Południowego Okręgu Wojskowego, którego oddziały są na Krymie i przez który przeszła większość rozlokowywanych tam wojsk. Przejął dowodzenie Flotą Czarnomorską. Jest odpowiedzialny za część rosyjskiej obecności na Krymie, co zagraża niezależności Ukrainy, wspiera władze Krymu w ograniczaniu demonstracji przeciwko referendum o inkorporacji do Rosji.

Gierasimow, Walerij Wasiliewicz

Szef Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej, pierwszy zastępca ministra obrony Rosji, generał. Odpowiedzialny za masowe rozlokowanie wojsk rosyjskich wzdłuż granicy z Ukrainą oraz za eskalację sytuacji.

Gromow, Aleksiej Aleksiejewicz

Jako pierwszy zastępca szefa administracji prezydenta, jest odpowiedzialny za instruowanie rosyjskich mediów, aby te prezentowały opinie przychylne separatystom na Ukrainie i aneksji Krymu oraz zapewniające wsparcie dla destabilizacji wschodniej Ukrainy i aneksji Krymu.

Gryzłow, Boris Wiczesławowicz

Stały członek Komitetu Bezpieczeństwa Rosji. Jego zadaniem jest zapewnienie doradztwa i koordynacja krajowej polityki bezpieczeństwa. Jest zaangażowany w tworzenie rosyjskiej polityki zagrażającej integralności terytorialnej, niezależności i niepodległości Ukrainy.

Ignatienko, Witalij Nikiticz

Pierwszy wiceprzewodniczący Komitetu Spraw Zagranicznych Rady Federacji.

Kadyrow, Ramzan Achmadowicz

Prezydent Czeczenii. Wspierał nielegalną aneksję Krymu i wkroczenie sił zbrojnych na Ukrainę. 14 czerwca stwierdził, że zrobi wszystko, aby wskrzesić Krym. Dlatego został odznaczony medalem za „wyzwolenie Krymu” przez przywódcę Autonomicznej Republiki Krymu za wsparcie zapewnione bezprawnej aneksji Krymu. Dodatkowo 1 czerwca 2014 r. ogłosił gotowość do wysłania 74 000 czeczeńskich ochotników na Ukrainę, jeżeli będzie to konieczne.

Kałasznikow, Leonid Iwanowicz

Pierwszy wiceprzewodniczący Komisji Spraw Zagranicznych Dumy. 20 marca 2014 r. zagłosował za przyjęciem projektu włączenia „Republiki Krymu i miasta Sewastopol” do Rosji jako kolejnych podmiotów federacji.

Kliszas, Andriej Aleksandrowicz

Przewodniczący Komisji Prawa Konstytucyjnego Rady Federacji Rosji. 1 marca 2014 r. publicznie wspierał w Radzie Federacji rozlokowanie rosyjskich wojsk na Ukrainie. W publicznym wystąpieniu próbował uzasadnić rosyjską interwencję militarną na Ukrainie, twierdząc, że prezydent Ukrainy popiera apel władz Krymu do prezydenta Rosji o wykorzystanie wojska do pomocy przy ochronie mieszkańców Krymu.

Kowatidi, Olga Fiedorowna

Członek Rady Federacji z anektowanej Autonomicznej Republiki Krymu.

Kozak, Dmitrij Nikołajewicz

Wicepremier. Odpowiedzialny za nadzorowanie integracji anektowanej Autonomicznej Republiki Krymu do Rosji.

Kozicyn, Nikołaj

Dowódca sił kozackich. Odpowiedzialny za dowodzenie separatystami występującymi przeciwko ukraińskim siłom rządowym.

Kulikow, Walerij Władimirowicz

Zastępca dowódcy Floty Czarnomorskiej, kontradmirał odpowiedzialny za dowodzenie rosyjskimi siłami okupującymi terytorium Ukrainy.

Lebiediew, Oleg Władimirowicz

Pierwszy wicemarszałek Komisji Stosunków z Krajami Wspólnoty Niepodległych Państw, Integracji Euroazjatyckiej i Relacji z Rodakami Dumi Państwowej. 20 marca 2014 r. głosował za przyjęciem projektu federalnej ustawy konstytucyjnej o zaakceptowaniu włączenia Republiki Krymu do Federacji Rosyjskiej i o nowych podmiotach Federacji Rosyjskiej, Republice Krymu i Federalnym Mieście Sewastopolu.

Lebiediew, Igor Władimirowicz

Wicemarszałek Dumi Państwowej. 20 marca 2014 r. głosował za projektem ustawy konstytucyjnej o zaakceptowaniu włączenia Republiki Krymu do Federacji Rosyjskiej i o nowych podmiotach Federacji Rosyjskiej, Republice Krymu i Federalnym Mieście Sewastopolu.

Lewiczew, Nikołaj Władimirowicz

Wicemarszałek Dumi Państwowej. 20 marca 2014 r. głosował za przyjęciem projektu federalnej ustawy konstytucyjnej o zaakceptowaniu włączenia Republiki Krymu do Federacji Rosyjskiej i o nowych podmiotach Federacji Rosyjskiej, Republice Krymu i Federalnym Mieście Sewastopolu.

Margielow, Michaił Witaliewicz

Przewodniczący Federalnej Komisji ds. spraw zagranicznych.

Matwijenko, Walentina Iwanowa

Marszałek Rady Federacji. 1 marca 2014 r. publicznie wspierała w Radzie Federacji rozlokowanie rosyjskich wojsk na Ukrainie.

Mielnikow, Iwan Iwanowicz

Pierwszy wicemarszałek Dumi Państwowej. 20 marca 2014 r. głosował za przyjęciem projektu federalnej ustawy konstytucyjnej o zaakceptowaniu włączenia Republiki Krymu do Federacji Rosyjskiej i o nowych podmiotach Federacji Rosyjskiej, Republice Krymu i Federalnym Mieście Sewastopolu.

Mironow, Siergiej Michaiłowicz

Członek Rady Dumi Państwowej, przywódca frakcji Sprawiedliwa Rosja. Inicjator uchwalenia prawa pozwalającego Rosji na interwencję wojskową na terenie innego państwa, bez zgody tego państwa lub zgody traktatowej, pod pretekstem ochrony rosyjskich obywateli.

Mizulina, Jelena Borisowna

Pomysłodawczyni i współtwórczyni propozycji legislacyjnych zezwalających regionom leżącym na terenie innych państw na przyłączenie się do Rosji bez zgody władz centralnych tego państwa.

Morow (Murow), Jewgienij Aleksiejewicz

Szef Federalnej Służby Ochrony Federacji Rosyjskiej, ochraniającej i zapewniającej komunikację najważniejszych osób w państwie. Generał armii, były oficer KGB.

Naryszkin, Siergiej Jewgieniewicz

Marszałek Dumy Państwowej. Publicznie wspierał rozlokowanie rosyjskich wojsk na Ukrainie oraz umowę włączenia Krymu do Rosji i powiązane akty prawne.

Naumiec, Aleksiej Wasiliewicz

Generał major armii rosyjskiej. Dowódca 76. dywizji powietrznodesantowej zaangażowanej w rosyjską obecność na terytorium Ukrainy, zwłaszcza podczas nielegalnej aneksji Krymu.

Niewierow, Siergiej Iwanowicz

Wiceprzewodniczący Dumy Państwowej, członek partii Jedna Rosja. Odpowiedzialny za wszczęcie procesu legislacyjnego zmierzającego do integracji anektowanego Krymu do Rosji.

Nikitin, Władimir Stiepanowicz

Pierwszy wiceprzewodniczący Komisji Stosunków z Krajami Wspólnoty Niepodległych Państw, Integracji Euroazjatyckiej i Relacji z Rodakami Dumy Państwowej. 20 marca 2014 r. głosował za przyjęciem projektu federalnej ustawy konstytucyjnej o zaakceptowaniu włączenia Republiki Krymu do Federacji Rosyjskiej i o nowych podmiotach Federacji Rosyjskiej, Republice Krymu i Federalnym Mieście Sewastopolu.

Nurgaliew, Raszyd Gumarowicz

Stały członek i zastępca Sekretarza Komisji Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej. Jako członek Komisji Bezpieczeństwa, będącej ciałem doradczym i koordynatorem krajowych kwestii bezpieczeństwa, był zaangażowany w tworzenie rosyjskiej polityki zagrożającej integralności terytorialnej, suwerenności i niepodległości Ukrainy.

Ozierow, Wiktor Aleksiejewicz

Przewodniczący Komisji Bezpieczeństwa i Obrony Rady Federacji. 1 marca 2014 r. w imieniu Komisji Bezpieczeństwa i Obrony publicznie poparł w Radzie Federacji rozmieszczenie rosyjskich wojsk na Ukrainie.

Pantielejew, Oleg Jewgieniewicz

Pierwszy wiceprzewodniczący Komisji Spraw Parlamentarnych. 1 marca 2014 r. publicznie wspierał w Radzie Federacji rozmieszczenie rosyjskich wojsk na Ukrainie.

Patruszew, Nikołaj Płatonowicz

Stały członek Sekretariatu Rady Bezpieczeństwa Rosji. Jako członek Komisji Bezpieczeństwa, będącej ciałem doradczym i koordynatorem krajowych kwestii bezpieczeństwa, był zaangażowany w tworzenie rosyjskiej polityki zagrażającej integralności terytorialnej, suwerenności i niepodległości Ukrainy.

Pligin, Władimir Nikołajewicz

Przewodniczący Komisji Prawa Konstytucyjnego Dumy Państwowej. Odpowiedzialny za ułatwianie przyjmowania prawa dotyczącego aneksji Krymu i Sewastopola do Rosji.

Puszkow, Aleksiej Konstantinowicz

Przewodniczący Komisji Spraw Międzynarodowych Dumy Państwowej.

Rogozin, Dmitrij Olegowicz

Wicepremier Rosji. Publicznie wzywał do aneksji Krymu.

Ryżkow, Nikołaj Iwanowicz

Członek Komisji Spraw Federalnych, Polityki Regionalnej i Północnej Rady Federacji Rosji. 1 marca publicznie wspierał w Radzie Federacji rozmieszczenie rosyjskich wojsk na Ukrainie.

Sadowienko, Jurij Eduardowicz

Generał porucznik, wysoki rangą przedstawiciel rosyjskiej armii.

Saliukow, Oleg Leonidowicz

Generał pułkownik, wysoki rangą przedstawiciel rosyjskiej armii.

Sidorow, Anatolij Aleksiejewicz

Dowódca oddziałów rozlokowanych na Krymie z Zachodniego Okręgu Wojskowego. Odpowiedzialny za część rosyjskiej obecności na Krymie, uderzającej w niezależność Ukrainy, oraz za wsparcie władz Krymu w zapobieganiu publicznym demonstracjom przeciwko referendum i inkorporacji do Rosji.

Siergun, Igor Dmitriewicz

Szef GRU (Głównego Zarządu Wywiadu), wiceprzewodniczący Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej. Generał porucznik. Odpowiedzialny za działalność oficerów GRU na wschodniej Ukrainie.

Słucki, Leonid Eduardowicz

Przewodniczący Komisji Wspólnoty Niepodległych Państw Dumy Państwowej. Członek Liberalno-Demokratycznej Partii Rosji. Aktywnie wspierał wykorzystanie rosyjskich sił zbrojnych na Ukrainie i aneksję Krymu.

Szamanow, Władimir

Dowódca rosyjskich sił powietrznodesantowych. Generał pułkownik. Jako wysoki przedstawiciel wojska odpowiedzialny za rozmieszczenie rosyjskich wojsk powietrznodesantowych na Krymie.

Szwiecowa, Ludmiła Iwanowna

Wiceprzewodnicząca Dumy Państwowej, członkini partii Jedna Rosja, odpowiedzialna za rozpoczęcie procesu legislacyjnego zmierzającego do włączenia anektowanej Autonomicznej Republiki Krymu do Rosji.

Timczenko, Giennadij

Biznesmen, twórca Volga Group, powołanej do zarządzania jego majątkiem.

Totoonow, Aleksandr Borisowicz

Członek Komisji Kultury, Nauki i Informacji Rady Federacji. 1 marca 2014 r. publicznie wspierał w Radzie Federacji rozmieszczenie rosyjskich wojsk na Ukrainie.

Trawkin, Walerij Juriowicz

Oficer Głównego Zarządu Wywiadu Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej.

Wasiliew, Władimir Abdualijewicz

Wicemarszałek Dumy Państwowej. 20 marca 2014 r. głosował za przyjęciem projektu federalnej ustawy konstytucyjnej o zaakceptowaniu włączenia Republiki Krymu do Federacji Rosyjskiej i o nowych podmiotach Federacji Rosyjskiej, Republice Krymu i Federalnym Mieście Sewastopolu.

Witko, Aleksandr Wiktorowicz

Dowódca Floty Czarnomorskiej, wiceadmiral. Odpowiedzialny za dowodzenie rosyjskimi siłami okupującymi ukraińskie terytorium.

Wodołacki, Wiktor Pietrowicz

Przewodniczący (ataman) Związku Rosyjskich i Zagranicznych Wojsk Kozackich, deputowany Dumy Państwowej. Wspierał aneksję Krymu, a rosyjscy Kozacy byli aktywnie zaangażowani w konflikt na Ukrainie po stronie prorosyjskich separatystów. 20 marca 2014 r. głosował za przyjęciem projektu federalnej ustawy konstytucyjnej o zaakceptowaniu włączenia Republiki Krymu do Federacji Rosyjskiej i o nowych podmiotach Federacji Rosyjskiej, Republice Krymu i Federalnym Mieście Sewastopolu.

Worobiow, Jurij Leonidowicz

Wicemarszałek rady Federacji. 1 marca publicznie poparł w Radzie Federacji rozmieszczenie wojsk rosyjskich na Ukrainie. Ponadto głosował za uchwaleniem odpowiednich regulacji.

Żeleznia, Siergiej Władimirowicz

Wicemarszałek Dumy Państwowej. Aktywnie wspierał użycie wojsk rosyjskich na Ukrainie oraz aneksję Krymu. Osobiście prowadził demonstrację poparcia dla wykorzystania wojsk rosyjskich na Ukrainie.

Żurowa, Swietłana Siergiejewna

Pierwsza wiceprzewodnicząca Komisji Spraw Zagranicznych dumy Państwowej. 20 marca 2014 r. głosowała za przyjęciem projektu federalnej ustawy konstytucyjnej o zaakceptowaniu włączenia Republiki Krymu do Federacji Rosyjskiej i o nowych podmiotach Federacji Rosyjskiej, Republice Krymu i Federalnym Mieście Sewastopolu.

Żyrinowski, Władimir Wolfowicz

Członek Rady Dumy Państwowej, przewodniczący Liberalno-Demokratycznej Partii Rosji. Aktywnie wspierał wykorzystanie wojsk na Ukrainie i aneksję Krymu.

Sekcja 3. Administracja i współpracownicy Putina

Czemiezow, Siergiej Wiktorowicz

Bliski współpracownik Putina, razem służyli w KGB w Dreźnie, jest obecnie członkiem władz partii Jedna Rosja. Zasiada w zarządzie Rostiechu, najważniejszej państwowej firmy zajmującej się produkcją przemysłową i obronną. Rostiech poprzez podległą spółkę Technopromeksport planuje budowę elektrowni na Krymie. Ponadto za pośrednictwem Rosoboroneksport ma wspierać integrację krymskiego przemysłu obronnego z rosyjskim.

Fursienko, Andriej

Współpracownik i długoletni znajomy Putina, członek spółdzielni Oзеро, skupiającej wpływowych współpracowników rosyjskiego prezydenta. W latach 2004–2012 minister edukacji, od 2012 r. asystent Putina.

Głazjew, Siergiej

Polityk i ekonomista. Od czerwca 2012 r. doradca Putina ds. koordynacji działań rządowych agencji na rzecz utworzenia Unii Celnej Białorusi, Kazachstanu i Rosji. Publicznie wzywał do aneksji Krymu.

Iwanow, Siergiej

Szef administracji biura wykonawczego prezydenta Rosji. Były wicepremier i minister obrony, oficer KGB w Leningradzie, wieloletni znajomy Putina.

Iwanow, Wiktor Pietrowicz

Dyrektor rosyjskiego Urzędu Kontroli Obrotu Narkotykami i Środkami Psychotropowymi (FSKN), członek Rady Bezpieczeństwa Rosji, były oficer KGB w Leningradzie, uczestnik wojny w Afganistanie, były członek i przewodniczący Rady Dyrektorów koncernu Ałmaz-Antiej i Aeroflot, Jeden z najbliższych współpracowników Putina.

Jakunin, Władimir

Prezes Kolei Rosyjskich. Członek spółdzielni Oзеро, skupiającej bliskich współpracowników Putina.

Kisieliow, Dmitrij Konstantinowicz

Powołany prezydenckim dekretem z grudnia 2013 r. na stanowisko szefa Rosyjskiej Federalnej Państwowej Agencji informacyjnej „Rossija Siewodnia”, odgrywającej ważną rolę w rozwijaniu rosyjskiej propagandy dotyczącej rozmieszczania rosyjskich wojsk na Ukrainie.

Kowalczuk, Jurij Walentinowicz

Wieloletni znajomy Putina. Członek spółdzielni Oзеро, skupiającej wpływowych współpracowników rosyjskiego prezydenta. Odnosi korzyści z bliskich powiązań z decydentami. Jest w zarządzie Banku Rossija (posiada 38% jego udziałów), uznawanego za prywatny bank wyższych funkcjonariuszy publicznych. Po aneksji Krymu Bank Rossija otworzył oddziały na Krymie i w Sewastopolu, wspierając tym samym integrację z Rosją. Ponadto bank ten ma znaczące udziały w National Media Group, która kontroluje stacje telewizyjne aktywnie wspierające politykę władz rosyjskich zmierzającą do destabilizacji Ukrainy.

Kożyn, Władimir Igoriewicz

Od maja 2014 r. asystent Putina ds. współpracy wojskowo-technicznej, wcześniej szef prezydenckiego biura zarządzania nieruchomościami.

Rotenberg, Arkadij Romanowicz

Długoletni znajomy Putina i jego sparringowy partner w dżudo. Podczas kadencji Putina dorobił się wielkiego majątku. Faworyzowany przez decydentów przy uzyskiwaniu państwowych kontraktów. Jego przedsiębiorstwa otrzymywały wiele lukratywnych kontraktów przy organizacji igrzysk olimpijskich w Soczi. Współzałożyciel firmy Strojgasmontaż, zajmującej się budową gazociągów i sieci energetycznych, oraz Banku SMP (Siewiernyj Morskoj Put'). Jest głównym udziałowcem firmy Giprotransmost, która uzyskała kontrakt na budowę mostu na Krym, co przyczynia się do integracji z Rosją i podważa integralność terytorialną Ukrainy.

Rotenberg, Boris

Wieloletni znajomy Putina. Współzałożyciel firmy Strojgasmontaż, zajmującej się budową gazociągów i sieci energetycznych, oraz Banku SMP (Siewiernyj Morskoj Put'), prezes klubu piłkarskiego Dynamo Moskwa.

Sieczin, Igor

Doradca Putina, członek lobby byłych pracowników służb specjalnych, były oficer GRU.

Surkow, Władisław Juriewicz

Współpracownik Putina, uważany za głównego ideologa Kremla, organizator działań mających na celu aktywizację lokalnych społeczności w celu osłabienia ukraińskiej władzy na Krymie.

Szamałow, Nikołaj Tierientiewicz

Wieloletni znajomy Putina. Współzałożyciel spółdzielni Oзеро, skupiającej wpływową grupę współpracowników rosyjskiego prezydenta. Odnosi korzyści z bliskich powiązań z decydentami. Jest w zarządzie Banku Rossija (posiada 10% jego udziałów), uznawanego za prywatny bank wyższych funkcjonariuszy publicznych. Po aneksji Krymu Bank Rossija otworzył oddziały na Krymie i w Sewastopolu, wspierając tym samym integrację z Rosją. Ponadto bank ten ma znaczące udziały w National Media Group, która kontroluje stacje telewizyjne aktywnie wspierające politykę władz rosyjskich zmierzającą do destabilizacji Ukrainy.

Szczegolew, Igor

Od maja 2012 r. współpracownik Putina, wcześniej minister komunikacji i mass mediów.

Uszakow, Jurij Wiktorowicz

Dyplomata, od maja 2012 r. doradca Putina ds. polityki zagranicznej.

Wołodin, Wiaczesław Wiktorowicz

Pierwszy zastępca szefa administracji prezydenckiej. Odpowiedzialny za nadzorowanie politycznej integracji anektowanego Krymu.

ANEXS 2. LISTA PODMIOTÓW OBJĘTYCH SANKCJAMI

Sekcja 1. Banki i instytucje finansowe

- ★ **Kanada**
Bank Moskwy
- ★ **USA** **Australia** **Kanada**
Bank Rossija
- ★ **Kanada**
Bank WTB
- ★ **Kanada**
Ekspobank
- ★ **Kanada**
Gazprombank
- ★ **USA** **Australia** **Kanada**
InwestKapitałBank
- ★ **Kanada**
Roseniergobank
- ★ **UE** **Australia** **Kanada** **Norwegia**
Rossijskij Nacionalnyj Kommierczeskij Bank
- ★ **Kanada**
Rossijskij Sielskochozjastwiennyj Bank (Rossielchozbank)
- ★ **USA**
Sbierbank Rossii

- ★ USA Australia Kanada
SMP Bank (Siewiernyj Morskoj Put')
- ★ USA Kanada
Sobinbank
- ★ USA Kanada
Strojtransgaz Inwestkapitałbank
- ★ Kanada
Wnieszekonombank (WEB)
- ★ USA Kanada
Zest Leasing
- ★ Kanada
Ekspobank

Sekcja 2. Przedsiębiorstwa

- ★ Kanada
Abros
- ★ USA Australia Kanada
Aquanika
- ★ UE Australia Kanada Norwegia Szwajcaria
Azowskij Likiero-Wodocznyj Zawod
- ★ USA Kanada
Bazalt (Nauczno-Proizwodstviennoje Objedinenie)
- ★ UE USA Japonia Australia Norwegia
Czernomornieftiegaz
- ★ UE Kanada Norwegia Szwajcaria
Dobrolot
- ★ USA
Dołgoprudnienskoje Nauczno-Proizwodstviennoje Priedprijatije
- ★ UE USA Japonia Australia Kanada Norwegia Szwajcaria
Fieodosijskoje Priedprijatije po Obiespieczeniju Nieftieproduktami
- ★ UE Australia Kanada Norwegia
Gosudarstwiennaja Sudochodnaja Kompanija „Kierczenskaja Paromnaja Pierieprawa”
- ★ UE Kanada Norwegia
Gosudarstviennoje Priedprijatije „Kierczenskij Morskoj Torgowyj Port”
- ★ UE Australia Kanada Norwegia
Gosudarstviennoje Priedprijatije Agrofirma „Magaracz”
Nacionalnogo Instituta Winograda i Wina

- ★ UE USA Australia Kanada Norwegia
Gosudarstwiennie Priedprijatije Uniwersał-Awia (cała grupa)
- ★ UE Australia Kanada Norwegia
Gosudarstwiennij Konciern Nacionalnoje Proizwodstwiennie-Agrarnoje
Objedinienije „Massandra”
- ★ USA
Iżewskij Maszynostroitielnyj Zawod
- ★ USA Kanada
Konciern Kałasznikow
- ★ UE USA Szwajcaria Australia Kanada Norwegia
Konciern Ałmaz-Antiej
- ★ USA Kanada
Konciern Radioelektronnyje Tiechnologii (KRET)
- ★ USA Kanada
Konciern Sozwiezdije
- ★ USA Kanada
Konstruktorskoje Biuro Priborostrojenija
- ★ USA
Maszynostroitielnyj Zawod imieni M.I. Kalinina
- ★ USA
Mytiszcinskij Maszynostroitielnyj Zawod
- ★ USA
Nauczno-Issledowatielskij Institut Priborostrojenija imieni W.W. Tichomirowa
- ★ Kanada
Nowatek
- ★ USA Kanada
Objedinionnaja Sudostroitielnaja Korporacija
- ★ USA
Rostiech
- ★ USA Australia
Russkoje Wriemia
- ★ USA Kanada
Sachatrans
- ★ UE Australia Kanada Norwegia
Sanatorium „Niżniaja Orienda”
- ★ UE Australia Kanada Norwegia
Siewastopolskij Morskoj Torgowyj Port
- ★ USA Australia Kanada
Strojgasmontaż (cała grupa)
- ★ USA Australia Kanada
Strojtransgaz (cała grupa)

- ★ USA Australia
Transoil
- ★ USA
Urałwagonzawod
- ★ USA Australia Kanada
Volga Group
- ★ USA Kanada
Wojenno-Promyszlennaja Korporacija „Nauczno-Proizwodstwiennoj
Objedinienije Maszynostrojenija”
- ★ UE Australia Kanada Norwegia
Zawod Szampanskich Win „Nowyj Swiet”

Sekcja 3. Tak zwane państwa, ich administracja i siły zbrojne

- ★ UE Australia Kanada Norwegia Szwajcaria
Tzw. Armia Południowego Wschodu
- ★ UE Australia Kanada Norwegia Szwajcaria
Tzw. Batalion Wostok
- ★ UE Australia Kanada Norwegia Szwajcaria USA
Tzw. Doniecka Republika Ludowa
- ★ UE Kanada Norwegia Szwajcaria
Tzw. Federalne Państwo Noworosji
- ★ UE Australia Kanada Norwegia Szwajcaria
Tzw. Gwardia Ługańska
- ★ UE Australia Kanada Norwegia Szwajcaria
Tzw. Ludowa Milicja Donbasu
- ★ UE Australia Kanada Norwegia Szwajcaria USA
Tzw. Ługańska Republika Ludowa
- ★ UE Australia Kanada Norwegia Szwajcaria
Tzw. Międzynarodowy Związek Stowarzyszeń Publicznych „Wielka Armia Dońska”
- ★ UE Kanada Norwegia Szwajcaria
Tzw. Sobol

ANEKS 3.

LISTA PODMIOTÓW OBJĘTYCH SANKCJAMI FINANSOWYMI

Sekcja 1. Banki

- ★ **USA** **Kanada**
Bank Moskwy
- ★ **UE** **USA** **Kanada** **Norwegia** **Szwajcaria**
Bank WTB
- ★ **UE** **USA** **Kanada** **Norwegia** **Szwajcaria**
Gazprombank
- ★ **Australia**
InwestKapitałBank
- ★ **UE** **USA** **Kanada** **Norwegia** **Szwajcaria**
Rossijskij Sielskochozjajstwiennyj Bank (Rossielchozbank)
- ★ **USA** **Australia** **Kanada** **Norwegia** **Szwajcaria**
Sbierbank Rossii
- ★ **USA** **Australia** **Kanada** **Norwegia** **Szwajcaria**
Wnieszekonombank (WEB)

Sekcja 2. Przedsiębiorstwa

- ★ UE USA Norwegia
Gazprom i Gazprom Nieft
- ★ USA
Łukoil
- ★ USA Kanada
Nowatek
- ★ UE Kanada
Oboronprom
- ★ UE USA Japonia Norwegia
Rosnieft
- ★ USA
Rostiech
- ★ UE USA Norwegia
Transnieft
- ★ UE Norwegia
Objedinionnaja Awiaostroitel'naja Korporacija
- ★ UE Norwegia
Urałwagonzawod

ANEXS 4.

★ OGRANICZENIA DOTYCZĄCE TECHNOLOGII PODWÓJNEGO WYKORZYSTANIA ★

Sekcja 1. Lista rosyjskich podmiotów objętych ograniczeniami eksportu technologii podwójnego zastosowania z UE i Norwegii

Bazalt	przedsiębiorstwo państwowe; produkcja maszyn do produkcji broni i amunicji
Chemcomposite	materiały do zastosowań cywilnych i wojskowych
Koncern Almaz-Antiej	przedsiębiorstwo państwowe; broń, amunicja, badania rozwojowe
Koncern Kałasznikow	broń palna
Sirius	optoelektronika dla celów cywilnych i wojskowych
Stankoinstrument	mechanika dla celów cywilnych i wojskowych
Technologii Maszynostrojenija	amunicja
Tulskij Orużejnyj Zawod	systemy obrony
Wysokotocznyje Kompleksy	systemy przeciwlotnicze i przeciwczołgowe

Sekcja 2. Lista rosyjskich podmiotów objętych ograniczeniami eksportu technologii podwójnego zastosowania z USA

Abris	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Abris-KEY	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Abris-Technology	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Aleks Pichtin	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.

Aleksandr Czeremyszyn	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Aleksandr Georgiewicz	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Aleksandr Kuzniecowa	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Aleksandr W. Brinduk	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Aleksandr Wiediaszkin	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Aleksiej Iwanow Żurawlew	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Aleksiej Kułakow	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Aleksiej Markow	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Aleksiej Połynkow	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Anastasija Archipowa	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Andriej Gruzdiev	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Andriej W. Gromadskich	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Andriej Władimirowicz Saponczik	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Anna W. Libiec	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Anton Chramow	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Anton Juriewicz Aleksiejew	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Anton Lebediew	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Apieks	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Apieks Jekatierinburg	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Apieks Sankt Peterburg	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Aquanika	Domniemanie odmowy	79 FR 24561, 5/1/14.
Arsenal	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Atrilor	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Awia Grupp	Domniemanie odmowy	79 FR 24561, 5/1/14.
Awia Grupp Nord	Domniemanie odmowy	79 FR 24561, 5/1/14.
Awiton	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Bazalt	Domniemanie odmowy	79 FR 42455, 7/22/14.
Best Komp Grupp	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Bitrejt	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
CJSC Zest	Domniemanie odmowy	79 FR 24561, 5/1/14.
Denis A. Kiza	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
DM Link	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Dmitrij Andriejew	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Dmitrij Awiericzew	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Dmitrij Jeżow	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Dmitrij Koczanow	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Dmitrij M. Rodow	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Dmitrij Moroz	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Dmitrij Rachimow	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Dmitrij Szegurow	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.

Dmitrij W. Łuchanin	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Forward Electronics	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Gierman Derkacz	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Igor Samusiew	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Incorporated Electronics Systems	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Iwan Komarow	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Iwan Zubariew	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Jekatierina Parfienowa	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Jelena Kuzniecowa	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Jelizawieta Krapiwina	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Jewgienij L. Biriukow	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Jewgienij Wiktorowicz	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Julija L. Molkowa-Połuch	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Jurij A. Kraszeninnikow	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Jurij Sawin	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Jurij Wasiliewicz Kuzminow	Domniemanie odmowy	77 R 61256, 10/9/12.
Kiriłł A. Stiechowski	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Kiriłł Drozdow	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Kiriłł Pieczorin (Starodworski)	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Konciern Kałasznikow	Domniemanie odmowy	79 FR 42455, 7/22/14.
Konciern Ałmaz-Antiej	Domniemanie odmowy	79 FR 42455, 7/22/14.
Konciern Radioelektronnyje Tiechnologii (KRET)	Domniemanie odmowy	79 FR 42455, 7/22/14.
Konciern Sozwezdije	Domniemanie odmowy	79 FR 42455, 7/22/14.
Konstruktorskoje Biuro Priborostrojenija	Domniemanie odmowy	79 FR 42455, 7/22/14.
Ludmiła W. Talianowa	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Magnietar	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Maksim Jewgieniewicz Iwakin	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
MaksiTiechGrupp	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Marija Łomowa	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Mark Gofman	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Mekom	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Melkom	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Michaił Dawidowicz	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Michaił Karpuszyń	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Michaił Winogradow	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Miegieł	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
MIG Engineering	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Mikro Komponent	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Niewa Elektronika	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Nikołaj Bragin	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.

Nova Technologies	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Oksana Timochina	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Oleg Koszkin	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Oleg Kuniłow	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Olga Naumowa	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Olga Pachmutowa	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Olga Pietrowna Kuzniecowa	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Olga Ruzmanowa	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/2012.
Olga W. Bobrikowa	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
000 Elektrotechnika	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Pawieł Griszanzowicz	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Peterburgskaja Elektronnaja Kompanija	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Petersburg Electronic Company Warehouse	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
ProEksKom	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Radel	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Ramil Jarułowicz Magżanow	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Rawil Mukminowicz Bagautdinow	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
RCM Group	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Roman Jelisiejew	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Sachatrans	Domniemanie odmowy	79 FR 24561, 5/1/14.
Saranskaja Elektronnaja Kompanija	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
SCTB Engineering	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Siergiej G. Juropow	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Siergiej Jewgieniewicz Klinow	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Siergiej Kojnow	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Siergiej Nikołajewicz Sanajew	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Sistema WP	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
SpekElectronGroup	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Spiecelkom	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Stanisław Bierzowiec	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Stanisław Bołt	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Stanisław Orielski	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Strojgasmontaż	Domniemanie odmowy	79 FR 24561, 5/1/14.
Strojtransgaz (000)	Domniemanie odmowy	79 FR 24461, 5/1/14.
Strojtransgaz (0A0)	Domniemanie odmowy	79 FR 24561, 5/1/14.
Strojtransgaz (Grupa STG)	Domniemanie odmowy	79 FR 24561, 5/1/14.
Strojtransgaz-M	Domniemanie odmowy	79 FR 24561, 5/1/14.
Timur Nikołajewicz Jedigiejew	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Trasoil	Domniemanie odmowy	79 FR 24561, 5/1/14.
Urałwagonzawod	Domniemanie odmowy	79 FR 42455, 7/22/14.
Video Logic	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.

Volga Group	Domniemanie odmowy	79 FR 24561, 5/1/14.
Wadim Szulecki	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Walentina Mazałowa	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Wiaczesław J. Szyllin	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Wiktor Bokowoj	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Witalij Nagornyj	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Władimir Dawidienko	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Władimir Safraonow	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Władimir Wiktorowicz Ławrow	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Władisław A. Sokołow	Domniemanie odmowy	77 FR 61256, 10/9/12.
Wojenno-Promyszlennaja Korporacja NPO Maszynostrojenija	Domniemanie odmowy	79 FR 42455, 7/22/14.
Wsierossijskij Nauczno-Issledowatielskij Institut Eksperimentalnoj Fiziki	Rozpatrywane indywidualnie	62 FR 35334, 6/30/97 66 FR 24267, 5/14/01 75 FR 78883, 12/17/10 76 FR 30000, 5/24/11.

ANEKS 5. **SANKCJE DOTYCZĄCE** **GŁĘBINOWEJ EKSPLORACJI** **ROPY NAFTOWEJ I GAZU**

Sekcja 1. Lista produktów do głębinowej eksploracji ropy naftowej objętych restrykcjami UE

Kod CN	Opis
7304 11 00	Rury przewodowe w rodzaju stosowanych do rurociągów ropy naftowej lub gazu, bez szwu, ze stali nierdzewnej
7304 19 10	Rury przewodowe w rodzaju stosowanych do rurociągów ropy naftowej lub gazu, bez szwu, żelazne lub ze stali, o średnicy zewnętrznej nieprzekraczającej 168,3 mm (z wyjątkiem wyrobów ze stali nierdzewnej lub żeliwa)
7304 19 30	Rury przewodowe w rodzaju stosowanych do rurociągów ropy naftowej lub gazu, bez szwu, żelazne lub ze stali, o średnicy zewnętrznej przekraczającej 168,3 mm, ale nieprzekraczającej 406,4 mm (z wyjątkiem wyrobów ze stali nierdzewnej lub żeliwa)
7304 19 90	Rury przewodowe w rodzaju stosowanych do rurociągów ropy naftowej lub gazu, bez szwu, żelazne lub ze stali, o średnicy zewnętrznej przekraczającej 406,4 mm (z wyjątkiem wyrobów ze stali nierdzewnej lub żeliwa)
7304 22 00	Rura płuczkowa ze stali nierdzewnej, bez szwu, w rodzaju stosowanych do wierceń ropy naftowej lub gazu
7304 23 00	Rura płuczkowa żelazna lub ze stali, bez szwu, w rodzaju stosowanych do wierceń ropy naftowej lub gazu (z wyjątkiem wyrobów ze stali nierdzewnej lub żeliwa)
7304 29 10	Rury okładzinowe i przewody rurowe żelazne lub ze stali, bez szwu, w rodzaju stosowanych do wierceń ropy naftowej lub gazu, o średnicy zewnętrznej nieprzekraczającej 168,3 mm (z wyjątkiem wyrobów z żeliwa)
7304 29 30	Rury okładzinowe i przewody rurowe żelazne lub ze stali, bez szwu, w rodzaju stosowanych do wierceń ropy naftowej lub gazu, o średnicy zewnętrznej przekraczającej 168,3 mm, ale nieprzekraczającej 406,4 mm (z wyjątkiem wyrobów z żeliwa)
7304 29 90	Rury okładzinowe i przewody rurowe żelazne lub ze stali, bez szwu, w rodzaju stosowanych do wierceń ropy naftowej lub gazu, o średnicy zewnętrznej przekraczającej 406,4 mm (z wyjątkiem wyrobów z żeliwa)
7305 11 00	Rury przewodowe w rodzaju stosowanych do rurociągów ropy naftowej lub gazu, o przekroju poprzecznym w kształcie koła, o średnicy zewnętrznej przekraczającej 406,4 mm, żelazne lub ze stali, spawane wzdłużnie łukiem krytym
7305 12 00	Rury przewodowe w rodzaju stosowanych do rurociągów ropy naftowej lub gazu, o przekroju poprzecznym w kształcie koła, o średnicy zewnętrznej przekraczającej 406,4 mm, żelazne lub ze stali, spawane wzdłużnie (z wyjątkiem produktów spawanych wzdłużnie łukiem krytym)

7305 19 00	Rury przewodowe w rodzaju stosowanych do rurociągów ropy naftowej lub gazu, o przekroju poprzecznym w kształcie koła, o średnicy zewnętrznej przekraczającej 406,4 mm, z wyrobów walcowanych płaskich żelaznych lub ze stali (z wyjątkiem wyrobów spawanych wzdłużnie)
7305 20 00	Rury okładzinowe w rodzaju stosowanych do wierceń ropy naftowej lub gazu, o przekroju poprzecznym w kształcie koła, o średnicy zewnętrznej przekraczającej 406,4 mm, z wyrobów walcowanych płaskich żelaznych lub ze stali
7306 11	Rury przewodowe w rodzaju stosowanych do rurociągów ropy naftowej lub gazu, spawane, z wyrobów walcowanych płaskich ze stali nierdzewnej, o średnicy zewnętrznej nieprzekraczającej 406,4 mm
7306 19	Rury przewodowe w rodzaju stosowanych do rurociągów ropy naftowej lub gazu, spawane, z wyrobów walcowanych płaskich żelaznych lub ze stali, o średnicy zewnętrznej nieprzekraczającej 406,4 mm (z wyjątkiem wyrobów ze stali nierdzewnej lub żeliwa)
7306 21 00	Rury okładzinowe i przewody rurowe w rodzaju stosowanych do wierceń ropy naftowej lub gazu, spawane, z wyrobów walcowanych płaskich ze stali nierdzewnej, o średnicy zewnętrznej nieprzekraczającej 406,4 mm
7306 29 00	Rury okładzinowe i przewody rurowe w rodzaju stosowanych do wierceń ropy naftowej lub gazu, spawane, z wyrobów walcowanych płaskich żelaznych lub ze stali, o średnicy zewnętrznej nieprzekraczającej 406,4 mm (z wyjątkiem wyrobów ze stali nierdzewnej lub żeliwa)
8207 13 00	Narzędzia do wiercenia w kamieniu lub do wierceń ziemnych, wymienne, z częściami roboczymi ze spiekanych węglików metali lub cermetali
8207 19 10	Narzędzia do wiercenia w kamieniu lub do wierceń ziemnych, wymienne, z częściami roboczymi z diamentu lub z diamentów spiekanych
8413 50	Pompy wyporowo-tłokowe do cieczy, napędzane mechanicznie (z wyjątkiem objętych podpozycją 8413 11 i 8413 19, pomp paliwa, oleju lub chłodziwa do tłokowych silników spalinowych i pomp do betonu)
8413 60	Obrotowe pompy wyporowe do cieczy, napędzane mechanicznie (z wyjątkiem objętych podpozycją 8413 11 i 8413 19 i pomp paliwa, oleju lub chłodziwa do tłokowych silników spalinowych)
8413 82 00	Podnośniki do cieczy (z wyjątkiem pomp)
8413 92 00	Części podnośników do cieczy, niesklasyfikowane w innym miejscu
8430 49 00	Maszyny do wierceń lub do głębienia szybów, do wiercenia w ziemi lub wydobywania minerałów lub rud, bez własnego napędu i niehydrauliczne (z wyjątkiem maszyn do drażenia tuneli i narzędzi obsługiwanych ręcznie)
ex 8431 39 00	Części maszyn objętych pozycją 8428, niesklasyfikowane w innym miejscu
ex 8431 43 00	Części maszyn do wierceń lub do głębienia szybów objętych podpozycją 8430 41 lub 8430 49, niesklasyfikowane w innym miejscu
ex 8431 49	Części maszyn objętych pozycją 8426, 8429 i 8430, niesklasyfikowane w innym miejscu
8705 20 00	Samojedne wieże wiertnicze
8905 20 00	Platformy wiertnicze lub produkcyjne, pływające lub podwodne
8905 90 10	Pełnomorskie latarnie, statki pożarnicze, dźwigi pływające i inne jednostki pływające, których zdolność żegluga ma drugorzędne znaczenie wobec ich podstawowej funkcji (z wyjątkiem pogłębiarek, pływających lub podwodnych platform wiertniczych lub produkcyjnych; statków rybackich i okrętów wojennych)

Sekcja 2. Rosyjskie firmy energetyczne, na które nałożono ograniczenia w transferze technologii

Gazprom
Gazprom Nieft
Łukoil
Rosnieft
Surgutnieftegaz

Sekcja 3. Lista produktów do głębinowej eksploatacji ropy naftowej objętych restrykcjami USA

7304110000	Rury przewodowe, w rodzaju stosowanych do rurociągów ropy naftowej lub gazu, bez szwu, ze stali nierdzewnej
7304191020	Rury przewodowe, w rodzaju stosowanych do rurociągów ropy naftowej lub gazu, bez szwu, żelazne (inne niż żeliwne) lub ze stali (z wyl. ze stali nierdzewnej), o średnicy zewnętrznej nieprzekraczającej 114,3 mm.
7304191050	Rury przewodowe, w rodzaju stosowanych do rurociągów ropy naftowej lub gazu, bez szwu, żelazne (inne niż żeliwne) lub ze stali (z wyl. ze stali nierdzewnej), o średnicy zewnętrznej przekraczającej 114,3 mm ale nieprzekraczającej 406,4 mm.
7304191080	Rury przewodowe, w rodzaju stosowanych do rurociągów ropy naftowej lub gazu, bez szwu, żelazne (inne niż żeliwne) lub ze stali (z wyl. ze stali nierdzewnej), o średnicy zewnętrznej przekraczającej 114,3 mm, ale nieprzekraczającej 406,4 mm.
7304195020	Rura okładzinowa i przewód rurowy, bez szwu, w rodzaju stosowanych do wierceń ropy naftowej lub gazu, ze stali stopowej, nie nierdzewnej, o średnicy zewnętrznej nieprzekraczającej 114,3 mm
7304195050	Rura okładzinowa i przewód rurowy, bez szwu, w rodzaju stosowanych do wierceń ropy naftowej lub gazu, ze stali stopowej, nie nierdzewnej, o średnicy zewnętrznej przekraczającej 114,3 mm, ale nieprzekraczającej 406,4 mm
7304195080	Rura okładzinowa i przewód rurowy, bez szwu, w rodzaju stosowanych do wierceń ropy naftowej lub gazu, ze stali stopowej, nie nierdzewnej, o średnicy zewnętrznej przekraczającej 406,4 mm
7304220000	Rura płuczkowa, w rodzaju stosowanych do wierceń ropy naftowej lub gazu ze stali nierdzewnej
7304233000	Rura płuczkowa, w rodzaju stosowanych do wierceń ropy naftowej lub gazu z żelaza lub stali niestopowej
7304236000	Rury do wydobycia ropy naftowej ze stali stopowej innej niż stal nierdzewna
7304241000	Obudowa rury do ropy naftowej wykonana ze stali nierdzewnej
7304246000	Przewód rurowy do ropy naftowej wykonany ze stali nierdzewnej
7304291055	Obudowa rury do ropy naftowej wykonana z żelaza lub niestopowej stali
7304293155	Obudowa rury do ropy naftowej wykonana z innego stopu stali niż stal nierdzewna
7304295000	Rura okładzinowa i przewód rurowy do ropy naftowej wykonany z żelaza lub niestopowej stali
7304296100	Rura okładzinowa i przewód rurowy do ropy naftowej wykonany ze stopu stali innego niż stal nierdzewna
7305111000	Rury przewodowe, w rodzaju stosowanych do rurociągów ropy naftowej lub gazu, wzdłużnie spawane z krytym łukiem, średnicy zewnętrznej przekraczającej 406,4 mm, z żelaza lub stali niestopowej, o przekroju kołowym
7305115000	Rury przewodowe, w rodzaju stosowanych do rurociągów ropy naftowej lub gazu, wzdłużnie spawane z krytym łukiem, o średnicy zewnętrznej przekraczającej 406,4 mm, ze stali stopowej, o przekroju kołowym
7305121000	Rury przewodowe, w rodzaju stosowanych do rurociągów ropy naftowej lub gazu, wzdłużnie spawane, o średnicy zewnętrznej przekraczającej 406,4 mm, z żelaza lub ze stali niestopowej, o przekroju kołowym
7305125000	Rury przewodowe, w rodzaju stosowanych do rurociągów ropy naftowej lub gazu, wzdłużnie spawane, o średnicy zewnętrznej przekraczającej 406,4 mm, ze stali stopowej, o przekroju kołowym
7305191000	Rury przewodowe, w rodzaju stosowanych do rurociągów ropy naftowej lub gazu, o średnicy zewnętrznej przekraczającej 406,4 mm, z żelaza lub ze stali niestopowej, o przekroju kołowym
7305195000	Rury przewodowe, w rodzaju stosowanych do rurociągów ropy naftowej lub gazu, o średnicy zewnętrznej przekraczającej 406,4 mm, ze stali stopowej, o przekroju kołowym spawane lub nitowane
7305203000	Rury okładzinowe, w rodzaju stosowanych do wierceń przy poszukiwaniu ropy naftowej lub gazu, o przekroju poprzecznym w kształcie koła, o średnicy zewnętrznej przekraczającej 406,4 mm, z żelaza lub niestopowej stali
7305207000	Rury okładzinowe, w rodzaju stosowanych do wierceń przy poszukiwaniu ropy naftowej lub gazu, o przekroju poprzecznym w kształcie koła, o średnicy zewnętrznej przekraczającej 406,4 mm, ze stopów stali
7306110000	Rury przewodowe w rodzaju stosowanych do rurociągów ropy naftowej lub gazu, nie bezszwowe, ze stopów stali nierdzewnej
7306191000	Rury przewodowe w rodzaju stosowanych do rurociągów ropy naftowej lub gazu, nie bezszwowe, ze stopów żelaza lub stali nierdzewnej

7306195000	Rury przewodowe w rodzaju stosowanych do rurociągów ropy naftowej lub gazu, nie bezszwowe, ze stopów stali innych niż stal nierdzewna
7311000000	Żeliwne lub stalowe kontenery do przechowywania skompresowanego lub skroplonego gazu
7613000000	Aluminiowe kontenery do przechowywania skompresowanego lub skroplonego gazu
8207130000	Narzędzia do wiercenia w skale i ziemi, z częściami pracującymi wykonanymi z cermetu (metaloceramiki)
8207191030	Wiertła udarowe do wiercenia w skale, koronki wiertnicze i rozwiertaki, wykonane z metali nieszlachetnych, oraz części do nich
8207192030	Obrotowe wiertła do wierceń w skale, koronki wiertnicze i rozwiertaki, wykonane z metali nieszlachetnych, oraz części do nich
8207195030	Narzędzia do wiercenia w skale lub wierceń w ziemi, wykonane z metali nieszlachetnych, oraz części do nich
8413500010	Szyby naftowe i pompy tłokowe do ropy naftowej
8413600050	Szyby naftowe i pompy wyporowe do ropy naftowej
8413820000	Podnośniki cieczy
8413920000	Części do podnośników cieczy
8421398020	Elektroniczne filtry do przemysłowego oczyszczania gazu
8421398030	Sprzęt do przemysłowego oczyszczania gazu
8421398040	Sprzęt do oddzielania gazu
8430494000	Platformy morskie do wydobycia ropy i gazu
8430498010	Maszyny obrotowe do wiercenia lub głębinia szybów do wydobycia ropy naftowej i gazu
8430498020	Maszyny do wiercenia lub głębinia szybów do wydobycia ropy i gazu
8431390050	Części do wykorzystania wyłącznie lub głównie do maszyn do wydobycia ropy i gazu z pozycji od 8425 do 8430
8431434000	Morskie platformy do wydobycia ropy i gazu i części do produkcji platform z podpozycji 8430.41 lub 8430.49
8431438010	Części do maszyn wiertniczych do wydobycia ropy i gazu z podpozycji 8430.49 z wyjątkiem części do platform wiertniczych wykorzystywanych na morzu
8431438090	Części do maszyn do wierceń z podpozycji 8430.41 lub 8430.49
8479899850	Przewody wykorzystywane na polach naftowych i sprzęt wykorzystywany w odwiertach
8705200000	Samojezdne wieże wiertnicze
8708998175	Części i akcesoria do pojazdów z pozycji 8750.20
8905200000	Platformy wiertnicze lub produkcyjne, pływające lub podwodne

SPIS ILUSTRACJI

Tabela 1. Instytucje wywiadu finansowego odpowiedzialne za efektywność sankcji USA	28
Tabela 2. Zestawienie ilościowe sankcji wprowadzonych przeciwko Rosji	40
Tabela 3. Udział konsumpcji i inwestycji we wzroście PKB Rosji w latach 2008–2013.....	50
Tabela 4. Podział rosyjskich oligarchów na tzw. krąg petersburski i moskiewski	79
Wykres 1. Wpływ kryzysów finansowych na PKB Rosji w latach 1994–2013	48
Wykres 2. Inflacja i kurs wymiany rubla w latach 2000–2014.....	49
Wykres 3. Przepływy kapitału do i z Rosji, 2010–2014 (miliardy USD).....	51
Wykres 4. Nakłady na środki trwałe, 2009–2016 (dane roczne, zmiana w procentach)	52
Wykres 5. Wzrost konsumpcji w Rosji, 2000–2013 (dane roczne, zmiana w procentach).....	54
Wykres 6. Ceny ropy naftowej i realny wzrost PKB, 2000–2015 (dane roczne, w procentach).....	55
Wykres 7. Rosyjski eksport towarów, 2009–2015 (miliardy USD)	56
Wykres 8. Emisja rosyjskich obligacji międzynarodowych (miliardy USD)	58
Wykres 9. Stosunek do międzynarodowej izolacji Rosji w związku z polityką władz wobec Ukrainy	60
Wykres 10. Stosunek do sankcji politycznych i ekonomicznych nałożonych przez Zachód na Rosję	60
Wykres 11. Opinie Rosjan na temat skutków zachodnich sankcji	61
Wykres 12. Społeczne poparcie dla polityki Władimira Putina	63

NOTY O AUTORACH

Jarosław Ćwiek-Karpowicz

Doktor nauk humanistycznych w zakresie nauki o polityce. Jest kierownikiem Biura Badań i Analiz w Polskim Instytucie Spraw Międzynarodowych, we wcześniejszych latach koordynator Programu ds. Europy Wschodniej i Południowo-Wschodniej. Zajmuje się bezpieczeństwem energetycznym, współczesną Rosją i stosunkami międzynarodowymi na obszarze poradzieckim. Jest autorem kilkudziesięciu analiz, artykułów naukowych i monografii. Ukończył politologię i socjologię na Uniwersytecie Warszawskim, studiował także w Moskwie i Strasbourgu. Jest adiunktem w Instytucie Nauk Politycznych UW, gdzie wykłada politykę zagraniczną i energetyczną Rosji.

Kinga Iwona Dudzińska

Analitik Programu ds. Europy Wschodniej i Południowo-Wschodniej w Polskim Instytucie Spraw Międzynarodowych. Zajmuje się polityką zagraniczną i wewnętrzną Litwy, Łotwy i Estonii oraz współpracą państw bałtyckich. Bada kwestie mniejszości narodowych w regionie. Analizuje także politykę energetyczną krajów bałtyckich. W ramach studiów politologicznych uczestniczyła w programach stypendialnych na Litwie, Łotwie oraz w Norwegii.

Anna Maria Dyner

Analitik w Projekcie Bezpieczeństwo Europejskie i Przemysł Obronny w Polskim Instytucie Spraw Międzynarodowych. Zajmuje się rosyjskim sektorem zbrojeniowym, a także polityką wewnętrzną i zagraniczną Białorusi. Absolwentka Wydziału Dziennikarstwa i Nauk Politycznych oraz Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego.

Elżbieta Kaca

Analitik Programu ds. Unii Europejskiej w Polskim Instytucie Spraw Międzynarodowych. Zajmuje się Europejską Polityką Sąsiedztwa, głównie Partnerstwem Wschodnim i polityką UE wobec regionu Europy Wschodniej (relacje polityczne, handlowe i energetyczne). Studiowała nauki polityczne na uniwersytetach w Warszawie i Bordeaux oraz ukończyła studia podyplomowe w Kolegium Europejskim w Natolinie.

Piotr Kościński

Koordynator Programu ds. Europy Wschodniej i Południowo-Wschodniej w Polskim Instytucie Spraw Międzynarodowych. We wcześniejszych latach dziennikarz gazety „Rzeczpospolita”. Autor licznych publikacji prasowych na temat sytuacji politycznej w Rosji, na Ukrainie i Białorusi, a także stosunków Polski z tymi krajami. Absolwent Wydziału Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego oraz studiów podyplomowych dla dziennikarzy specjalizujących się w tematyce międzynarodowej w Centrum Szkolenia Służby Zagranicznej przy Akademii Nauk Społecznych.

Marcin Andrzej Piotrowski

Doktor nauk humanistycznych w zakresie nauki o polityce. Jest analitykiem w Projekcie Bezpieczeństwo Europejskie i Przemysł Obronny w Polskim Instytucie Spraw Międzynarodowych. Specjalista ds. Zatoki Perskiej, Afganistanu i Pakistanu, były dyplomata i polski oficer łącznikowy przy Biurze Specjalnego Przedstawiciela USA ds. Afganistanu i Pakistanu oraz przy Sekretariacie Międzynarodowej Grupy Kontaktowej ds. Afganistanu i Pakistanu.

Maria Radziejowska

Analitik w Projekcie Bezpieczeństwo Europejskie i Przemysł Obronny w Polskim Instytucie Spraw Międzynarodowych. Jej zainteresowania badawcze obejmują system bezpieczeństwa ONZ, prawo humanitarne i prawa człowieka ze szczególnym uwzględnieniem mechanizmów sprawiedliwości międzynarodowej. Absolwentka Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego i programu LL.M. z zakresu prawa międzynarodowego publicznego na Universiteit van Amsterdam.

Maya Rostowska

Analitik Programu Międzynarodowe Stosunki Gospodarcze i Problemy Globalne w Polskim Instytucie Spraw Międzynarodowych. Zajmuje się międzynarodowymi stosunkami gospodarczymi i ryzykiem inwestycyjnym. Ma tytuł magistra ze Stanford University oraz licencjat z wyróżnieniem z University College London.

Stanisław Secieru

Doktor politologii, analitik Programu ds. Europy Wschodniej i Południowo-Wschodniej w Polskim Instytucie Spraw Międzynarodowych. Zajmuje się Rosją i europejską polityką sąsiedztwa, ze szczególnym uwzględnieniem kwestii bezpieczeństwa i relacji z Mołdawią. We wcześniejszych latach prowadził badania naukowe w NATO Defense College oraz w Instytucie Polityki Europejskiej w Berlinie, pracował również dla European Council on Foreign Relations oraz Freedom House.

Maciej Szylar

Absolwent europeistyki na Uniwersytecie Warszawskim oraz międzynarodowych stosunków gospodarczych w Szkole Głównej Handlowej, a także polsko-francuskich europejskich studiów doktoranckich. Zajmuje się polityką makroekonomiczną, konkurencyjności i innowacyjnością gospodarek oraz przemianami społecznymi i gospodarczymi na obszarze poradzieckim.

Jewgen Worobiow

Analitik Programu ds. Europy Wschodniej i Południowo-Wschodniej w Polskim Instytucie Spraw Międzynarodowych. Zajmuje się polityką wewnętrzną i zagraniczną Ukrainy ze szczególnym uwzględnieniem relacji z Unią Europejską. Studiował stosunki międzynarodowe na Uniwersytecie Maastricht.

Sankcje są w tej chwili najbardziej efektywnym środkiem nacisku Zachodu na politykę Rosji wobec Ukrainy, powstrzymującym Kreml przed eskalacją konfliktu. Restrykcje dotyczą ponad stu członków rosyjskiej elity władzy oraz kilkudziesięciu przedsiębiorstw i instytucji finansowych. Aneksja Krymu i wojna w Donbasie sprawiły, że Rosja jest postrzegana już nie jako strategiczny partner, ale jako zagrożenie dla bezpieczeństwa w regionie. W zależności od jej dalszych poczynąń wobec Ukrainy, Zachód będzie zmuszony do nakładania coraz ostrzejszych sankcji. Jednocześnie powinien opracować dokładne wytyczne co do decyzji o ich anulowaniu lub zniesieniu w razie faktycznej i dowiedzionej zmiany podejścia Rosji do kryzysu na Ukrainie.

Polski Instytut Spraw Międzynarodowych jest jednym z najważniejszych think tanków w Europie Środkowej i Wschodniej. Sytuując się pomiędzy światem polityki a niezależną analizą, PISM zapewnia wsparcie decydom i dyplomatom, inicjuje publiczną debatę ekspercką oraz upowszechnia wiedzę o współczesnych stosunkach międzynarodowych.